

Cúth János

A magyarságtudat kézikönyve

1999

Előszó

Nem a hatás kedvéért kalauzolom kedves olvasóimat mindjárt az elején a világ közepéncé hitt Kaliforniába és Hawaii-ra, hiszen vallom, hogy egy földrajzi hely igazi fényét, vonzását és az otthon melegét mindig csak a Haza, a szülőföld nyújtja. Szellemünk kisugárzásának, a nagyvilágban való jelenlétünk és jelentőségünk nyomait és tényeit kutatva vetődünk Kaliforniába, bár "szellemutazásunkat" kezdhethetnénk szinte a világ bármely pontján. A cél ugyanaz: felfedni és felmutatni kiemelkedő teljesítményeinket.

Néha természetes módon, a legtöbbször azonban kényszerből kerültek tudósaink és a magyar szellem misszionáriusai külföldre. Jelszavaink, alkotásaink és teljesítményeink viszont mind megannyi rendjel a nemzet ünneplő ruháján. Egyik-másik rendjelet le kell perelnünk, ki kell fényesítenünk, sok esetben pedig vissza kell perelnünk azt idegen tulajdonból.

Érdemes, mert páratlan gyűjtemény birtokába jutunk. Tündöklő szellemcink karátfényre pedig ragyogja be tudatunkat, hogy az öntudatot és önbecsülést szüljön: fedezzük fel ezen értékek magyar márkajegyét, hogy azáltal magunkban is felfedezhessük az értéket! Ez az értékmentés és értékvédelem manapság élet-és nemzetmentésnek minősül, mert a szellemi bérgyilkosok ott ólálkodnak mindenütt, eszelősen bizva győzelmükben. "Én azonban - Kunszabó Ferencsel szólva - mást hiszek: végéhez közeledik az örök értékeket tagadó, s ezzel civilizációnkat romlásba tuszoló nihilista cinizmus rémuralma, jelentkezzék bármely bohóc-öltözékben!

Ám, hogy mikor bukik valóságosan és véglegesen, az kedves olvasó, rajtunk áll. Azon, hogy mikor tudunk biztonsággal tájékozódni a pusztulás maszkabáljában, s gyilkos álértékek helyett igazi szellemi kincsekkel költekezni."

Cúth János

Mottó:

“Van hallgatód? Nincsen?

Te mondd, ahogy Isten

Adta mondanod...”

Arany János
(1877)

De fáj, sajog, éget éjszakáim lidércnyomása,
nappalaim láza a mostoha faj: Európa tépett, rongyos,
kilökött Hamupipőkéje. Olyan sajátos szépségű arc,
ős kincső lélek, dúsan termő jóság.

***És minden szépsége el van rejtve a világ
lelkétől. És minden kincse ügyes másoknak
lakodalom s neki örök nagypéntekje van. És
minden jósága ravasz másoknak jövő, neki átok
és koldusbot.***

Szabó Dezső
“Segítség” című regényéből
(Püski 1997, 5. oldal)

ÉVEZREDEK VALLANAK MAGYARUL

A szálak Hawaii-ra vezetnek

A kaliforniai Pebble Beach fantáziapalotákkal csipkézett szakaszán vagy San Francisco hivalkodó negyedein végighaladva, az ember nem koncentrálna automatikusan a látottak magyar vonatkozásaira. Pedig az őriztetett milliomos negyed névtábláin is egyre másra bukkannak fel a "Tokaji", "Banai" stb. nevek és tudott dolog, hogy még San Francisco jellegzetes szárnyas gúla alakú felhőkarcolójának tervezőgárdájában is dolgozott magyar tervező.

Eleinte még sértett is a mondás, miszerint indiánt nem találni mindenütt, de magyart igen... Csóváltgattam a fejem, valahányszor eszembe jutott e méltatlannak tűnő hasonlat. Vendéglátóm, Kovács József, aki Dunamocson született, később onnan került Komáromba, ma pedig Kalifornia talán leggyönyörűbb tartományában, Carmel Valley-ben él családjával és fogtechnikusként dolgozik - ő mondta: "Nincs ezen semmi csodálnivaló. Te is magyar vagy, én is az vagyok, holnap meglátogatjuk Berkeley-ben Babi Ferit a kolbászgyárost, aztán az egyik nap átugrunk a kollégámhoz, aki nem is fogtechnikus, hanem foggyáros. Úgy hívják, hogy Hites Gyuri. Majd elmeséled neki, vannak-e még halak a gútai kanálisban, s állnak-e még az évszázados nyárfák a gútai úton, Komárom felől, mert álmatlan éjszakái vannak ezirányú tájékozatlansága miatt... Gyuri ugyanis Gútáról jött Kaliforniába, örülni fog az "élő" híreknek.

A rákövetkező napokban aztán volt szerencsém nagyobb területeket is bejárni. A kísértés továbbra sem szűnt meg: Egyik angol barátunk kölcsönadta lakása kulcsát, hogy ott, pontosabban San Joséban, útközben megállhassunk. Úgy is történt. A ház üresen várt bennünket. Választottunk magunknak szobát, ismerkedtünk a művészi hajlamra utaló, eredeti ízléssel összeállított berendezéssel, s egyszer csak mit látok! Csupa magyar könyv, kalocsai, sárközi és buzsáki hímzések, mindenféle magyar népi használati eszközök: kolomp, himzőráma, rokka, csavaros könyv-

sajtó "Budapest" felirattal. Igen, Robin barátunk felesége, Klárka Budapesten született, méghozzá ugyanabban a városrészben, amelyben édesanyám! Szinte káprázott a szemem, de mit részletezzem, büszke voltam, no! Pedig előttünk volt még a Grand Canyon, a kaliforniai kék ég és Hawaii. Ez utóbbi már Polinézia, a létező paradicsom, az álohé /szeretet/ országa /szigete/, számunkra teljesen idegen, egzotikus vidék...

Csaknem félnapos repülés után landolt a gépünk a Hawaii sziget-csoport Maui szigetén, pontosabban Kahului-ban. Még talán nagyobb áhítat fogott el amikor e földre léptem, mint amerikai földetérésemkor. Ma is álomszerű emlékként él bennem az élmény, olyannyira távol esik a kelet-közép-európai élettapasztalattól. Lépésről-lépésre kísértett a természet bőkezű áldása. Hiszem, hogy az ember szépérvét és túltengő igényeit sehol a világon nem elégíti ki a természet olyan bőkezűen, mint itt: a partok mentén a képeslapokról ismert steril tiszta főveny, érdesen suhogó pálmafákkal. A sziget belseje felé haladva mindenütt üde zöld fű, káprázatos orchideareneteg, cukomádültvények eukaliptuszok és ciprusok által közrefogva. Minden virul és illatozik. Napközben a mélykék égről kitartóan tüzel a Nap, éjszakánként esik az eső, öntözni tehát nem kell, a mennyei rézsia gondoskodik a részletekről is. Mindez talán nem is véletlen, hiszen a monda szerint Maui istenség volt az, aki felfedezte és az embereknek adta a szigeteket... Jókedvében tehetette...

Az idelátogató idegenek számára a kialakított tisztásokon lampion füzérek között, virágkoszorús bennszülöttek mutatták be szertartásaikat jóhangzású, egzotikus zene kíséretében. Persze volt ott "modernség" zenében, építészetben és öltözködésben is, több mint amennyit feltételezni lehet. Érdekes, hogy idehaza, hallgatva az ott megragadott dallamokat, még évek múltán is érezni véltem azt az illatot, amely ott, Maui-n a zenével együtt áradt szerzetét, s valószínűleg a frangepánia illata érvényesült benne leginkább.

Makawao és Kokomo érintésével értük el az napi úticélunkat, Olin-dát, melynek közelében ananász és papajakertek között találtunk rá amerikai ismerősöm nyaralójára. Mindent előkészítettünk a pihenésre, de engem nem hagyott nyugton a telefon. Címjegyzékemben szerepelt egy nyelvkuató neve, aki Hawaii-on él. Gondoltam, ezt az alkalmat nem szalaszthatom el, hiszen korábban hiába kerestem őt levélben, még az ausztráliai címén, akkor még nem tudván, hogy időközben áthelyezte székhelyét Hawaii-ra. Rövid keresgélés után megvolt a név, mellette

a telefonszám, s a cím: Dr. Vámos-Tóth Bátor, Honolulu, Hawaii stb. Késedelem nélkül tárcsázok, a telefon kicseng, egy finom kattánás, és bejelentkezik Vámos doktor. Nem ismertük egymást, ezért a kissé ünneplésre és hosszúra nyúló bemutatkozást követően kerülhetett csak sor Vámos doktor tevékenységének részletezésére... Íme a nyelvtudomány megszállottjának elképzelései, eredményei, nem utolsósorban pedig példája: Vámos doktor munkájának jobb megértése végett vissza kell kanyarodni az ősnyelv kérdéséhez. Az ősi világnyelv gondolata nem új, hiszen az Ószövetség is ezt írja: "Mind az egész Földnek pedig vala egy nyelve és egyféle beszéde vala." /Mózes I. IX. fej. 1./ vers, majd leírja a bábeli nyelvzavart. Az ősnyelvet talán csak a legutóbbi időkben kutatják ilyen távlatokban. Érdemes azonban figyelni arra, hogy az elfeledett vagy lekicsinyelt, mindamellett tüneményes tehetségű magyar nyelvészek, történészek és amatőr kutatók már 200 éve foglalkoznak ezzel a kérdéssel, az 1812-ben elhunyt Keresztesi Józseftől, Horváth Istvánon, Körösi Csoma Sándoron, Táncsics Mihályon, Varga Zsigmondon keresztül az 1973-ban elhunyt Pass Lászlóig, akik így vagy úgy, valamennyien azt bizonygatják - ma már tudjuk, nem alaptalanul - hogy a magyar a legősibb nyelvek egyike. Ezt bizonyítja Baráth Tibor is "A magyar népek őstörténete" című munkájában. Kemény Ferenc, Osloban élő nyelvész pedig, aki 40 nyelvet ért és 15-öt beszél, a nemrég megjelent "Das Sprechenlemen der Völker" /Universitäts Buchandlung, W. Braumüller, 1010 Wien, Graben 22./ azt állítja, hogy a legősibb eurázsiai nyelv a magyar!

A közös ősnyelv kutatásának van egy további külföldi szaktekin-télye is, Richard Fester, aki arra vállalkozott, hogy bebizonyítja egy közös ősi világnyelv létezését. Erről számol be "Az emberiség osszavai" című könyvében is. A gyakorlatban pedig több mint negyed szá-zada gyűjt és rendez szavakat, több mint kétszáz különféle nyelv és nyelvjárás köréből. Az anyagot harminc önkéntes munkatársa hordja neki az egész földkerekségről.

Fester rendező keze nyomán hamarosan szabályszerűségek, az eddig egymással összefüggést nem mutató nyelvekben közös vonások tűnnek fel. Fester felfigyelt olyan szavak hangzásbeli rokonságára, amelyek tulajdonnevekké váltak. A tulajdonnevek ugyanis a legmaradandóbbak. A történelem minden hányattatásán át képesek megőrizni alakjukat. A nyelv-tudós már vizsgálódása elején olyan földrajzi nevekre akad, amelyek a

legkülönbözőbb nyelvekben egyaránt hasonló hangzásúak: Németországban a Rajna, Rhein, Franciaországban a Rhone, a Garome és a Roanne, Olaszországban a Reno, Angliában a Rannoch, Norvégiában a Rena, Svédországban a Rönne lehet erre példa. Emellett a Rhin és Rhön nevek nem folyót jelölnek ugyan, csakúgy nem, mint a rhein /eső/ betűcsoport legkülönfélébb összetételei. Viszont ezek a nevek mindig vízzel kapcsolatosak, még akkor is, ha helységneveket jelölnek.

Igen ám, de önként adódik ez ellenvetés: Mindezek a példák indoeurópai nyelvekből származnak. Fester erre a nem indoeurópai nyelvekből vett, hasonló jelentésű szavak egész tűzijátékával felel: Washington közelében egy folyó indián neve Roanoke; tőle több ezer kilométerre, a kettős kontinens déli részén számos Rhinuhue nevű folyó található. Az ott élő mapuche indiánok a rinün szóval jelölik azt, amit a német Rinnen-nek mond. Indiában a Rina, Tibetben a Ran, Japánban a Riu és az afrikai szuahéli nyelvben a Baharini szó jelenti ugyanazt. S itt jön Dr. Vámos-Tóth Bátor, illetve az ő vezetésével a Hawaii szigeteken tevékenykedő Táncsics Magyarok, akik 1976 és 1990 között öt földrész 44 országának földrajzi névtára, valamint a Times Atlasz névanyagának összesen közel kétfélmillió (!) földrajzi nevének rágta át magukat. Ennek során hétezer olyan földrajzi nevet gyűjtöttek össze, amelyek formában, önmagukban vagy szóösszetételekben megegyeznek a Kárpát-medencében használatos 132 szótóval! S most láss csodát világ: a fentebbi példához, a Réna, Rina víznevekhez, egyedül a magyar nyelv a Rév, Réva, Rinya nevekkel járul hozzá. De hogy én se maradjak adósa a gyűjtő munkának, mint nem egészen képzetlen nyelvész mondom, hogy akit csak a teljes egybecsengetés győz meg, annak kedvéért feleleveníthetjük a Rhóne, Roanne stb. folyóneveket s emlékeztetjük, hogy "róna" szavunk nem csupán síkságot, hanem víztükröt, vízfelületet is jelent! A róna ezen értelmezése az idők során kissé háttérbe szorult tudatunkban. Igazán nem kell sokáig faggatnom káprázatos nyelvünket, hogy tegyen már túl a többiekén, s mint az elsőséggel büszkélkedő nyelv, annak megfelelően bizonyítson. Íme: egyik legszebb szavunk a tüneményes balatoni jelenséget, a "riánást" jelöli! (A különböző nyelvek egy-egy összehasonlításra alkalmas szavához mi ötöt tudunk ragasztani! Rév, Réva, Rinya, Róna, Rian... !)

Vámos-Tóth doktor azonban emígyen egészíti ki összeállítását: (Tessék csak figyelni az összefüggéseket!) A magyar Réva ugyanakkor folyónév az óceániai Fidzsi szigetén! A Palánka-Rinya pedig Ausztráliában

folyónév! Peruban például a Kapi-Róna, Pókay-Ura szavak jelölnek folyókat! Indiában a Gurara és Várna folyók folynak, Tibetben tavat jelöl a Daru-Magyar név!, Japánban a Sio-Tomori elnevezésű folyó ismeretes, míg a szuahéli Tanzániában a Mára folyó és a Duna-Cseri sziget található! S ez csupán egyetlen szótő köré csoportosított gyűjtemény a sok ezer, hasonlóképpen az eredeti magyar szavakkal azonos kifejezések garmada közül! Ezáltal is világossá válik tehát, hogy az ilyen arányú szóegyezések (tulajdonnevek esetében, amelyek évezredekken keresztül megőrzik eredeti formájukat, fonctikájukat és tartalmukat!), amelyek a világ minden szegletében előfordulnak, vagyis a magyar szavakkal azonosítható ezer és ezer, minden földrajzi-és nyelvterületen előforduló kifejezések egyértelműen igazolják ama ősnyelv létezését.

Dr. Vámos-Tóth Bátor munkássága arra irányul, hogy bizonyosságot nyújtson arra vonatkozóan, hogy a közös ősnyelv szempontjából a magyar az élő kulcsnyelv. Ezt a kérdéskört öleli fel több ezer oldalas Tamana című művében, amely nem csupán keresi, hanem egyenesen és cáfolhatatlanul igazolja, hogy az őstörténet által emlegetett ősnyelv - pontosabban az ősnyelvvel csaknem azonos nyelv - a magyar!

Volt egyszer egy világnyelv

Reggeltől napestig azt sugallja felénk az idegen és a hazai (idegen érdekeltségű) hírszolgálat, hogy kis nép vagyunk, elöregedtünk, pesszimizták lettünk, s már élni sem akarunk... Pusztít a sokféle betegség, az alkoholizmus, sokan pedig önkézzükkel vetnek véget életüknek...

Kivételesen cinikus dolog a tényleges népiertők ujjal mutogatása - azoké, akik a magyarság "önfeladásáról" szajkóznak kérve és kéretlenül, közben pedig módszeresen felszámolják a magyarság létfeltételeit: leépítik a kórházakat és szülőotthonokat, magyarellenes tanterv alapján "tanítják" a magyar ifjúságot, a főiskolákat és egyetemeket pedig hozzáférhetetlenné teszik a többség számára. És mindemellett az áldozatot, a magyar népet láttatják bűnbakként! Hogy kik? Az igazi bűnösök azok, akik lehetővé teszik az idegenek tömeges bevándorlását, miközben a magyar öslakosok kivándorlásával szemben szinte semmiféle akadályt nem támasztanak.

Pedig a rólunk alkotott HITELES kép egészen másról beszél. A benünket illető igazság annyira szemben áll a velünk kapcsolatos, unos-untalan hangoztatott Himalája nagyságú gyalázatos hazugságokkal, hogy azt már-már a történelmi érdeklődésű magyar sem hiszi el... Pedig még az ellenségeinknek is el kell hinnük amikor arról beszélünk, hogy mindenütt ott vagyunk a világban. Eleink kezének és szellemének a nyoma megtalálható minden kontinensen. Európa történetét nem lehet nélkülünk megírni. De világtörténet se létezik a magyarság nélkül. Részesei vagyunk az emberiség fejlődéstörténetének, mégpedig számarányunknál jóval nagyobb mértékben! Viszont azt is tudatosítjuk, hogy nem mi vagyunk az alfa és az omega: Arra azonban végképp nincs szükségünk, hogy mesékből és hazugságokból tákoljunk magunknak történelmet, másoktól "zabraljunk" el jeles tetteket és neveket, vagy hogy mások becsmérlése árán próbáljunk

nagyobbként láttatni magunkat, ahogy azt jelenünkben olyan buzgón cselekszik a románok, a szlovákok és rajtuk kívül egész sor náció.

A British Museum bibliotékájában, a közép-európai régió könyvei között a legértékesebb ösnyomtatvány szövege így kezdődik: "Az Ephesom helyeknek yrth Zent Pál levelének elsew capitoliuma" - tehát magyarul íródott, holott keletkezési dátuma 1533. A közel 500 éves irásos emlék tiszteletet parancsoló magyar kultúrtörténeti érték. Pedig korántsem az első és legrégeb...

Aquileiában, a Római Birodalom egyik valamikori központjában, a hatalmas ókeresztény bazilika oldalán hátrafelé nyilazó magyar harcos képe látható. A prágai Nemzeti Múzeum büszkesége Szent István királyunk kardja és egyéb relikviák. Se szeri, se száma a Bécsben őrzött /?/ magyar arany-és műkincseknek. Münchenben, a városi kincstár legféltettebb darabja Gizella királynénk keresztje, a római Szent Péter-bazilika Szt. István kápolnája pedig az egyik kedvenc kegyhely.

Bár kevesen hiszik, mégis igaz: minél messzebbre kalandozunk az időben visszafelé, annál több és annál beszédesebb magyar vonatkozású tényekre, ismeretekre, leletekre bukkanunk. Alig néhány hónapja annak, hogy Amerika valóban és dokumentáltan első felfedezőjéről, Türkerről, a derék magyarról számoltam be lapjainkban, aki ezt a -vikingekkel közösen végrehajtott - tettet magyar rovásírással véste kőbe Újfundland Yarmouth öblénél. Ez a rovásírásos felirat az egyik legértékesebb magyar nyelvemlék 1005 éves! És még ez sem az első!..

Persze büszkén sorolhatnánk a világ technikai fejlődésének megannyi csúcstermékét, amely mind-mind magyar találmány: a helikopter, a televízió, /a fekete-fehér és a színes televízió egyaránt!/, a televíziós felvétel kamera, a mikrobarázdás hanglemez, a videokamera, a modern fényképezés eszközei, szinte teljes egészében, a színes fotó-és filmtechnika, a nyomdai fényszedés technikája, a Hold-radar, a telefonközpont, a villanymozdony, a korszerű robbanómotor, a porlasztó által, az atomreaktor - nem sorolom, hiszen tovább már nem is illik... Inkább ülünk az időgépbe, és utazzunk a múltba, először csupán néhány ezer évre. Tájékozottabb olvasóinkat bizonyára nem lepi meg, ha a mezopotámiai (creteti magyar nevén Mező föld) Úr városára, a Zab folyóra, az Árpád, Arad, Paripa és Kis nevű városra utalok. Ezek természetesen magyar nevek, és egyértelműen jelzik eleink évezredekkel korábbi lakhelyeit. Ámde mi van akkor, ha Bihar-megyét említve, egyúttal az Indiában talál-

ható Bihar-megyére gondolok? Csaknem mindenki találkozott már az indiai Bihar névével és csaknem bizonyos, hogy a legtöbben véletlen egybeesésre gondolnak.... Igen, a nyelvek világában nem zárható ki az ilyesmi. Node nézzünk körül jobban, mert van még meglepő azonosság. Nem kapkodunk, a helyszín továbbra is India, ahol szintén megtaláljuk az Arad nevű települést, amelynek közelében folyóvizet jelöl az Árpa név, néhány további település neve pedig Avar, Bánát, Csaba, Csitár, illetve Gyula. Igen ám, de az Árpa nevű földrajzi név megtalálható még Chilében is, ahol várost jelöl, továbbá településnév a Kaukázusban, az Avar név pedig családnévként fordul elő a Kaukázusban, továbbá településnév Új Guineában, de egy-egy helységnevet jelöl Szomáliában, Egyiptomban, Törökországban és Franciaországban is. Bánát szavunk pedig városok neveiként szerepel Libanonban, Ománban és Szudánban! Csaba nevünk a már említett előfordulásán túl, települést jelöl Etiópiában, Kongóban és Zairében /kettőt/, továbbá Csaba nevű várost találunk még Tuniszban és Zimbabvében is... Mi ez? Véletlen? Olyan nincs!

Mielőtt azonban magyarázatot adnék ennek a hihetetlenül hangzó jelenségnek, lássuk tovább: Ugyanis fővárosunk nevének egyik felét, Budát megtalálhatjuk Angolában, Ghánában, Kongóban és Thaiföldön mint településnevet, ráadásul Kongóban nem messze esik tőle a Tokaj nevű hegy és a Tisza folyó!, míg Zairében egy város, valamint két további falu is a Buda nevet viseli, Malájföldön pedig egy titokzatos barlang ismeretes Buda néven. Ugyanakkor egy-egy települést, azaz várost illetnek Csángó névvel Angolában, Chilében, Ghánában, a Kaukázusban, Peruban és Zairében. Csepel nevű város található a Tüzföldön, Csepelként jelölnek egy falut Bulgáriában, egy dombvonulatot Hondurasban, valamint egy települést Ukrajnában. Daru nevű falu található Etiópiában, Sierra Leonében, még hozzá a Kam+Bia, Kal+Onga és Mende földrajzi nevek társaságában, de előfordul még Daru+Magyar városnév Tibetben, Új Guineában, Duna nevünk pedig falucskát jelent Angolában és Ghánában, dombhátat Nigériában és tájegységet a Nyugat-Szaharában, még hozzá egy ottani Arad nevű sivatag, valamint az Atila nevű oázis közelében!

Akit még nem fáraszt a felsorolás, annak hadd áradjon tovább: Huszár nevű település található többek között Afganisztánban, Beninben (cz utóbbi az Ata-Huszár, Ata-Kozár, valamint az ottani Szemere falu viszonylagos közelségében!). Található azonban Huszár nevű falu Bulgáriában, Kanadában, Közép-Ázsiában, /kettő is/. A Kislak településnév

előfordul Indiában, a Kővári törzs, valamint Zirc nevű falu társaságában! Három további helység is a Kislak nevet viseli Irakban, az egyik a Szabir nevű falu, a Magar nevet viselő hegy, valamint a Turán folyó közelében! Kifejezetten gyakori helységnév a Kislak Közép-Ázsiában, Törökországban pedig tizennégy helyen fordul elő!

A Lele név például gyakori földrajzi név Hawaiiin, ahol együtt található a Lele+Makó elnevezésű heggyel, aminek az az érdekessége, hogy nálunk, a Maros mentén is egy-egy szomszédos helység a Lele, illetve Makó! De akad még Lele Kongóban, Nepálban és az Új Hebridákon!

A Magyar családnév ugyanakkor helységnév Indiában, egy dombvonulat elnevezése Irakban és Libanonban, továbbá hét földrajzi nevet jelöl Máltán, települést Tuniszban, Burkina Faso-ban, a Fülöp-szigeteken, egy város neve Indiában, településnév a Kaukázusban és az udmurtoknál, ezen utóbbiaknál éppenséggel az Almás, Káldi, Kocsis és Vajas települések szomszédságában. Méltánytalanul ritkán foglalkoznak ezzel a nyelvi tüneménnyel. Pedig a világ több mint hatezer nyelve közül egyetlen-egynek a szavai sem találhatók meg szerte a földkerekségen, még kis mennyiségben sem, nem pedig olyan általános és tömeges előfordulásban, mint a magyar nyelv szavai. A magyar családnevek és földrajzi nevek ezerszám // fordulnak elő a világ minden szegletében. A korábbi másfél évszázadban, a magyarellenesség és irigység mondatta egyes tudósokkal azokat az elutasító és megbélyegző jelzőket, amelyek szerint az ilyen irányú kutatás "délibábos", "árvalányhajas", "pántlikás" valami. Holott aki ilyesmit állít, az a tényekkel vitatkozik. Márpedig az a néhány szövegyezés, ami a kezdeti időkben ismeretes volt, azóta sok ezerre duzadt, hála a Hawaii-szigeteken, pontosabban Honolulu-ban élő és tevékenykedő Dr. Vámos-Tóth Bátornak és munkatársainak.

Az általuk képviselt új tudományágat a TAMANA névvel jelölik. Nekik köszönhető a világatlaszok és kisléptékű helyi térképek alapján azonosított magyar eredetű szavak gyűjteménye.

Ez az igényes kutatómunka időközben valóságos tudománnyá nőtte ki magát. A tünemény üzenete és hordereje mégis óriási és lenyűgöző. Dr. Vámos-Tóth-Bátor kutató, elemző és összegező munkája azóta egyértelműen igazolja a Biblia azon tételét, amely szerint Bábel tornyának építését megelőzően, az akkori világ teljes népessége azonos nyelvet, egy ún. ÖS-NYELVET beszélt. Itt tehát nincs szó se többről, se kevesebbről, mint hogy a valamikori ősnyelvvel csaknem azonos nyelv - a MAGYAR! Úgy is

fogalmazhatunk, hogy a magyar az ősnyelv, amely csaknem teljes egészében megőrizte a Bábel előtti népeesség közös ősnyelvét.

Tény, hogy a világ bármely más nyelve csupán egy-két másik nyelvvel mutat rokonságot, szavai azonban nem élnek tovább a rokon nyelvek határain túl. (Ezen állítás ellenpéldájaként nem hozhatók fel az általánoságban elterjedt és használatos idegen szavak, mivel azok jelenléte egészen mást fejez ki). Ilyen tünemény egyes-egyedül a magyar nyelv esetében mutatkozik, mégpedig több mint 6000! eredeti magyar név és névszerkezet előfordulása kapcsán, Hawaiitól Kamcsatkáig, az óceániai szigetvilágtól a Tüzföldig!

Ha tetszik essünk ámulatba, és ejtsünk ámulatba másokat is:

Igazán nevezetes családnevünk, a Fajsz név Afganisztánban és Indiában is előfordul családnévként, illetve egy-egy lakóhely elnevezéseként, de települést jelöl Mikronéziában is! Ismeretes egy Kánya nevű város Elefántcsontparton, amely név várost jelöl Thaiföldön, Zambiában pedig egészen gyakori családnév. Magor nevünk ugyanakkor helységnév Angliában, egy tájegység neve Libanonban és egy város neve Tuniszban. Várda nevű városunk sem áll egymagában, miután Várda nevű város található Indiában is, nem messzire a Maróti, valamint az Uzur nevet viselő hegységtől, a TAMANA nevű kikötőtől északkeletre. (Az Úz-Úr elnevezésű falu viszont Iránban is előfordul, amelynek határában ott folyik a Sió patak! Mindemellett nem kevesebb, mint tíz /10/ patak és folyócska viseli a Várda nevet Libanonban, míg Ománban megtalálhatjuk Várda városát, nem is akárhol, hanem a Galla, Istál, Kassa és Kurta nevű falvak által körülvéve, a Kádár és Madar nevű hegyek árnyékában, a Mátra nevezetű kikötőváros és egy Patak nevű település szomszédságaiban!

Szeged városának neve sem egyedülálló. Ilyen nevű települést találunk ugyanis Etiópiában, egy Atila, valamint egy Csaba nevű község közelében, a Sajó, illetve a Szuha nevet viselő folyók mentén!

Mielőtt fásasztóvá válna a felsorolás, zárjuk azt a Sió névvel, amely egyúttal városnév a Baszkföldön (ahol ismeretes még egy Szitya nevű hegy és egy Turul folyó). Ugyanakkor Sió névvel illetnek egy várost Burkina Faso-ban, egy továbbit: Csádban és egy folyót Ekvadorban, mégpedig az alábbi folyónevek társaságában: Balata, Búza, Iza, Mura, Szusza, Tisza, Una!. Három csermely, illetve patak viseli a Sió nevet Elefántcsontparton, amely név emellett tájegységet jelöl a Fülöp-szigeteken, városnév Iránban (a Gyula, valamint a Kend város szomszédságában!).

ugyanakkor városnév Japánban is, egy lakóhely neve a Kanári-szigeteken, dombvonulat neve Panamában) ahol egymás mellett helyezkedik el a Bab+Ocsa Bor+Onka és a Tisza folyó, továbbá a Bag+Ola nevezetű falu, míg a Somogyban úgyszintén egymáshoz közel eső helységnév a Babócsa, Boronka és Bagola.../ De akad még Sió nevű város Thaiföldön is, egy további Togóban, egy pedig Új Guineában...

Azt hiszem, hogy ezt az ősiséget, ezt az isteni eredetet, a legősibb kultúra legnemesebb veretű edényét és eszközt fedezte fel nyelvünkben Sir John Bowring, azért nyilatkozott a magyar nyelvről a következőképpen: "A magyar nyelv olyan ősidőkre nyúlik vissza, amikor a ma beszélt európai nyelvek többsége nem is létezett. A magyar nyelv olyan sziklatömb, amelyen az idők vihára nem hagyott egy karcot sem. A magyar nyelv a gondolkodás függetlenségének ősi emlékműve. A magyar nyelv titka, magasztos varázsereje nagyobb, mint az egyiptomi piramisok megépítésének rejtélye..." (A teljes idézet a kötet más oldalain olvasható).

Erre a csodára érzett rá Teller Ede is, amikor egy beszélgetés alkalmával a következőket mondotta: "Felfedezéseim közül arra a felfedezésre vagyok a legbüszkébb, hogy csupán egy nyelv van, a magyar nyelv!" - Tömör megállapítás, amit illene tudatosítania minden magyarnak, nem pedig a szlovákok, a szerbek és a románok gyalázkodásain rágódni és a finnugristák tömény hazugságait szajkózni!

Nyelvőrségen

Egy Jespersen nevű nyelvtudóstól származik az a megállapítás, hogy "azon nyelv a legtökéletesebb, amely a legkevesebb szóval a legtöbbet fejezheti ki". /Jespersen: Die Sprache 308. oldal./ Mivel azonban maga nem tudott magyarul, nem is sejtette, hogy megállapításával nyelvünknek állított talapzatot. Mert azok, akik a szláv vagy az angolszász nyelvek nyelvtani jellemzőit hiába keresik nyelvünkben, s a történelem folyamán ezt "hiányosságként" tüntették fel, azok ugyancsak megütköztek, s leplezetlen ámulattal hajtottak fejet nyelvünk előtt, amikor megismerkedtek a magyar nyelv gazdagságával és szinte végtelennek tűnő variációs lehetőségeivel, úgymint annak tárgyias ragozásával, harminchat mozzanatos, negyvenhat gyakorító, sok-sok kezdő, műveltető, ható igénkkel, főleg pedig igekötőink előre-és hátravetésével, amivel a cselekvés és az idő boszorkányos árnyalatait és mozzanatait jelölhetjük. Ilyen bravúrra a világ egyetlen más nyelve sem képes!!

Szemléltetőül és ízelítőül álljon itt Weöres Sándor egyik apró remekműve:

Lingua mala

Szeretet, szerelem:

Magyarul két elem

Szeretet: égi tűz;

Szerelem: pokol bűz

Mégis szeretetet

Pokoli tárgyeset

Érdemlenem lehet

Szereteteteket?

Ez a jelenség persze prózai megközelítésben is lenyűgöző. Vegyük csak a néz ige módozatait: néz, nézeget, nézelődik, nézőben, nézve, néz-

vést, nézetlen, nézhetetlen, néztében, nézetében, stb. És valóban: nincs még egy olyan nyelv, amely képzőkkel, ragokkal és jelekkel olyan széles tartományokat lenne képes felölelni, mint a magyar. S bizony nyelvünk eme képességével más nyelveknek nagyon nehéz szembesülni, mert a szóban forgó ige egyetlen változatát, pl. a "nézdelődhetnénk" szavunkat csak így képes visszaadni a francia: "Il pourrait porter longuement ses regards autour de lui". Ámde mi ebből nem kovácsolunk fegyvert, holott tudjuk: ilyen nyelvtani és szerkezeti tökéletesség tudatában más nyelvek képviselői nagy előszeretettel letromfolnának bennünket... Mindenesetre, ha Jespersen tudott volna magyarul, megállapítását szíves-örömezt támasztotta volna alá az általunk idézett példával.

Nem szükséges azonban hosszadalmas idézetekkel és összehasonlításokkal bajmóldnunk, miután az adott nyelv gazdagságáról beszédesen vallanak annak alapelemei, a hangok - betűk. Közismert, hogy az olasz nyelv mindössze öt magánhangzót alkalmaz, szemben a magyar nyelv tizennégy !/ magánhangzójával, amelyet nem halad meg egyetlen más nyelv sem - csupán a magyar!

Ez a látszólag képtelen megállapítás képezi ugyanis jelen dolgozatom lényegét.

Sem a magyar tankönyvek, nyelvtankönyvek, sem a hivatalos magyar nyelvtudomány nem tárta még fel azt a hiányosságot, amely kiküszöbölné azt a tévedést, mely szerint a magyar nyelv "csak" tizennégy magánhangzót alkalmaz: a-á, e-é, i-í, o-ó, ö-ő, u-ú, ü-ű.

Ezennel bebizonyítjuk, hogy a magyar nyelv nem tizennégy (amely hiányosan is világcsúcs), hanem tizennyolc! magánhangzót ismer és alkalmaz, annak ellenére, hogy azokat nem jelöli!

Járjunk hát utána a titoknak: vegyük a leggyakrabban használt "e" betűt. Mindannyian ismerjük ennek sajátos, "magyaros", nyílt kiejtését, ami markánsan megkülönbözteti az idegen nyelvek zárt "é" betűjétől.

Amikor tehát azt mondjuk: igen - ebben a szóban ott szerepel a mi sajátos, nyílt "e" betűnk. Ízelgetve ezt az "e" betűt, hasonlítsuk csak össze ezen betűnk hosszú "megfelelőjével", az "é"-vel: e - é. Hamarosan rájövünk, hogy az "é" tulajdonképpen nem az "e" hosszú megfelelője. Mert az "e" kiejtés szerinti hosszú megfelelője az "eee" lenne... Ugyanígy, az "é" betűnk rövid megfelelője nem az "e", hanem az "é" kiejtés szerinti rövid változata, amelyet "ë"-ként jelölhetünk, s amely kiejtését tekintve azonos az idegen nyelvekből ismert, zárt kiejtésű "ë"-vel.

Mindebből az következik, hogy amit és ahogy képesek vagyunk kiejteni és az élő magyar beszédből kihallani, mindazt nem tudjuk leírni. A latin betűkészlet ugyanis kevés a magyar hangskála jelölésére, az annak csupán Prokrusztész-ágya. Annak idején, amikor elvették tőlünk eredeti írásunkat - a rovásírást - kaptunk helyette egy "modernebbet", "nyugati", amibe bele lett gyömöszölve nyelvünk, s íme, meghökkenve kell tudomásul vennünk, hogy az nyelvünk kiteljesedése helyett annak kerékbe törését eredményezte.

Lássunk példákat: Amikor kedves népdalunkat leírom, így teszek: Erre gyere, ne menj arra. - Holott nem ezt mondom: nem ezt énekelem, hanem azt: Eerre gyere, ne menj aarra, jobb út van eerre mint aarra. Hiányzik tehát "e" betűnk hosszú megfelelője, amiként hiányzik a nyílt képzésű "a" betűnk hosszú megfelelője is, amelyet alkalmas betű híján így jelölhetünk "aaa". Viszont az "á" már egy másik betű, az indogermán (általában az idegen) nyelvekből kicsendülő zárt "ä" hang meghosszabbítása. De ne tévesszen meg bennünket az idegen nyelvekkel való példálózás, hiszen a magyarban is él a zárt "ä", akárcsak az "ë".

Kedves és nagyfelkészültségű felvidéki íróbarátom, Gál Sándor például számos esetben folyamodik az általam is alkalmazott betűpótlékokhoz, hogy lehetőleg hangzásában is hitelesen adja vissza azokat a kifejezéseket, amelyeket fontosnak tart. Közös szülőfalunk, Búcs egyes dülöit például ekképpen jelöli: Újhégy, Kendérés, Kutyahégy, Hëgyajja stb.

A palóc nyelvjárásban például tökéletesen fellelhető "á" betűnk rövid megfelelője, az "ä". A kiejtés hitelességére törekedve, ezért aztán valahogy így kellene lejegyeznünk a palóc mese egyik mondatát: "Äkkor üztän elögyütt várábú ä nägy király, mëgösmertë ä mëgmentöjit, s mentën hozzá ädtä felësigü säját lyányát".

Lehet, hogy több olvasónk számára az első próbálkozásra nem különülnek el az "új", sajátosan jelölt hangok, holott a magyar nyelvben máig élő, érzékelhető, megkülönböztethető és megkülönböztetendő hangokról - betűkről van szó. A segítség és összegezés kedvéért álljon itt a teljes magyar magánhangzó készlet, egyelőre önkényes jelölésben:

a - aaa, ä - á, e - eee, ë - é, i - í, o - ó, ö - ő; u - ú, ü - ü. És mondjuk ki a végkövetkeztetést: A "nagy" nyugati világnyelvekkel szemben, amelyek - a legjobb esetben - hét magánhangzóval kénytelenek boldogulni, a magyar nyelv TIZENNYOLC magánhangzót ismer és alkalmaz!

Miénk az Ige

A hamis tanok által önpocskondiázóvá vált nemzedékek, meg a tudálékosok és az idegen szellemvárakba udvari bohócnak elszegődött bérhazudozók évszázadok óta pengetik a szakadt hűrt, a magyar nyelv primitív voltáról. A "magyar" etimológiai szótár a maga öt kilójával sulykolja az általa nyelvi eligazítást remélők fejébe, hogy a magyar az egy szedett-vedett nyelv, amely szókészletét idegen nyelvekből kölcsönözte...

Kölcsönzőcédula híján azonban bajban vagyunk. A szavak kölcsönzése ugyebár nem olyan dolog, mint például tökgyalut kölcsönözni a szomszédtól, amely tárgyat, mindaddig, amíg én birtokolom, nem birtokolja a szomszéd. A szavak kölcsönzése viszont olyan dolog, mint a tanulás. Ugyanis, ha én eltanulok valamit a szomszédától, attól annak még megmarad a maga tudása... És ekkor jön a tanácstalanságom.

Mert ezek szerint a magyar nyelv "kölcsönzései" túljól sikerültek: úgy "elkölcsönözte" szegény szomszédjai szavait, hogy azok meg sem maradtak nekik... Persze, hogy ez badarság. Nem is én állítom, hanem maguk az érdekelt nyelvek. Mert ha nem így van, akkor miként van az, hogy a magyar nyelv szókészlete ÖTVENSZERESE például a "kölcsönadó" szlovák nyelv szókészletének?! (A magyar nyelv szókincsét több mint egymillió szó képezi!) Arról nem is beszélve, hogy vajon hol volt a szlovák nyelv, a szlovák és sok más nemzet akkor, amikor ezek a szavaink nekünk már ezredévek óta a saját készletünk volt?!

Pedig a magyar nyelv sem fejlődhetett és *cizellálódhatott* évszázadokon keresztül, hiszen az idegen, latinul beszélő királyok, a nemesség, a földbirtokosok, stb. olyan elnyomó hatást gyakoroltak népünkre, kultúránkra és nyelvünkre, hogy joggal feltételezhető; miszerint ezen keserves évszázadok során a magyar nyelv nem hogy fejlődött volna, hanem hanyatlott, sorvadt, úgy szóanyagában, mint szerkezetében. Mégis, amit ma felmutatni képes, az egyenesen elbűvöli és lenyűgözi az értő nyelvészt /főleg azt/. Mert ne feled-

jük, hogy nem csupán a mérhetetlenül gazdag szókincs adja nyelvünk értékét, hanem fogalom és képalkotó képessége, azaz tömörsége.

Visszanyúlva Magyar Adorján tapasztalataihoz és megállapításaihoz, magam is megtoldhatom néhány példával az ő bizonyíték erejű példáit: Egy alkalommal, horvát közegbe kerülvén, valaki megkérdezte tőle, hogy mondják magyarul azt, hogy: "on je otisao dole ". Mire a válasz: "le-ment.." Erre aztán többen is fölkapták a fejüket, hogy ejnye már, miképpen lehetséges az, hogy magyarul ez a mondat ilyen rövid? A válasz: "Úgy, hogy a magyar nyelv szerkezete olyan tökéletes, hogy ezt lehetővé teszi. E két szótagból !!! álló rövid magyar szó tökéletesen kifejezi ugyanazt, mint a szlávban az "On je otisao dole", vagy németül: "Er ist hinunter gegangen", avagy olaszul: "Egli e andato giù". Erre természetesen akárhány példát fölhozhatunk:

Magyarul: *lemennék*

Horvátul: *Isao bih dole*

Németül: *Ich möchte hinunter gehen*

Szlovákul: *Išiel by som dole*

Olaszul: *Potrei andare giù*

Angolul: *I should go down*

Magyarul: *Beszéljen anyámmal*

Németül: *Sprechen sie mit meiner Mutter*

Olaszul: *Parlate con mia madre*

Magyarul: *Javulását várhatni*

Németül: *Seine Besserung ist erwartbar*

Olaszul: *Il suo miglioramento si puo attendere*

Szlovákul: *Mozno očakávat zlepšenie jeho stavu*

Magyarul: *Hívtak-jöttem, küldtek-mentem*

Németül: *Man hat mich gerufen - bin gekommen, man hat mich geschickt - bin gegangen (négy helyett tizenkét szó!)*

Vagyis:

Ha az emberiség haladását kívánjuk, akkor nem a kevésbé fejlettchez, hanem a magasabb fejlettséghez kell igazodnunk..." /Tudja-e ezt az

a szülő aki anyanyelvétől megfosztva, idegen nyelvű iskolába kényszeríti gyermekét?..!

Sajnálattal, de bizonyítani tudjuk, hogy az utóbbi évszázadok során, dacára a környező népek nagylelkű "kölcsonzéseinek", nyelvünk folyamatosan sorvadt, ahelyett, hogy tökéletesedett volna. Szláv és német szerkezeti hatások feszítették szét már-már nem is emberi, hanem isteni alkotásnak tűnő nyelvünket. A magyar nyelvben eredetileg használatos jövő idő már teljességgel elsikkadt, elveszett. Alkalmazzuk még ugyan a "lesz", "leszek" szavakat, amelyeket a német csupán körülírással képes kifejezni: "Es wird sein". Ennek hatására bizony már mi is azt mondjuk, hogy: "Oda fogok menni", "Meg fogom nézni", ahelyett, hogy azt mondanánk: oda menendek, megnézendem!

S vajon ki "emlékszik" még ezekre a hihetetlenül tömör, nyelvtani csodaszámba menő szóképletekre? - kikopott az emlékezetünkől. Pedig ilyen volt, ilyen hihetetlen, gyémánt tömörséggel fejezett ki a magyar nyelv bármit, tehát megköszönünk minden "kölcsonzést" - tisztelt Tudományos Akadémia - csak megvagyunk.

A ma már majdnem ezer éves Halotti beszédünkben még az "emdül" kifejezés szerepel, ami később "ejendel"-lé módosult, de még mindig őrizte tömörségét. Ellenben ma, ezt már csupán így tudjuk: "enni fogsz", ami az áldatlan német hatásnak köszönhető, hiszen a német csak "wirst essen"-t képes mondani, akárcsak a szlovák: "budés jest". Vagyis eme idegen hatások következtében már mi is nehézkes körülírásokat használunk, csak azért, mert a német nyelvnek nincs jövő ideje.

Más helyütt is idéztem már Giuseppe Mezzofanti bitorost, aki a nyelvtudósok közül is éltudósként emelkedik ki, lévén, hogy százharom nyelven beszélt, értve és alkalmazva a nyelvjárásokat és tájnyelveket is. Emellett ötvennyolc nyelven írt. Mezzofanti az összes nyelvek közül a magyart emelte talapzatra elismerésül nyelvünk páratlan alkalmazhatóságáért és dallamosságáért. Azt viszont már kevesebben tudják, hogy Mezzofanti magyarul is írt! Emilio Teza nyelvész két kis magyar verset talált Mezzofanti hagyatékában. Kitűnő költőnk, Weöres Sándor, egész életében kereste Mezzofanti magyarul írt verseit. Érdeklődését az fűtötte leginkább, hogy vajon mi ragadta meg az utólérhetetlen nyelvtudóst a magyar nyelvből?.. Ez a kérdés olyannyira foglalkoztatta őt, hogy végül is ő maga írt néhány versikét, olyan szempontok alapján,

ahogy azt Mezzofantiról föltételezte, midőn az rácsodálkozott nyelvünk kincsestárára és egyedülálló kifejezőképességére.

Íme Mezzofanti magyar vers-kísérletei, Weöres Sándor elképzelései szerint: A zseniális költő e versutáncokba beleálmodja Mezzofanti kezdeti bizonytalanságait és hibáit is, nem mulasztva el érzékeltetni azt, ami nyelvünk csodálatra ragadtató, tényleges értékadója:

Ima

Istenem, kerek Istenem
Hungáriának is legyen
Itáliának is legyen
Micsoda? Te tudod nekem!

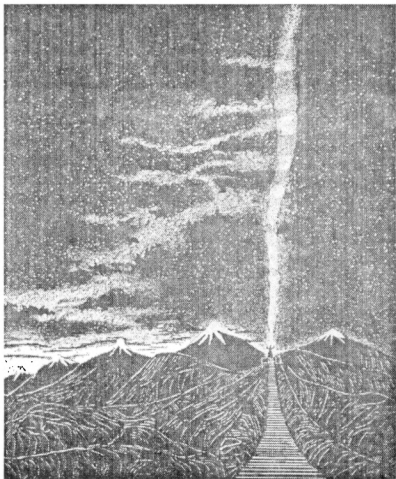
Lö liő

A magyaroknál odaát
Fából van a reterát,
Délibábot ereget,
Légy csípi a feneket.

Ha megcsíp a mérges légy,
Te is nagyon mérges légy,
Pofozd meg a feneked,
S agyon vágod a legyet.

Lingua Bella

Fordul, fordít, forgat, forog:
Magyar nyelven könnyű dolog.
Megcsókollak, csókolgatlak,
Csókolnálak, csókolhatlak,
Csókolatlan, csókolhatlan:
Huszonöt szó az olaszban.

HÓDÍTÁSAINK BEJEGYEZTETTEK

Haraszthy Ágoston

“Szőlőskertek királya”

Amerika ellentmondásossága talán már a felfedezésében benne rejtett: Kolumbusz egészen haláláig abban a hiszemben volt, hogy Indiában járt. Sőt, felfedezése maga is csupa kérdőjel. Babérait elvitatja tőle - joggal - Amerigo Vespucci, mi több, az ókori Egyiptom és Polinézia népei, akár csak a vikingek és mi, magyarok! (Ez a kérdés egy külön tanulmányt érdemel, ezért külön tárgyaljuk.) Tény, hogy Amerika az ellentmondások kontinense lett. Számunkra, Közép-európaiak számára különösen, mivelhogy a korábbi, önfavorizáló hatalom egy kézlegyintéssel, hivatalosan pedig néhány tollvonással terra incognitának nyilvánította Amerikát.

Ha valaki mindezek ellenére mégis hinni merészelt a '80-as évek végéig az amerikai "csodában", ami annyira nem volt csoda, mint amennyire a tetszetős és kegyetlen valóság keveréke volt, arra a rebellisnek kijáró, jól bevált keleti rendszabályozás várt: "Lehet, hogy van Amerika, de nem a te számodra!" Ezzel csörr! Bezárult a vaskapu. Apropó, vaskapu: egy irodalmi jellegű meghívás, egy kint élő jóbarát, amely áron az ember végül is az Atlanti-óceán felett lebeghetett egy Boeing 747-es fedélzetén... Ilyen egyszerű volt, ha leszámítjuk az elröngyölödött idegeket, amelyek rámentek a sok-sok "illetékessel" folytatott szocialista ügyintézésre... Felejtjük el... Ott tartottam, hogy Amerika van! Azaz hogy, már akkor is volt. És Kalifornia, Nevada is van. Las Vegassal, a Sierra Nevadával együtt. Tagadhatatlan a Grand Canyon, sőt San Francisco is. Az Amerikával kapcsolatban évtizedeken keresztül belénk szuggerált alkoholizmus, nyomor és narkó sötét bugyrai helyett - no, nem mintha ott nem lenne meg ezeknek a dolgoknak mind a hét fokozata - a kelet-közép-európai beszűkített fantáziát meghaladó hipermodern építészettel, a science fiction tartományába tartozó városokkal és városképekkel találkoztam, no meg elképesztő gazdagsággal, ami legnagyobb meglepetésemre annyira "megfertőzte" az embereket, hogy nem voltak képesek felfogni, hogy én mennyiből élek odahaza. (Persze nem árultam el nekik, hogy az "élek" az azért túlzás.)

Az országjárások, környezettanulmányozások és városnézések alkalmával mindig akadtak emberek, akik igényt tartottak a velem való ismeretségre. Nem is lehetne érdemben beszélni ezekről az alkalmi találkozásokról, ha mindmégannyi hangulati, környezeti és témabeli különbözőségük ellenére, nem lett volna egy közös vonásuk. Alkalmi ismerőseim a távoli - akkor még - vasfüggöny mögötti ország általam hozott üzeneteit saját, baráti, klubtársi körükben szerették volna hallani. Remek emberek, érdekes egyéniségek jöttek össze ilyenkor - úgy látszik, egy sajátos amerikai társasági pótcselekvés - borkóstoló kíséretében. Ezzel kezdetét vette a meglepetéssorozat, részükről és részemről felváltva.

1. Egész ott-tartózkodásom ideje alatt egyetlen részeg emberrel sem találkoztam. (Ne feledjük, hogy Kaliforniában vagyunk, aminek ellenére Amerika számottevő részén jelen van az alkohol, a drog, stb.)

2. A becsomagolt: s mindössze számokkal jelölt üvegek tartalmát külön-külön kóstoltuk. Ezt követően sorban, mindenkinek jellemeznie kellett a nedűt. Vendéglátóim nagy meglepetéssel és megrökönyödéssel nyugtázták tízes, nyolcas és hetes találateimait. Ők ugyanis, a felülmúlhatatlan kaliforniai borok termelői és forgalmazói, magukat is fölülmúlhatatlannak tartották ebben a témában. Elmeséltem nekik, hogy a kommunizmus, azaz a törvényesített rablás időszakát megelőzően évente cirka 15 hektó (körülményes számítások következtek a mennyiséget a gallonok nyelvére fordítandó) borunk termett - úgymint szüleimnek, hisz akkoriban én még a Teremtő "Csapások" fejezeteim alatt jegyzett lehetőségei közt szerepeltem. Ezt a bormennyiséget viszont maguk a szüleim kezelték, és saját pincéjükben tárolták.

- És még ti mondtátok ránk, hogy burzsujok vagyunk - kifogásolták, amit sajátos amerikai humorként kell értékelni, hisz nem veszi figyelembe a közbülső negyvenöt esztendő. Az már véletlennek számított, hogy apám szőlész és gyümölcsész volt, s a pincégazdaság is tanult szakmája volt...

- Nohát..? - szólt a kérdés.

- Nohát... - mondtam.

3. Azt hiszem, a kaliforniai borokhoz is több közünk van nekünk magyaroknak, mint bárkinek. Ugyanis kizárólagos közünk van hozzá. Két hete (akkor, 1987-ben) leplezték le San Franciscóban Haraszthy Ágoston szobrát. Én már láttam. Ha legközelebb arra járok, maguknak is megmutatom (derűtség és a "leplezettség" árnyalatnyi jele).

Haraszthy Ágoston volt az a magyar ember, aki megajándékozta Amerikát a szőlővel. Azt megelőzően Amerikában csak vadszőlő termett. Az örökké nyughatatlan, hihetetlen energiával megáldott (megvert) embernek az életét talán csak Benyovszkyéhoz hasonlíthatjuk. Életével kapcsolatban óhatatlanul is Faust jut az eszünkbe, aki arra a végső bölcsességre jutott, hogy élet és szabadság csak azoknak jár, akiknek naponta meg kell érte küzdeniük.

Mokcsai Haraszthy Ágoston ilyen ember volt, legalábbis ilyenek ismerjük azóta, hogy először Amerika földjére lépett. Ez 1840-ben történt, 28 éves korában. Életének korábbi szakaszáról nagyon kevés biztos adat maradt fent. A Bács megyei Futak községben született 1812 augusztusában, régi nemesi családban. Jogot tanult a pesti egyetemen, majd Bács megyében vállalt aljegyzői állást. A legenda szerint egy rövid ideig tagja volt a bécsi magyar királyi testőrségnek. Az már viszont tény, hogy részt vett a pozsonyi diétán, ahol megismerkedett Wesselényivel és Kossuthal. Ezen ismeretségei miatt később üldözték őt a bécsi hatóságok. 1834-ben vette feleségül a menekült lengyel családból származó Dedinszky Eleonórárt. A rákövetkező esztendőben megszületett első fia, s 1840-ben már három gyermeke volt: Géza, Attila és Árpád.

Haraszthy Ágoston voltaképpen kalandos élete, amiről már sokkal többet tudunk, 1840 március 27-én kezdődött. Ezen a napon indult el Észak-Amerikába, nála is fiatalabb rokonával, Halász Károllyal. Hogy pontosan milyen céllal, arra nem adható egyértelmű válasz. Ő maga, útleírása elején úgy vall, hogy az 1830-as években sokat olvasott Amerikáról német, francia és angol utazóktól, nem utolsó sorban pedig Bölöni Farkas Sándortól. Szerinte az egyes szerzők olyannyira különbözőképpen írtak Amerikáról, hogy megérlelődött benne az elhatározás: személyesen utazza be a szabad földet.

Elhatározásához kapóra jött, hogy 1839-ben a mahádiai fürdőknél találkozott egy angol hajóskapitánnyal és két észak-amerikai utazóval, akikkel összebarátkozván, vendégül látta őket Bács megyei birtokán, ahol sokat beszélgettek, végezetül pedig, újdonsült barátai meghívták a fiatal magyar nemest Angliába és Amerikába. Ez a körülmény aztán új tartalmat adott utazási szándékának. Elhatározta, hogy kereskedelmi kapcsolatot létesít Magyarország és Amerika között. Bár New Yorkot megcsodálta, mégis Nyugat felé vágyott, s Wisconsinban, a lakatlan prérin találta meg a paradicsomot, ahol birtokot vásárolt, és "Széptáj" néven várost alapított!

Időközben fölfigyelt a vidék elképesztően termékeny földjére. (Kaliforniában átlagosan két és fél méteres a humuszréteg.) Elhatározta, hogy meghonosítja a szőlőt és a szőlőtermesztést. Útrakelt tehát, és Kis-Ázsiából, Perzsiából, Európa leghíresebb bortermő vidékeiről, így Tokaj-Hegyaljáról is vásárolt szőlővesszőket, hogy kiválassza közülük a legalkalmasabb fajtákat. Felpakolt, és több mint tízezer szőlővesszővel érkezett újra Kaliforniába. Körülbelül száz fajta képviselte ezt a mennyiséget. Előbb San Diego, majd Sonoma környékén telepített szőlőültetvényt, de szakkönyvek, újságcikkek írásával is népszerűsítette a szőlő-és bortermelést. Munkálkodása eredményes volt. Olyannyira, hogy ma, főleg Fresno és San Francisco közelében, a Napa völgyben, sőt lassan egész Kaliforniában, mindenütt óriási szőlőültetvények ontják a csemegeszőlőt, a mazsolát, s a nemes kaliforniai borok olyan kitűnő minőségűek, hogy azt a világ talán még nem is tudatosította.

Haraszthy Ágoston megszállott utazó és környezetkutató volt. Sajnos korán utolérte őt a végzete: dél-amerikai utazása alkalmával, Panamában történt, hogy véletlenül egy folyóba esett, ahol felfalták őt a kajmánok. Szörnyű vég-vagy maradjunk abban, hogy egy világotudós kalandor stilszerű halála?..

Annak idején a Vasárnapi Újság nekrológja - 1869-ben azt emelte ki, hogy a 48-as forradalmat megelőző kor magyar ifjúságának egyik legkedvesebb olvasmánya - Bölöni Farkas Sándoré mellett Haraszthy amerikai útleírása volt. A mű Utazás Észak-Amerikában címmel, 1844-ben, Pesten jelent meg. Haraszthy, könyve végén azt írja, hogy amikor Amerikába indult, távol volt tőle az a gondolat, hogy ott birtokot szerezzen magának vagy letelepedjen. Ezzel szemben az a remény kecsgettette, hogy kereskedelmi kapcsolatot létesíthet Magyarország és Észak-Amerika között. Mégis, az útleírást olvasva, az a benyomásunk támad, hogy a magyar utazó nagyon is célirányosan szemléli leendő új hazáját...

A kaliforniai szenátus 1961 március 20-i ülésén elfogadott határozatában a következő ünnepélyes szavakkal emlékezett meg egy, a mai magyar közvélemény előtt majdnem teljesen ismeretlen, múlt századi magyarról:

“Ő a kaliforniai szőlőkultúra atyja, aki Kaliforniát az Egyesült Államok szőlőskertjévé varázsolta /.../ Haraszthynak köszönhető, hogy napjainkban az USA összes borfogyasztásának 85 százalékát Kaliforniában termelik. Mindezekért az állam szenátusa felkéri polgárait, hogy csatlakozzanak ahhoz a tiszteletadáshoz, amelyet most maga is kinyilvánít Haraszthy Ágoston emléke iránt.”

A csodás módon, épp ott-tartózkodásom ideje alatt leleplezett Haraszthy szobron kívül a Buena Vista-i pincegazdaság központjában is áll egy szobra ennek a tudós magyarnak, mi több, a közeli spanyol jelleggel bíró Sonoma városa is emlékoszlopot emelt honfitársunknak, felülmúlhatatlan vállalkozásáért.

Kérdésem: mi az egy főre eső szeszfogyasztás világrekordjával adózunk tudós földinknek?

Amerika felszabadítására, huszárok, előre!

Átnéztem az USA Indiana államában működő Bloomingtoni Egyetem Magyar Tanszékén, 1982 őszén megrendezett konferencia anyagát, mivel a konferencia az általam is kutatott terület, a nyugati (amerikai) magyarsággal, pontosabban az amerikai magyarság önarcképével foglalkozott. Egyértelművé vált, hogy ennek a képnek a milyensége történelmileg változó, és mindenekelőtt attól függ, melyik korszak emigrációs hulláma alapján rajzolódik ki.

Amerikai szemszögből is érzékelhetővé válik számomra az első világháborút megelőző vándormunkás-törzsek, a magyar telepek "burdos házaiban" meghúzódó, az angol nyelvvel és az amerikai kultúrával nehezen barátkozó hullám magyarjainak nehézségei. A kelet-európai bevándorlókra ragasztott "hunky" jelzővel sem éppen a dicséret fejeződött ki irányukban... A konferencia anyaga azt sugallta, mintha az 1945-ös, ún. "Dipi" hullám lett volna az első, nagyobb létszámú politikai emigráció. A "45"-ös címke persze csak magyarországi szempontból illik rájuk. Amerikába nem sokkal az 56-osok előtt érkeztek, ezért a két hullámot nem lehet határozottan elkülöníteni, noha a 45-ösök igazolványán legalább öt éven át ott éktelenkedett az "ex enemy" (volt ellenség) bejegyzés. Mégis ők az 56-osok szálláscsinálói, akik már nem ellenségként érkeztek, hanem hősként, sőt az amerikai büntudat is nekik kedvezett. Az eleddig legnagyobb létszámú magyar emigráció integrációja "egészségesnek" mondható. 1980-ban nem kevesebb, mint másfél millió amerikai állampolgár vallotta magát magyarnak!

Vajon hányan lehettek ezek között, a legelső magyar bevándorló csoport, az 1848-as szabadságharc leverését követően, Kossuth Lajossal együtt Amerikába érkezett magyar katonák dédunokái közül? A konferencia sajnos nem foglalkozott ezzel a hullámmal, holott ide szerettem volna kilyukadni, mivel meggyőződésem, hogy sok mai magyar szívét

dobogtatja meg ezeknek a szabadságharcosoknak az Észak-Dél elleni háborúban, Lincoln oldalán vállalt sorsdöntő szerepe.

A polgárháború befejeztével hét, volt 48-as magyar tiszt ért el főtiszti, azaz tábornoki, altábornagyi rangot, akik mellett igen sokan törzstisztekként fejezték be katonai pályafutásukat. A polgárháborút követően a legtöbben beléptek az Egyesült Államok külügyi szolgálatába, számosan pedig a közigazgatásban, a közoktatásban, a gazdasági pályán vagy a tudományos életben találtak elhelyezkedést, általában megbecsülést hozva maguk és nemzetük számára.

Az a honvédtiszt azonban, aki katonaként és parancsnokként a legfényesebb nevet és legtartósabb megbecsülést vívta ki magának kiváló parancsnoki képességeivel, személyes hősiességével, gyors és helyes döntéseivel, a csatában és azon kívül tanúsított példamutatásával érdemelte ki a kortársak elismerését. Ez a kiváló magyar katona Zágonyi Károly, volt 48-as honvédtiszt, aki már az erdélyi harcokban kitüntette magát mint főhadnagy, Bem József tábornok erdélyi hadtestében. Saját életét kockáztatva, két alkalommal mentette meg Bem életét. A második alkalommal maga Zágonyi, osztrák fogságba esett. Több évre börtönre ítélték őt, ahonnan azonban sikerült kiszabadulnia. Ezt követően török földre menekült, majd előbb Angliába, később pedig - 1851 július 2-án - az Egyesült Államokba ment.

Égészen a polgárháború kitöréséig, nagyon hányatott volt Zágonyi élete. Végül is Bostonban kapott lovaglómesteri állást. Ott érte őt a polgárháború híre is. Zágonyi rögtön följánlotta szolgálatait, előbb New York államnak, majd miután ott nem sikerült lovastisztként elfogadtatnia magát, Missouri államba utazott, ahol Asbóth Sándor tábornok, Kossuth egykori szárnysegédje ajánlotta őt be John C. Frémont tábornoknak, aki kinevezte Zágonyit testőrscapata parancsnokává, mégpedig őrnagyi rangban. Ő lett tehát a 160 főnyi testőrscapat kiképzőtisztje is. Rajta kívül még hat magyar szolgált a csapatban, köztük Majthényi Tivadar hadnagy, akit Zágonyi segéd-tisztként tartott maga mellett. Zágonyi mint vérbeli huszártiszt, magyar hagyomány szerint, igen alapos kiképzést nyújtott a csapatnak, még az öltözéküket is magyarossá, díszessé tette, hogy azzal is növelje a katonák "Frémont's Body Guard" elnevezésű elitcsapatba való tartozásuk feletti büszkeségét. Zágonyi még a lovakat is úgy

válogatta össze, hogy az újonnan alakult amerikai hadseregben segítsen kialakítani bizonyos határozott fogalmakat a könnyűlovassággal kapcsolatban.

Mihelyt harcra került a sor, a fiatal újonccsapat minden egyes katonája vállalta a legnagyobb kockázatot is a nagy túlerőben lévő ellenféllel szemben, és a hős magyar parancsnok példamutatása nyomán mind egy szálig megérdemelték, hogy nevüket megőrizze a történelem.

A tűzkeresztségre 1861 október 5-én került sor a Missouri-beli Springfield városánál, amely az akkori hadszíntér egyik kulcspozíciója volt. Mivel a város közelében korábban egy súlyos vereség érte az északiakat, Frémont tábornok tehát, érthető módon, szorgalmazta a támadást, a csorba kiköszörülése érdekében. Zágonyi testőrcsapata úgy került erre a terepre, hogy Zágonyi maga kérte ezt a feladatot, úgymond "kiképzési lehetőségként", újonccsapata számára. Amikor aztán Frémont tábornok Zágonyi jelentéséből értesült arról, hogy Springfield védőinck száma kétezer körül van, semmiképpen sem akarta megadni az engedélyt a támadásra. A magyar tiszt végül is meggyőzte a tábornokot arról, hogy a támadás sikerrel végrehajtható. Erre aztán megkapta a jóváhagyást a vállalkozáshoz.

A támadás előtt Zágonyi ismertette a helyzetet katonáival. Felszólította őket, hogy aki nem hajlandó részt venni a csatában, az visszamehet a táborba, amiért később sem lesz semmi bántódása. A felszólításra senki sem mozdult, mert úgy vélték, hogy egy ilyen értelmű felszólításra, ami külföldi tiszt szájából hangzik el, ők, az amerikai katonák nem hátrálhatnak meg, miután hazájuk védelmében fogtak fegyvert. Zágonyi kiadta a részletes parancsot a város megközelítésére és a támadás végrehajtására. A több mint tízszeres (!) védősereg ugyan hősiességgel védekezett, de a Zágonyi-huszárok puskatüze és kardcsapásai alatt összeroppant, majd a súlyos veszteségeket szenvedett sereg elmentekült. Zágonyi mindössze 16 embert veszített! Springfield városának felszabadításával és az egész térségre kiható győzelemmel!" - Lincoln elnök kormánya és az Amerikai Egyesült Államok kongresszusa számára az első jelentős siker született - Zágonyi Károly jóvoltából! Ezt követően az addig szinte reménytelenül levert hangulatú északi táborban nagy lelkesedés lett úrrá.

Zágonyi hőstettéről, a huszárok lovasrohamáról emelkedett hangú cikkek íródtak, sőt, Frémont tábornok felesége, Jessie Benton Frémont

egy kitűnő könyvet is írt Zágonyi és sorsdöntő győzelme emlékére és dokumentálására. George Henry Boker pedig Zágonyi című versével adózott a magyar hősnek:

ZÁGONYI

/1861 október 25./

Bátor, hős testőrkapitány!
Hadd szóljon rólad az ének
Harsány hangú nyitány
Amilyen illet: érces művészet.
Hurráztam már, s berekedt a torkom
Dupont diadaláért Beauforton.
Most itt egy hurrá néked!
Pendülő kengyeled, sarkantyúd,
Térded verő kardod, fegyvered,
Szívemben reményt gyújt
Miként maroknyi sereged
Szemek bámulatára vág
Utcát ezernyi ellenségen át
S téged követ mint fergeteg!

Kardok csattognak, puskák dörögnek
- Téged éltető díszlővések -
Hullanak, vágnak, tipornak lönek
Fegyvereik nyomán nyílnak a rések
Újabb roham - és már széles
Az út - Istenek! - de dicsőséges
Rohamra lendültek véled!
Nem akadt testőr ki nem vakmerő,
Ki habozna vagy feladná
Véres sarkantyú, acél és erő:
Hadiösvény lovagjai - ki ne tudná
Csákód tolldísze csapong diadal útján
Megsebzett és elesett híján
Követnek mind, rendületlenül.

Dicsőségedre testőrkapitányom!
Üritni engedd serlegem.
Kedvem van tábormoki csillagot látnom
Erős válladon hősöm, melyen
Ott ragyogjon dicsőségünk is, látva újra
Seregéd élén új rohamra riadót fújva
S az út végén: halál vagy győzelem!

/ford. Cúth János/

Az amerikai polgárháború 125. évfordulójára, ez Amerikai Egyesült Államok egységéért és jövőbeli biztonságáért vívott gigászi küzdelem magyar hőseinek emlékére, Zágonyi Károly hadtörténeti és történelmi győzelmének, Springfield város felszabadításának emléket állítandó, Takács Pál amerikai festő-és szobrászművész, ez egész magyar katonacsoportot és hősi szolgálataikat jelképező, remek kompozíciójú emlékérmét tervezett, amelynek kivitelezése - közadakozásból - még abban az évben megtörtént.

Már szinte hallom a megjegyzéseket: "Ez a maroknyi nemzet mindig megmutatta . . ." meg aztán: "Magyarok nélkül nincs sem tudomány, sem..." Igaz. Erről jut eszembe: Goldmark József, a gyufa piros foszforos gyújtóoldalának feltalálója, ugyancsak a 48-as szabadságharc leverése következtében volt kénytelen Amerikába menekülni, ahol részt vett Észak-Dél háborújában, s komoly szerepe volt Észak győzelmében azáltal, hogy katonai találmánya sokszorosára növelte fegyvereik tűzerjét! Vele és a legendás Goldmark-családdal még találkoztunk kötetünk más oldalain. Most azonban szóljunk a polgárháború, s egyáltalán, Amerika egyik meghatározó alakjáról és hősről:

KOSSUTH SEGÉDTISZTJE,

LINCOLN ALTÁBORNAGYA,

Asbóth Sándor

Szétszórattatásunk egyik fekete keretes fejezete mindenképpen az 1848-as szabadságharc leverését követő időszak. Az osztrákok üldözése elől sok ezer magyar szabadságharcos keresett menedéket külföldön.

Az sem véletlen, hogy az 1850-60-as években a világ különböző pontjain folytatott nemzeti felszabadító küzdelmekben több mint ezer magyar harcos tüntette ki magát. Többek között Lengyelországban, Olaszországban, Kubában. Igen nagy számban csatlakoztak magyarok az észak-amerikai rabszolgafelszabadító polgárháborúban Lincoln erőihez is. Számos magyar szabadságharcost itt érte dicső-szomorú vége, halt hősi halált vagy megrokkant a könyörtelen küzdelmekben. Zágonyi Károly elévülhetetlen érdemeit, azt hiszem, méltóképpen rögzítettük. De vajon ki volt az az Asbóth Sándor, aki Zágonyi kallódásának idején már Frémont tábornok vezérkari főnöke volt? Mert hiszen ő maga is a magyar szabadságharc emigránsa volt. Kossuth szárnysegédjeként vonult emigrációba, s ebben a minőségében kísérte szabadságharcunk hőseit előbb Viddinbe, a kis-ázsiai Kiutahiába, majd Amerika felé is, a Mississippi gőzhajó fedélzetén, mindaddig, míg Kossuth Gibraltárnál el nem hagyta a hajót, hogy Angliába utazzon. Asbóth ekkor került Amerikába (1851 november 10-én), tehát semmivel sem korábban mint Zágonyi. Miképpen kovácsolódott hát Asbóth eme gyors és hihetetlen amerikai karrierje? Vegyük sorjában:

Úgy tudja a történelem, hogy Asbóth dédnagyapja Thököly Imre kuruc vezérkáplárja volt, nagyapja pedig papi szolgálatot teljesített Sopronban, míg édesapja a tanítói hivatásnak élt. Asbóth Sándor 1811-ben született Keszthelyen. (Egyes feljegyzések szerint 1810-ben). A méltán

világhírű selmecebányai akadémián szerzett mérnöki képesítést. A későbbiekben a nagyarányú folyamatszabályozási munkálatokból, továbbá a lánc-híd építéséből, is kivette a részét.

A szabadságharc kitörésekor azonnal jelentkezett a honvédseregbe. Mérnökki tisztként szolgált. Fejezetek szólnak hősiességéről Nagysallónál, Szenttamás ostrománál és Kápolnánál. 1849 áprilisában a Honvédelmi minisztérium tábornoki osztályára vezényelték. Maga Kossuth nevezte ki őt a kormányzói hivatal katonai osztályának élére. Ezt követően hamarosan alezredessé léptették elő az egyenes jellemű, bátor és fölülműveltségű Asbóth Sándort. A legvégsőkig kitartott Kossuth mellett. Sőt, az emigrációba is elkísérte, amint arról már szó esett.

Asbóth New-Yorkban szállt partra. Késedelem nélkül benyújtotta igényét az amerikai állampolgárságra. Szinte azonnal mérnöki munkát vállalt. Kossuth legendás amerikai körútja alkalmával, Asbóth latba vetette minden - akkor már szerteágazó - ismeretességét annak érdekében, hogy az amerikai közvéleményt megnyerje a magyar ügynek. Kossuth az előadásaiából befolyt összegből fegyvereket /6 000 puskát/ vásárolt, továbbá pedig hadi üzemet létesített, úgymint Morningville-ben egy lőszer-gyárat, Weawerton-ban pedig egy szíjgyártó üzemet, azzal a céllal, hogy onnan lássa el az újonnan indított és immár támogatott szabadságharcot, amely Magyarország függetlenségének döntő hadművelete lett volna. Amikor azonban kiderült, hogy az amerikai kormány semmit sem tesz a magyar ügy előmozdításáért (mint azóta egyetlen alkalommal sem), Asbóth Sándor, aki főfelügyelője volt a két gyárnak, hátat fordított a hadi vállalkozásoknak, és saját újításának alkalmazásával, korszerű acélöntödét létesített New Yorkban!

Sokan felfigyeltek a magasan képzett és kezdeményező szellemű tudós magyarra, mígnem New York városának tanácsa azzal bizta őt meg, hogy készítse el New York város rendezési tervét. Így történt, hogy **Asbóth Sándor elképzelései és tervei alapján épült fel Manhattan káprázatos és egyedülálló metropolisza, nem különben a Centrál Park és a Washington Heights is!** Ha hiszi az olvasó, ha nem, Asbóth körültekintő és zseniális terveiről még 1935-ben // is elismeréssel nyilatkoztak a chicagói világkiállítás szakemberei.

Asbóth Sándor töretlenül fölívelő mérnöki karrierjébe a polgárháború szól bele. Szinte természetes, hogy e sokoldalúan képzett és alkotó módon gondolkodó mérnök-tiszt Lincoln seregébe kérte felvételét. Így

lett Frémont tábornok vezérkari tisztje, ezredesi rangban //, s majdan ebben a minőségében ajánlja Zágotyit Frémont tábornok figyelmébe. Az amerikai hadtörténet a polgárháború egyik legmagasabb rangú külországbeli hőseként tartja számon Asbóth Sándort mind a mai napig. Asbóth számtalan hadműveletben vett részt, eleinte Frémont tábornok, később pedig Hunter, illetve Curtis tábornokok oldalán, mindenkor bizonyítva ragyogó hadvezéri képességeit. Dandárparancsnokként harcolt a Missouri és Arkansas államok birtokba vételéért folytatott csatákban. Igen kemény küzdelmek árán, az **Asbóth-dandár foglalta el Bentonville-t, valamint Fayetteville-t!** A Pea Ridge közelében, 1862-ben vívott győzelmes ütközetében megsebesült. Hősi helytállásáért az amerikai kongresszus dandártábornokká léptette őt elő! 1863-ban pedig a nyugat-floridai katonai körzet parancsnokává nevezték őt ki. Különösen kitűnt bátorságával az egyik floridai település mellett lezajlott csatában, ahol közvetlenül az arcvonalban harcolva irányította az ütközetet. Itt azonban súlyosan megsebesült. Két lövést kapott a karjába, egy további pedig az arc-csontjába fűrődött. Miután a kongresszus tudomására jutott Asbóth ellenállhatatlan hősiessége, altábornagyi rangra emelte őt!

A továbbiakban pedig így alakult a szabadságharcos és tudós magyar életútja: 1866-ban az Egyesült Államok argentinai nagykövetévé nevezték őt ki. Ezenközben azon fáradozott, hogy békekötésre bírja a szembenálló feleket, Argentínát és Paraguay-t. Sebesülése azonban egyre több szenvedést okozott neki. A műtéti beavatkozást - ami enyhíthette volna szenvedéseit - a nagy kockázat miatt senki sem vállalta.

Asbóth Sándor 1868 január. 21-én hunyt el akkori állomáshelyén, Buenos Airesben. Egy korabeli tudósítás így ad hírt Asbóth Sándor temetéséről a Nacional Argentina hasábjain: "A temetés hatalmas katonai pompával, díszőrség, sortűz és ágyúdörgés mellett zajlott. Argentína polgárai és kormánya nemzeti gyásszal búcsúzott a béke tábornokától. A zászlók a hadihajókon és a csatatereken is félárbocra eresztve adták hírül a veszteséget..."

Asbóth Sándornak, az Egyesült Államok altábornagjának földi maradványait az 56-os magyar szabadságharc 34. évfordulóján helyezték végső nyughelyére Washingtonban, az Arlingtoni temetőben.

**DÉL-AMERIKA TÖRTÉNELMÉNEK
MAGYAR FEJEZETEI**

A civilizáció magyar nagykövetei

A közvélemény tudatában sokáig úgy élt, hogy a legelső magyar ember, aki Amerika földjére lépett, *Budai Paizs/Parmenius/István* volt, aki a Sir Humphrey Gilbert vezette expedíció lelkészeként 1583 augusztus 5-én szállt partra Új Fundlandon. Lényegében ez minden, amit tudni lehet róla, mert ezt követően hamarosan hajótörést szenvedett Nova Scotia közelében és életét veszítette. Anélkül, hogy elvitatnánk a tragikus véget ért fiatal költő és prédikátor érdemeit, meg kell állapítani, hogy kalandos útját megelőzően több mint félszáz esztendővel, járt már magyar ember az Újvilágban!

Stefan Zweigtől kapta "Az emberiség legmerészebb kalandja" jelzõt a Magellán expedíció, amelynek egyik meghatározó alakja volt *Varga János*. A földet első ízben körülhajózó flotta öt hajóból állt: a Trinidad, a San Antonio, a Concepción, a Victoria, valamint a Santiago vitorlásokból. Varga János a Concepción tüzérségének parancsnoka volt. Az expedíció 1519 augusztusában indult útjára Sevillából, s 1519 december 13-án ért földet Rio de Janeiro partvidékén. Útirányuk a La Plata folyó volt, később azonban felhajóztak az Uruguay folyón, egészen a Rio Negro torkolatáig. Magellán döntése alapján ott kellett tölteniük a telet. Erre három hajó legénysége fellázadt. A Concepción kapitányát kivégezték, a San Antonio pedig önkényesen visszaindult Spanyolország felé. José Toribino Medina chilei történész adataiból kiderül, hogy a Concepción elsüllyesztését követően Varga János a Trinidad tüzérparancsnoka lett. Ezt a hajót később elfogták a portugálok. Arra vonatkozóan is vannak adatok, hogy a Trinidad foglyai közül öt embert elszállítottak Lisszabonba (jegyzőkönyv az Archivio de Simancas anyagából). Ezek között volt Varga János is. Megszöknie egyedül egy Juan Rodriguez nevű matróznak sikerült. Varga János minden valószínűség szerint a portugál főváros valamelyik börtöncellájában fejezte be életét !?!

Pázmány Péter 1635-ben alapított egyetemet Nagyszombatban. Erről a később világhírűvé vált egyetemről került ki **Rátkay János**, az első magyar Jézus-társaságbeli hittérítő, aki Amerika földjére lépett. Rátkay 1680 július 11-én szállt hajóra Cádiz kikötőjében. Hajója Puerto Rico és Veracruz érintésével még az év októberében kikötött Mexikóban. Rövid előkészület után Rátkay máris útra kelt, hogy megkezdje térítő munkásságát az indiánok között, olyan vidéken, amelyet hosszú időn keresztül "a misszionáriusok temetőjének" neveztek. A mai Mexikó északi részéről van szó, Alsó-Kaliforniát is belcértve, amely vidék akkor még teljesen ismeretlen volt a fehér ember számára. A vele együtt érkezett Kühne és Neumann német jezsuitákkal közösen, Rátkaynak sikerült mélyen behatolnia a harcias tarahumara indiánok által lakott területekre, akik közül sokat megtérített. **Ő volt az, aki a Colorado völgyében meghonosította a búzát, a zabot, valamint több európai gyümölcsfaját Mexikó és Kalifornia határán!** Küzdelmes munkájában azonban hamarosan egyedül maradt. Német misszionárius társai elcsüggedtek, fölöslegesnek, hiábavalónak tartották a további erőfeszítéseket. Végül magára hagyták Rátkayt, aki ennek ellenére még négy esztendőn keresztül végezte önfeláldozó térítő munkáját az általa alapított missziós telepen, a Carichi redukcióban. Az embertelen megpróbáltatások és tartós nélkülözések következtében helyrehozhatatlanul károsult az egészsége, és 1684 november 9-én meghalt. (Decorme francia történész szerint indiánok mérgezték meg).

Néhány évtizeddel később **Koncság Nándor** végzett missziós tevékenységet ezen a vidéken. Koncság Varasdon született. 16 éves korában került Trencsénbe jezsuita novíciusként. Grazban szentelték pappá, és 1730-ban érkezett Mexikóba. Két évvel később már Kaliforniában volt a székhelye. Koncság kora egyik legjobb geográfusa volt. **Alsó-Kaliforniáról felvett, meglepően pontos hegy-és vízrajzi térképével bebizonyította, hogy a kérdéses terület félsziget!** (Azt megelőzően ugyanis szigetnek hitték Alsó-Kaliforniát). Térképe tehát akkortájt valóságos földrajzi világesemény volt. Koncság Nándor azonban nemcsak földrajztudós, kartográfus és felfedező volt, hanem mindenekelőtt hittérítő. 1745-ben létrehozta a Nuestra Senora de los Dolores missziót, majd első észak-kaliforniai útjáról visszatérve, 1746-ban a San Ignacio redukció élére került, ahol egy templom építése fűződik a nevéhez, továbbá az, hogy mintegy hatszáz indiánt vitt keresztvíz alá. Öt évvel ké-

sőbb, félezernyi indián hívével még egy missziós telepet alapít, Santa Gertrudis néven. Felhajózva a Colorado folyón, újabb térképeket rajzolt, s utazásairól könyvet írt. Legjelentősebb munkája a *Diario de Viajes en California*, amely mű spanyol, francia, német, angol nyelven is megjelent, és számtalan kiadást ért meg, s az örökké visszatérő, megbocsáthatatlan könnyelműség és hanyagság: még senki sem fordította magyarra! Koncság Nándor 1759-ben hunyt el, ismeretlen körülmények között.

A dél-amerikai magyar misszionáriusok egyik legkimagaslóbb egyénisége **Brentán Károly** volt, aki a rend quintói tartományában működött, amely magába foglalta a mai Panama, Kolumbia, Ecuador, és Venezuela területét. Brentán Károly Komáromban született 1694-ben. Nagyszombatban járt kollégiumba, majd a sevillai misszionáriusképző tanfolyam elvégzése után került Quintóba, 1722-ben. Több esztendei kitaró munkával sikerült Brentánnak az addig teljesen vad, koponyavadász jameo indiánokat megtéríteni. Brentán Károly nagyműveltségű és tudású, mérhetetlen szorgalmú, rendkívüli nyelvtelenséggel megáldott ember volt. Míg társai kidőltek mellőle, addig ő megtanulta az indiánok nyelvét, így a saját nyelvükön katekizmust írt számukra. 1728 és 1734 között Brentán négy missziós telepet hozott létre, 1736-ban pedig az omagua indiánok közé ment, hogy ott tovább térítsen. Óriási területeket derített fel az Amazonas felső szakaszán, többek között a Marañón folyón, amelynek java részét fel is térképezte. Eleinte társai kíséretében, később aztán teljesen egyedül vállalta az ecuadori mocsaras őserdők felderítésével párhuzamoson mindazokat a mérhetetlen veszélyeket, amelyeknek ki volt téve olyan helyeken, ahol még talán manapság is dívik a kannibalizmus, s ahol még ma sem szokatlan dolog egy-egy expedíció eltűnése... Az omagua indiánok földjén találkozott Brentán az első portugál hittérítőkkal, akik nyugat felé igyekeztek. Meglepetése legalább akkora lehetett mint nekünk most, amikor kiderült számára, hogy a portugál csoport vezetője nem más mint a magyar **Fáy Dávid**, a guayana indiánok térítője! A portugál jezsuiták azt hitték, hogy saját területeik határain belül működnek. Ezzel kapcsolatban barátságos vita kezdődött Brentán és Fáy között. A vitát - ugye azt hittük hogy már nem érhet bennünket több meglepetés - az időközben hozzájuk csatlakozott újabb jezsuita hittérítő, a világszerte nagy hírnévnek örvendő **Szentmártonyi Ignác** döntötte el!

Szentmártonyi két további Omagyar rendtársával, **Fáy Dáviddal** és **Kailing Józseffel** lépett partra Braziliában, ahol tíz évet töltöttek szívós,

tudományos munkával. Kitűnő segítőtársra leltek a már régebben ott tartózkodó *Szluha Jánosban*, aki mint *Brentán*, maga is Komárom szülötte volt! *Szentmártonyi* pótolhatatlan szerepet töltött be a dél-amerikai kontinens hegy és vízrajzi térképének ismertetésében. De nemcsak kozmográfus és földrajztudós volt, hanem felfedező is. Nem kevesebb, mint harminc-harmincötezer kilométernyi utat tett meg az Amazonason és annak mellékfolyóin, ami még a mai, modern felszerelések korában is bámulatos teljesítménynek számít. Egyik méltatója, Bekkers szerint "Végighajózta a kerek Föld legnagyobb folyóját, az Amazonast, és az abba beömlő egyéb folyókat. Mindet felmérte, s mind a közöttük fekvő sok szigetet." Észak-Brazília térképét *Haraszthy Ágoston* "Szőlőskertek királya" ő vázolta föl először, s így történetelt meg, hogy őt bízták meg Lisszabonban a portugál és spanyol gyarmatbirodalmak északi határainak megállapításával, amelyek már régóta vita tárgyát képezték. Európába visszatérve, a portugál király udvari csillagásza lett.

Szentmártonyihoz hasonlóan, Brentán is rendkívüli elismerésben részesült emberfeletti teljesítménye fejében: 1744-ben: a quintói tartomány tartományfőnökévé nevezték ki. (Ilyen minőségében küldte ki később von Zephyris atyát kedvenc jameo és omagua indiánjai közé, hogy zenei oktatásban részesítse őket. Ebből következik az a hihetetlen tény, hogy az ecuadori Amazon-vidék folklórja barokk eredetű !/, lévén, hogy a jezsuiták odaérkezése előtt ezen embercsoport előtt ismeretlen fogalom volt az ének és a zene!)

A mai Ecuador területén működött az 1717-ben, a Nyitra vármegyében született *Lyro Ignác* is. Egy Quintóban kelt levele 1751-ben nyomtatásban is megjelent Európában.

A perui jezsuita tartomány missziójának rendkívüli egyénisége volt az 1727-ben, Selmecbányán született *Éder Ferenc*, aki 1750-ben érkezett Limába. Ő már ott találta idősebb honfitársát, *Reiter Józsefet*, aki a mohó indiánok között végezte misszionáriusi teendőit. A későbbiek során aztán együtt térítettek a mohó indiánok között Bolívia északkeleti területein. Együtt is tértek haza Magyarországra, 1767-ben. Éder besztercebányai plébánosként hunyt el 1773-ban. Hátrahagyott latin nyelvű írásait *Makó Pál* rendezte sajtó alá, majd pedig adta ki Budán, 1791-ben, *Descriptio Provinciae Moxitarum in Regno Peruano* címen. Az enciklopedikus jellegű munka felöleli a Mamoré és Guaporé folyók által határolt területek lakói-

nak néprajzát, szokásait, növény-és állatvilágát. A szerző sajátkezű rajzaival és térképeivel illusztrált műve, amelynek csodálattal adózott maga Humboldt is, 1888-ban jelent meg spanyol nyelven a bolíviai La Pazban. Sajnos, ebből a műből ma már csak Dél-Amerikában lelhető fel egy-egy példány, könyvgyűjtők, illetve könyvtárak birtokában.

Alto Peruban, vagyis a mai Bolíviában végezte még misszionáriusi feladatait a kolozsvári *gróf Haller József*, aki sohasem térhetett vissza szülőföldjére. Térítői munkássága közben ölték őt meg a csoljo indiánok. A misszionáriusok perui tartományában működött többek között *Zakariás János*, akit rendkívüli tudása, bölcsessége, hihetetlen nyelvkészsége, emberi kvalitásai és sokoldalúsága folytán, nem sok idő múltán a Colegio San Martin tanárává neveztek ki.

Igazán kár lenne, ha nem vennénk tudomást ezekről a honfitársainkról, akik már a történelmi időkben hintették Dél-Amerika szerte egy magasrendű kultúra, vallás, tudomány és művészet ismereteit. Ha azt vesszük, hogy ezen honfitársainknál sokkal dicstelenebb céllal és szándékkal hódító vezérek és inkvizitorok neveit nagy tisztelettel emlegetik világszerte, akkor a mi derék, önfeláldozó, humánus és páratlan vétezettségű magyar misszionáriusaink neveit arany betűkkel jegyezhetnénk... S nem csak mi...

Ahogy egyre mélyebbre ásunk az amerikai történelem rétegeibe, mindinkább nyilvánvalóvá válik, hogy e történelemnek van egy sajátos vonulata, amelyet úgy is nevezhetnénk, hogy "amerikai magyar történelem." Tudom, erre sokan kételkedve kapják fel a fejüket. Pedig így van. Ezt a tényt nyugodt lelkiismerettel - magyar léte pedig büszkeséggel - tudatosíthatja bárki. Amennyiben pedig ezúttal is az amerikai (dél-amerikai) múlt egyik magyar fejezetét tárjuk fel, álljon itt egy címke, az a történet, amely szó szerint az alfája Amerika magyar vonatkozásainak:

Nem árt feleleveníteni, hogy a spanyol Américo név, az olasz Amerigo, a francia Aiméric, az angol Emery, illetve a német Emmerich, de maga az újlatin Emericus is, csupán a középkor vége felé honosodott meg a keresztény világ férfinevei között. Ennek magyarázata egyszerű: Szent István fia, Imre herceg, szentté avatását követően Európa egyre hatalmasabb és népszerűbb egyéniségévé vált. Nimbuszát csak növelte az a körülmény, hogy udvarában egymást érték az olasz, provanszál, aragón és francia vendégek. Ennek a "bon roy Aiméric" iránti hódolatnak és vég nélküli kilincselésnek köszönhető, hogy az eleddig ismeretlen, ősi magyar "Imre" név felkapottá vált a feudális Európa előkelőségei között. Tehát így lett belőle

Aiméric, Emmerich, Américo, majd pedig Amerigo, ez utóbbi többek között a firenzei kozmográfus és felfedező Vespucci keresztnéve...

Amikor Szent István királyunk keresztvíz alá vitte Imre fiát, aligha gondolt arra, hogy az ifjú herceg, ősi magyar nevével egy óriási, új kontinens névadó keresztapjává válik!

Most azonban kanyarodjunk vissza a magyar misszionáriusokhoz, akik hősi és önfeláldozó tevékenységük révén, szinte elsőként vették fel Dél-Amerika legnagyobbjainak dicsőséglistájára.

Rér János, a limai egyetemen a matematikai tanszéket töltötte be másfél évtizeden keresztül. Ezt követően maga is a mohó indiánok közé ment téríteni, s ott is hunyt el, 1758-ban, hatvannyolc éves korában. Az ő nevéhez fűződik a tipikusan magyar, tapasztott sövényfonatú, úgynevezett boronafal, tetők és mennyezetek meghonosítása, ami korszakalkotó újítás volt a gyakori földrengésektől sújtott Limában. Az 1746-os katasztrófális földrengés következtében csaknem teljesen romba dőlt monumentális limai szűkegyház mennyezetének sövénybetétes, újjáépített szerkezete még ma is szilárdan áll! Buschiazzo argentin építészmérnök és műemlékkutató megállapításai szerint Rér János munkái közé sorolhatók a következő templomok: a San Carlos /ma Nemzeti Panteon/, a de las Huérfanas és a del Logicado /ma Instituto Pedagógico./

Még a chilei jezsuita tartományban is működött egy magyar hittérítő: **Hedry Márton**, aki 1748-ban érkezett oda. A büszke, harcos és fékezhetetlen arukán indiánok között végezte térítői munkásságát. Később, a tömeges kiutasítási kampány alkalmával kellett elhagynia az országot.

A jezsuita misszionáriusok számára a legnagyobb fehér folt a dél-amerikai Paraquaria tartomány volt, amely a mai Paraguayon kívül magába foglalta Argentína és Uruguay egész területét, valamint a Dél-Brazil Rio Grande do Sul állam nyugati részét. Ezen a területen tevékenykedett a legtöbb magyar misszionárius. Közülük is elsőként lépett e vidék földjére a budai /más források szerint magyaróvári/ születésű **Limp Ferenc**. Harmincnégy éves volt, amikor Buenos Airesbe érkezett, 1729 áprilisában. Hosszú időn keresztül a San Lorenzo redukció vezetője volt. Limp Ferenc térítői küldetésén kívül geográfiával is foglalkozott. Főműve, amelyben Dél-Amerika földrajzát ismerteti, csupán halála után jelenhetett meg. Limp misszióostársaként tartják számon a győri születésű **Szerdahelyi Ferencet** is. Ő 1748-ban érkezett Buenos Airesbe. A kiutasítási rendelet az Apostóles redukció éléről ragadta őt el. Érdemes megjegyezni,

hogy ebből az ő általa létrehozott redukcióból fejlődött ki a mai, azonos nevű Apostóles város, melynek környékén sok magyar földműves család telepedett le az első világháborút követően. **Apostóles város megalapítója tehát Szerdahelyi Ferenc volt.**

Rendkívüli jelentőségű *Aperger Zsigmond* szerepe, aki orvos volt. Odahaza, Magyarországon folytatott orvosi gyakorlatot, mielőtt a Jézus-társaságba lépett volna. Buenos Airesbe 1717-ben érkezett. 1726-ig a cordobai egyetemen volt tanár. Eközben, az 1719-ben kitört pestisjárvány leküzdésében vállalt hősiess szerepet. "Nélküle - írja a rend egyik vezetője - a paraguay tartomány fele elveszett volna ". Később egy laboratóriumot rendezett be, ahol rengeteget kísérletezett. Ezenközben az általa felfedezett vagy felismert gyógynövényekből több mint száz, kipróbált és bevált receptet állított össze. E receptek gyűjteménye, a *Szabó László* Dél-Amerika kutató által fellelt Códice misionero fontos fejezete a Rio de la Plata-beli orvostudomány kezdetekének. Tudományát és receptjeit nagy készséggel osztotta meg az indiánnal s mindenkivel, aki azokra rászorult. Tudni vélik, hogy a környező országok: Argentína, Uruguay és Paraguay népgyógyászai mind a mai napig Aperger, azaz "Padre Sigismundo" régi, jól bevált receptjei alapján gyógyítanak! Aperger atya volt az egyetlen, akit magas korára való tekintettel nem utasítottak ki az országból a kampány idején. Lorentóban, a laboratóriumában halt meg hű indiánjai körében 1773-ban száztizennégy éves korában.

Orosz László neve arany betűkkel van beírva Loyolai Ignác követőinek történetébe. Korszakalkotó munkásságáról néhány éve jelent meg egy átfogó munka. Szerzője Guillermo Furlong Cardiff. Orosz László az akkor Ung vármegyéhez tartozó Csicsér községben született. Rákóczi egyik vitéz tábornokának, Orosz Pálnak az unokaöccse volt. Alapiskolái elvégzése után a kassai jezsuita kollégiumban tanult tovább. Tizennyolc éves korában jelent meg első irodalmi munkája, amelyet Bártfán nyomtattak ki. 1716-ban jelentkezett a jezsuita rend tagjai közé. Hamarosan trencsényi novicius lett, majd Grazban tanult tovább, a jezsuiták ottani főiskoláján. Testben és lélekben egyaránt felkészült a misszionáriusi munkára, amit hosszú ideig nem sikerült neki kieszközölni.

Az akadály mindig az volt, Ohogy elképesztő tehetsége révén, előljárói mindenképpen "nemesebb", konkrét tudományos pályára szánták őt. Végül elszántsága és rendíthetetlen céltudatossága folytán elhárultak az akadályok, s 1726-ban Génuaiba utazhatott. Onnan, leendő misszionárius társaival együtt Sevillába hajózott, ahol - mintegy melleleg - meg-

tanult spanyolul. Végre-valahára, 1728 decemberében bonthatott vitorlát a San Francisco, amelynek fedélzetén Orosz László a Rio de la Plata felé hajózott. 1729 március 27-én kötöttek ki Montevideo-ban, ám Orosz tervei sehogy sem akartak valóra válni. A rend vezetői ugyanis egykettőre felmérték a fiatal magyar jezsuita rendkívüli tehetségét, mindenre nyitott fogékonyságát, műveltségét, tanítói képességeit. Erre úgy intézkedtek, hogy ne hittérítő legyen, hanem bölcseletet és hittudományt tanítson a córdobai egyetemen. Hiába könyörgött és tiltakozott, sohasem lett belőle hittérítő... Négy év múltán az egyetem rektorává nevezték őt ki, miközben ő újból és újból jelentkezett kiküldetésre. Utoljára Patagóniába, a pampa indiánok közé. Córdoba, e tudós város egyetemének és kollégiumának újjászervezőjére azonban más feladatok vártak: a Provincia Paraquaria madridi székhelyű ügyvivője lett, ezért Európába utazott. Európa különböző székvárosaiban aztán sokat dolgozott és tárgyalt. Csaknem állandóan úton volt Madrid és Róma, valamint Bécs között. Minden lehetőséget megszerzett a Paraguay provincia részére. Elérte, hogy egy második jezsuita kollégiumot építhessen Buenos Airesben. Orosz László 1749-ben tért vissza Buenos Airesbe, óriási mennyiségű könyvvel és tansegédeszközökkel, hogy ellássa a négy egyetemet, tíz kollégiumot, negyvenkét elemi iskolát és öt papnevelőt. De még ennél is nagyobb jelentősége volt annak a csupa tehetségekből álló csoportnak, amelyet magával vitt, s amelyet "Orosz László expedíciójaként" emlegetnek. Egy év elteltével a Colegio Real de Monserrat rektora lett, létrehozta a Rio de la Plata-i könyvnyomdát. Ezenközben befejezte és kiegészítette -az eredeti anyagnál sokkal többet köszönhetünk neki - Nicolás del Techo misszióistörténész által megkezdett munkát. A könyvet Nagyszombatban adták ki, s ma csupán mindössze néhány példány lelhető fel belőle, miután az elkészült példányokat - néhány kötet kivételével - megsemmisítették...

Orosz László rendkívüli képességeivel nemcsak az egyházi, de a világi hatóságokat is lenyűgözte. Tekintélye óriási volt. Córdobában az "oráculo" névvel tisztelték őt meg, ami azt fejezi ki, hogy az egyszerű indiántól a törvényszéki bíróig mindenki megbízható tanácsot kaphat tőle. Orosz László 1768-ban tért haza Magyarországra. Nagyszombatban telepedett le. 1773 július 11-én halt meg. Hamvai a nagyszombati jezsuita templom kriptájában vannak elhelyezve.

Szabó László nyomán

Debály Ferenc József

Az uruguay és paraguay himnusz szerzője

Különös és szinte megmagyarázhatatlan a dél-amerikai országoknak a Magyarország, a magyarság iránti vonzalma. Ennek számtalan megnyilvánulását legszebb emlékeikként őrzik a mindenkori odautazók és üzletemberek.

Buenos Airesben például egy-egy utcanév emlékeztet Budapestre, illetve Magyarországra /Calle Budapest, Calle Hungria/. Azonban bármennyire is mellet dagasztó ez a felismerés, egészen elhomályosodik amellet, amit Montevideo, Uruguay fővárosa produkál számunkra: sok ezer kilométernyire Európától, a Rio de la Plata közelében, akár hihető, akár nem, ott található a Huszárok utcája /Calle de los Húsaresen/, a Hungária utca, mi több, egy Kossuth Lajos utca /Calle Luis Kossuth/, s még egy, a "Calle Debaly", azaz Debály Ferenc József utcája! Ez a kivételes gesztus önkéntelenül is eszembe juttatja Kassa Petőfi és József Attila utcáskáit, amelyek inkább a megcsúfolás, mint a tisztelet erejével hatnak... Lehet, hogy némiképpen magyarázza, de az is lehet, hogy csak tovább bonyolítja e feltétlen szimpátia kérdését az a megmagyarázhatatlan jelenség, hogy a dél-amerikai mesék és mondák elvarázsolt helyszíne, a csodák Óperencián túli tartománya legtöbbször Magyarország! ..

E rövid bevezető után credjünk a montevideói utcanévtábla névadójának nyomába, akiről minden ismeretünk úgyszólván egyedül Szabó László Dél-Amerika kutatótól származik. Ő volt az, aki irattárak okmányhegyeiből ásta elő a Debály Ferenc József-re vonatkozó, érdekebbnél-érdekesebb adatokat. Debály tehát 1791-ben született. 1810-től az osztrák hadseregben teljesített szolgálatot, bő tíz esztendőn keresztül, többnyire a katonazenekar zenészeként. Részt vett a napóleoni háborúban, azt követően pedig leszerelt. Egyre inkább a zenével kötelezte el magát. Lipszébe is azzal a szándékkal utazott, hogy ott magasabb

zenei képesítésre tegyen szert. Pályafutásának újabb állomása Bécs volt, ahol a Hofburg zenekarába szerződtek. Miután ezzel a szerepével is betelt, Olaszországban telepedett le, ahol előbb a piemontei lovasezred, később pedig a királyi testőrség zenekarában dolgozott. Azt követően, hogy megnősült, immár minden idejét a zeneszerzésre fordította.

Egy merész elhatározás nyomán, 47 évesen, feleségével és hat gyermekével együtt, Debály hajóra szállt és elindult Brazília felé! Sejtelme sem volt arról, hogy hátralévő élete hihetetlen kalandok láncolata lesz...: Mivel az adott időben Braziliában sárgaláz-járvány tombolt, a zeneszerző vitorlása sem Rio de Janeiróban, sem Santosban nem köthetett ki. Így történt, hogy a végállomás Uruguay fővárosa, Montevideo lett.

A hosszan elhúzódó függetlenségi harcok árán létrejött fiatal Uruguay köztársaság polgárháború elé nézett. A harcok, Rosas, argentin diktátor beavatkozása következtében tizenkét évig elhúzódtak. Debály, a tekintélyes karmesteri és zeneszerzői múlttal rendelkező magyar, mit sem sejtett ezekről a fejleményekről. Teljes volt az öröme, miután elhelyezkedett a montevideói Casa de Comedia zenekarában, ahol - a korabeli beszámolók szövege alapján - bemutatkozó ünnepi előadásán hatalmas sikert aratott szólójátékával. Amikor aztán alig néhány hónap múltán, Rosas csapatai betörték Uruguayba, Debály önként, az elsők között jelentkezett új hazája védelmére. Amikor erről a lépéséről tudomást szerzett a köztársaság elnöke, Fructuoso Rivera tábornok, magához kérte, és azon nyomban kinevezte tábori zenekara karmesterévé. Debály, a napóleoni háborúk veteránjai 1839. december 29-én élte át az első, Cogancha mellett vívott csatát, amely eseményről Szabó László a következő feljegyzéseket készítette: "Zenekarának harcias indulói nem szüntek meg lelkesíteni az ellenség által bekerített önkéntes csapatokat, amelyek hősies küzdelmükkel ragyogó győzelmet kovácsoltak vesztettnek látszó helyzetükből. Még a csata hevében történt, hogy három ellenséges lovas támadott Debályra, aki éppen egy kondér levest cipelt a sebesültek felé. Az egyik támadót leterítette pisztolyával, a másikat (az immár történelminek számító "magyar fegyverrel") a kondér levestel sikerült harcceptelenné tennie, mire a harmadik támadó elmenekült.

A győzelmes kimenetelű csatát a "Himno a Cogancha" című művében örökítette mag a maestro. A mű sikere természetesen nem maradt el. A Himno a Cogancha azóta is csaknem állandóan műsoron van Uruguay-szerte.

A kimerítő harcok lassan-lassan felőrölték a honvédő csapatokat, mígnem egy olasz szabadsághős állt az élükre, akinek akkoriban már legendába illő neve volt Európában, a Rio Grandéban pedig csodákat regéltek róla. Nem véletlenül, miután ott, a császáriakkal szemben álló felkelő csapataival, hősiességről tanúskodó sikerek sorozatát hajtotta végre. Ez a szabadsághős Giuseppe Garibaldi volt. Ekkor már hazájában vérdíj volt a fejére kitűzve. Garibaldi volt az, aki saját embereiből egy ún. olasz légiót szervezett. Elszánt csatározások eredményeképpen megtörte az ellenség blokádját, majd győzelmet-győzelemre halmozott Rosas csapatai felett. Az argentinok létszámbeli fölénye azonban, minden hősie ellenállás ellenére, mindinkább érvényre jutott. 1843-ban megkezdtek Montevideó (majdan 9 évig elhúzódó) ostromát. Ennek a hosszú és súlyos hadiállapotnak a történetét "Új Trója" című regényében eleveníti fel Dumas, dicsőretre méltó realizmussal. Hogy ilyen körülmények között mit tesz egy magyar zeneszerző? A dolgát: időnként a Casa de Comedia színházi zenekart dirigálja, hiszen az élet, ha mégoly keservesen is, de zajlik tovább. Amikor pedig éppenséggel nem dirigál Debály, olyankor a sáncok mögött lelkesíti Garibaldi olasz, valamint Thiébaud francia légiójának embereit. Egy ilyen alkalommal Garibaldi meghökkenve tapasztalta, hogy Debály katonazenekara csupa fiatal fiúkból áll. Kérdésére, hogy miért van ez így, Debály azt válaszolta, hogy felnőtt zenészei már mind "elfogytak", s rámutatott a három legfiatalabbra, bemutatva Garibaldinak saját fiait... Garibaldi láthatóan elzékenyült, némán átölelte Debályt, s ezzel megpecsételte későbbi bensőséges viszonyukat, s a magyarok iránti rokonszenvét. Ezzel magyarázható, hogy az ostrom alatt született Debály utódok közül José, tulajdonképpen Garibaldi keresztnevét (José az olasz Giuseppe spanyol megfelelője) kapta, a kisleány pedig Anita-ra lett keresztelve, a szabadsághős brazil hitvesének neve után. A gyerekek keresztszülei tehát Garibaldiék voltak.

Debály rengeteget dolgozott. Az eseményekből következő teendői mellett szüntelen komponált. Melodikus, temperamentumos zenéje gyorsan népszerűvé vált Dél-Amerika szerte. 1856-ban már mindenki ünnepelte őt, a még ma is létező Teatro Solis avatási hangversenyén. Uruguay kedvenc zeneszerzője 1859 február 13-án hunyt el. Zenei hagyatéka 143 különböző műből áll. Találhatók köztük szimfóniák, versenyművek, nyitányok, szonáták, fantáziák, s természetesen indulók, takarodók és egyéb kürtjelek, de számtalan táncdal is, amelyek magukon viselik a dél-ameri-

kai zenekincs motívumait. Egyházi jellegű műfajok költésében is jeleskedett Debály. Uruguay és argentin zenetörténészek, köztük Lauro Ayestarán is egyértelműen állítják, hogy Debály József kora legtehetségesebb és legképzettebb zenésze volt egész Dél-Amerikában. Ezek után igazán itt az ideje elárulni, hogy az **Uruguay nemzeti himnuszt 1841-ben költötte Debály Ferenc József**, Francesco Acuna de Figuerola szövegére. A meghatóan szép zene ma is ugyanúgy megdobogtatja a köztársaság lakóinak szívét, mint másfél évszázaddal ezelőtt: "Orientales, le patria o la tumba" Uruguayak, a haza vagy a sír. . . "

A himnusz eredeti kézirata a legutóbbi évekig Debály unokájának, Don Luis Debalinak a birtokában volt. Tőle tudjuk, hogy a kotta fedőlapján látható barnás foltok bizony vércseppek nyomai Don Luis Debali édesapja, José Debály, a brazilok által ostromlott Paysandú városában, a templomfalak védelmében, a himnuszt játszotta az egybesereglett életben maradtak előtt, amikor a behatoló ellenség katonáinak egy golyója a kezét érte. Innen a vérfoltok... Illetve, egy generáció múltán is tovább kísértett a dél-amerikai sors.

A Paraguay nemzeti himnusz zenéjét ugyancsak Debály Ferenc József szerezte 1846-ban, Montevideo ostroma idején. Művéért soha nem fogadott el honoráriumot. Személyes elismerését kívánta tolmácsolni szerzeményével a hős nemzet iránt, s megelégedéssel töltötte el őt az a tudat, hogy az általa oly nagyra becsült nép himnuszának szerzője lehet. Ezt a nemes gesztust igazolja többek között Juan Max Boettner "Música i músicos de Paraguay" című műve is.

Az unokáról talán még annyit, hogy Don Luis J. Debáli két ízben is az Uruguay alkotmányozó nemzetgyűlés képviselője volt. Hosszú ideig az Állami Hitelbank élén állt, egyébként pedig az ő nevéhez fűződik az Uruguay vízi sportok megteremtése. (Mindig szeretett a mélyvízben, akár csak a dédapja). Valóban örökölte Debály Ferenc József szívósságát, rámenősségét és férfiaságát, hiszen már 17 éves korában Paysandú kikötőparancsnoka volt! Don Luis J. Debáli több mint tíz évvel ezelőtt hunyt el Észak-Amerikában, pontosabban Connecticutban. Kiterjedt rokonsága él azonban Uruguayban, Argentínában és az Egyesült Államokban, őrizve a himnuszok szerzőjének emlékét és kultuszát.

Világos tehát, hogy miért őrzi Debály Ferenc József nevét utcatábla Montevideóban. Sőt, az Uruguay nép úgy vélte, hogy ez a hős és nemes lelkű magyar zeneszerző, nemzeti himnuszuk szerzője többet érdemel egy

utcanév-táblánál, ezért már évekkel korábban döntést hoztak arra vonatkozóan, hogy Debály Ferenc Józsefnek emlékművet állítanak. (Az emlékmű sorsáról nincsenek újabb információim).

Mintha a történelem is méltányolná a Paraguay és a magyar nép nemes kapcsolatait, s mintha példát kívánna szolgáltatni a világnak arra vonatkozóan, hogy csakis az egymás megbecsülését, az emberi értékeket érdemes ápolni és éltetni: 1993 augusztusában ünnepélyes ceremónia, katonai díszszemle és 21 ágyúlövés kíséretében, hatvan külföldi delegáció, köztük Argentína, Brazília, Chile, Peru és Uruguay államfői jelenlétében tette le a hivatali esküt Juan Carlos Wasmosy, Paraguay új, magyar származású elnöke, aki az utóbbi évszázadok diktatórikus katonai huntáit követő első, demokratikusan választott kormányának az élére került Paraguayban.

Az 54 éves építőipari vállalkozó, J. C. Wasmosi egyik öse, Vámosy József a múlt században vándorolt ki Braziliába Debrecénből.

**ALÁBB ELHALVÁNYUL MINDEN
REGÉNYHÓS**

A klasszikus elme, példakép-tárunk büszkesége

Éppen 195 évvel ezelőtt született az a kiemelkedő tudós zseni, akinek szelleme a bányamélytől a szellemjárta magasságokig ragyogott. Az emberi emlékezet azonban ritkán frissíti fel a nevéhez fűződő mindmegannyi rendkívüli és világraszóló tettet.

Debreczeni, Márton 1802-ben született a Kolozs megyei Magyargyerőmonostoron. Édesapja fazekasmester volt és szerette volna, ha fia is az ő nyomdokaiba lép. Márton gyerek azonban egy baleset következtében elvesztette egyik hüvelykujját, ami kérdésessé tette mesterségbeli jövőjét. A szülők tehát beletörődtek, hogy fiuk deák lesz. Az ifjú Debreczeni 1814-ben kezdte meg tanulmányait a Kolozsvári Református Kollégiumban. A szegény sorsú kisdíák ünnepeken és nyaranta a környező falvakban szerzett némi pénzt prédikációkkal, a 17. században kialakult szokás szerint. Az önellátás további módja volt még a szolgáldeákság és a tanítás: a jó előmenetelű deák magántanítást vállalhatott alsóbb osztálybeli tanulóknál. Mivel Debreczeni kitűnő tanuló volt, nemcsak tanítványokkal foglalkozott, hanem felfogadták őt az alsóbb osztályok görög tanítójává. Már egészen fiatalon kitűnt páratlan fogékonyságával és nyelvérzékével. Gondoljuk meg: még húsz éves sem volt, amikor a hazuról hozott magyar és román nyelvtudása mellett tökéletesen megtanult görögül, latinul és németül, s mindezt magánszorgalomból megtézte még az olasz és francia nyelvvél!

Teljes áttekintése volt a klasszikus irodalomban, ami nem akadályozta őt abban, hogy képzett zenészként is ismertté váljon. Maga is kitűnően játszott hegedűn és kürtön.

Ezek után bárki azt gondolhatná, hogy humán műveltsége lesz élete meghatározója. Hogy nem így történt, abban nagy szerepet játszott az a körülmény, hogy utolsó legációjának színhelye Désakna volt, ahol sokat

beszélgetett bányatisztekkel. Elég az hozzá, hogy elhatározta: bányász lesz. Elhatározásához az is hozzájárulhatott, hogy annak idején sokat járt édesapjával agyagot bányászni, ami a fazekasmesterséghez kellett...

Egyik jóakarója tanácsára elindult Bukovinába, ahol a Funda-Moldava nevű faluban a Mancz-féle vas-és rézbányában vállalt munkát. Három hónapot töltött új érlelőhelyek keresésével. Csalhatatlan ismeretei és leleményessége folytán egy olyan gazdag lelőhelyre bukkant, hogy a bányatulajdonos azt Debreczeni nevére keresztelte, s az ő nevét viseli mind a mai napig! Továbbá felajánlotta neki, hogy elvállalja a bányászati akadémia elvégzésének költségeit, ha azt követően az ő szolgálatába áll.

Debreczeni megköszönte az ajánlatot és nemet mondott: Minden körülmények között a saját hazájában, a magyarság érdekében akart tevékenykedni. Azt azonban belátta, hogy szakiskolát kell végeznie. Nem is váratott magára sokáig, hanem nekivágott az útnak és Moldvából a Felvidékre gyalogolt, hogy beiratkozzon a Selmecbányán működő bányászati akadémiaira.

A Mikoviny Sámuel által alapított akadémia a bányászati tudományok fellegráráként vált ismertté világszerte, s szinte ontotta a világhírű magyar szakembereket, tudósokat és feltalálókat. Debreczeni kollégiumi előmenetele révén, valamint a Manczbánya tulajdonosának ajánlatára megkapta a bécsi királyi kamara hozzájárulását, ami a felvétel előfeltétele volt. 1823-ban kezdte meg tanulmányát, és 1826-ban abszolvált. Elképesztően gyorsan ívelt felfelé a pályája: 1829-ben a zalatnai kohóhivatal ellenőre lett, de még ugyanabban az esztendőben kohónaggyá, illetve igazgatósági ülnökké léptették őt elő. Egy év múltával már kohó-és uradalmi igazgatóként jeleskedik. 1833-ban pedig az erdélyi kincstár bányászügyi előadója, hamarosan pedig bányásztanácsos. Mégis az maradt, aki volt. Nem ragadta őt el a rangkórság. Szüleit becsülte és támogatta. Azt mesélték róla, hogy egy alkalommal, utazás közben egy faluban ráesteledett. Bement a paphoz, aki történetesen egykori tanuló társa volt. - Barátom, nálad szeretnék éjszakázni - mondta.

- Igen örvendek, méltóságos uram, hogy szerencsém lehet - válaszolta a pap zavarodottan, mély hajlongások közepette.

- Hát nem ismeresz meg, pajtás? Debreczeni Marci vagyok!

- Hogyne ismerném meg méltóságodat - így a pap.

- Márpedig barátom, ha ismernél, nem csúfolkodnál velem. Ha tudtam volna, hogy így elfelejtettél, nem jöttem volna ide... - A pap csak ezt követően merészelt megismerni Marci pajtást és megölelték egymást.

Debreczeni hivatali elismeréseit követte a társadalmi. Arad megye táblabírájává, majd pedig Abrudbánya tiszteletbeli polgárává választották. Az 1842. évi erdélyi országgyűlés pedig nemesi címre terjesztette elő. Emögött természetesen látnunk kell Debreczeni emberfeletti munkabírását, rendkívüli szervezőképességét és pénzügyi szakértelmét, nem utolsósorban pedig azt, hogy minden cselekedetét, minden mozdulatát áthatotta magyarságtudata, s az a rendíthetetlen szándéka, hogy a haza javát szolgálja.

Tíz-egynéhány esztendő alatt újjáteremtette és európai szintre emelte az erdélyi bányászatot. Nem volt könnyű dolga, miután a legkezdetlegesebb termelési körülményeket kellett felszámolnia. Korszerűsítette a vastermelést is, olyannyira, hogy a külföldi vas behozatalát csaknem teljesen kiszorította az erdélyi piacról. A szállítás könnyítése és gyorsítása érdekében saját maga tervezett egy gőzmozdonyt, amelyet meg is épített Zalatnán. Beindította az arany és ezüst kitermelését a fekete rézből. Átdolgozta a nemesfém-beváltási rendszert, ésszerűsítette az olvasztási eljárást. Eredménye lélegzetelállító: az erdélyi ezüstolvasztó jövedelme, működésének tíz esztendeje alatt a korábbi tíz esztendő jövedelméhez viszonyítva harmincnégyszeresére növekedett!

Újításai egyenesen káprázatosak: ő vezette be az országban elsőként a kénsavgyártást a kohóknál felhalmozódott kénes ércekből. Ő kezdte meg a zalatnai kohóknál a vasgálic gyártását, amivel új termékkel látta el a magyar kereskedelmet. Kidolgozta az erdélyi sóbányák környékén található konyhasó sziksóvá való feldolgozásának tervét. Meissner Pál, a bécsi Politechnikai Intézet magyar származású kémia tanára így nyilatkozott róla: "Úgy tartom, hogy Debreczeni tanácsos úr tervében minden benne foglaltatik, amit csak e tekintetben korunk tudománya lehetővé tesz!" Tudta ezt Rajka Péter gépgyáros is, amikor öntőformának alkalmas tűzálló anyag kikísérletezésére kérte fel Debreczenit, aki ezt a feladatot is megoldotta, sőt túlteljesítette. Mintegy 70 anyag kipróbálásával olyan olvasztócsuprokat készített, amelyek a leghevesebb tűznek is ellenálltak. Legjelentősebb találmánya azonban a róla elnevezett, vagyis a Debreczeni-féle csigafúvó. Franz Rischner, bajor bányagazgató méltatása szerint: "A Debreczeni tanácsos által feltalált csigafúvó egyszerűsége, olcsósága, teljesítő képessége és feltűnően csekély légvesztesége folytán a világon minden eddigi hasonló berendezést felülmúl".

Debreczeni kutatásait mindig megelőzte az elméleti munka. Így írta meg a Soda-Fabrikation; a Metallurgische Pneumatik című műveit. Földtani

cikkei szaklapokban jelentek meg. Elkészítette a német-magyar bányászótárt, s ímí kezdte a Kohótan alapvonalásai; A bányászati tudományok rövid rendszere, valamint A bányászati chemia, mineralógia genesisise, a bánya-és kohótan vázlatával című műveit.

Akadémista kora óta írt verseket. Anakreóni dalaiból 1825-ben az Aurórában jelent meg néhány, kisebb költeményeit pedig az Aglája című lap közölte. A 30-as években kezdte ímí A kióvi csata című nagy hőskölteményét.

Az 1848-as szabadságmozgalmak esztendejében Debreczenit az erdélyi országgyűlés az Unióbizottság tagjává választotta. Június derekán Pestre utazott. A márciusi szabadságeszmék lelkes támogatójaként számos javaslatot terjesztett elő. Kossuth a bizalmába fogadta őt, és augusztus 22-én a Pénzügyminisztérium bányászati tanácsosává nevezte ki. Debreczeni még többet dolgozott mint korábban, de szervezete már nehezen viselte a túlterhelést, ráadásul elhatalmasodott rajta a kohászati kísérletei közben szerzett betegsége, a higany-és ólommérgezés.

1849-ben még követte a kormányt Debrecenbe, ahol szélütés érte őt. Ekkor kapta a levelet Kossuthtól, hogy siessen, menjen utánuk az emigrációba. Ő azonban kényszeredetten mondta: "Nem bánom ha felakasztanak is, de nem megyek, nem mehetek".

Az önkényuralom első napjaiban perbe fogták, állásából felfüggesztették. Családjával együtt mélyeséges nyomorba kerül. Alkalmi munkákból tengeti magát. Egy építkezési szemle alkalmával megfázik, tüdőgyulladást kap, s a betegség néhány napon belül elviszi. A császári adminisztráció felmentő okirata már csak az özvegyet és az árvákat találja otthon, nomet a hagyatékát: háromezer oldalnyi kéziratot, a magyar technikatörténet legjelentősebb dokumentumait. Ezek között fedezte fel egyik barátja, gróf Mikó Imre A kióvi csata című hőskölteményét, amelyet 1854-ben a saját költségén adott ki, a Debreczeni család javára.

Herepei Károly lelkész emlékező szavai Debreczeniről: "Eredeti fő volt, valódi lángelme, aki magából fejlődött ki, akinek csak meg kellett mutatni az utat, hogy maga menjen rajta tovább, mint útmutató. Éles, könnyű felfogású ész, hív emlékezőtehetség volt sajátja, oly mély meglátással s tiszta ítélőképességgel, ami kevésnek adatott; s aztán a végtelen jósága a szívnek, az a szűzleányi erkölcsösség, amely még gondolni sem tud rosszat, s mindenkifelett az a természetes igénytelenség és szerénység, amelybe ennyi erény mintegy Rubens-kép arany rázába foglalva voltak, oly tulajdonok, melyek őt az ó világ klasszikus szellemei közé emelik".

Magyar Odüsszeusz

Sajnálhatja, akinek gyermekkori olvasmányai között nem szerepelt Jelky András kalandjainak valamelyik regényes feldolgozása. Nem véletlen, hogy sok történetírót, illetve kalandregényírót foglalkoztattak Jelky András mesébe illően kalandos utazásai.

Nem volt uralkodói erényekkel felvértezett hódító alkat, mint például Benyovszky Móric, sem páratlan szellemi képességű, univerzális világfi, mint Besse János Károly /Ógyalla szülötte/. Az egész világot átfogó utazásai és csodaszámba menő, vadregényes kalandjai mégis egyedül a fentiekéhez mérhetők és az sem vitatható, hogy foglalkozását tekintve szerény szabómester volt, ám az akkori szokásnak megfelelően tudatosan vállalta az utazást. 1754-ben mondott búcsút a bajai családi háznak, s Bécs felé vette útját, ahol idősebb bátyja, József, már a császári ruhatárban serénykedett a családi hagyományoknak megfelelően, ugyancsak szabómesterként. Jelky András is arra pályázott, hogy új ismeretekre tegyen szert, bővítse látókörét és eltanulja a mesterség rejtettebb fogásait is, hiszen igazán jó mesternek csak azt tartották, aki egy-két évet vándorolt, s megfordult néhány külföldön is.

Jelky András akkor mindössze 16 éves volt. Elkerült tehát bátyja műhelyébe, ahol szorgalmasan dolgozott, mígnem a következő év tavaszán, testvére ajánlólevelével Párizs felé vette útját, hogy ott Dupont mesternél tovább tökéletesítse szakmai tudását. Álmai városát és Dupont mestert azonban sohasem láthatta meg. Németországi átutazása közben, egy kisváros vendégfogadójában vette kezdetét több mint két évtizedes hányattatása és Odüsszeiája. A porosz hadseregbe toborzó katonák erőszakkal akarták őt is az újoncok közé sorolni. Andrásnak azonban az egyik alkalmazott segítségével a cserépkályha kéményén át sikerült elmenekülnie. Akár meg is mosolyoghatnánk a különös esetet, de ne tegyük, mert ez csupán előjátéka volt annak a hihetetlen kálváriának, ami-

nek Jelky András várományosa volt. Így folytatta az útját tovább, gyalogosan, mígnem Hanau városában pribékek kapták őt el, s betoloncolták az eladásra szánt rabok közé. Megnyerő emberi kisugárzásának és német tudásának köszönhetően, szinte pillanatokon belül barátság szövődött közte és egy német diák között, akivel aztán, immár szállítás közben, a Kinzig folyó hídjáról a vízbe vetették magukat, és sikerült megmenekülniük. Ujsütetű barátja tanácsára Rotterdam érintésével próbálkozott eljutni útja végcéljához, Párizsba. Elmerült a rotterdami kikötő színes forgatagának csodálatában, amikor megszólította őt egy hollandus, aki látva a fiatal ember önfeledt merengését, felajánlotta, hogy megmutatja neki a hajóját. Így került a hajóra, ahol hősünk csodálatára, a holland mutogatni kezdte a felszerelést és a berendezést, amikor egy nyílason keresztül, hirtelen a hajófenékbe lökte őt. Emberüzérek, azaz rabszolga-kereskedők áldozata lett, a hajófenékben szorongó 89 társával együtt. Az emberkereskedők Amerikába igyekeztek, hogy ott jó pénzért tüladjanak a "rakományt"!

A sors azonban közbeszólt: a La Manche csatormán elemi erejű viharba kerültek. A hajó sziklának sodródott, léket kapott, s mint egy iszonyatosan rossz, túldramatizált filmben - ezúttal azonban valóban - ráadásul a hajót villámcsapás érte, kigyulladt, majdpedig elsüllyedt. Jelky András viszont, szinte hihetetlen szerencsével, megmenekült. Már eszméletlen állapotban volt, amikor egy öreg angol halász partra segítette őt. Ezt követően egy Dél-Amerikába igyekvő portugál hajó vette fel - ha nem is ruhát, de vitorlát szabni. A dél-amerikai Paramaribo kikötőjét érintve, még hosszú hónapokon keresztül járták az óceánt, mígnem Lisszabonban búcsút mondott az ingyen dolgoztató kapitánynak. Ekkor különös úton-módon egy gazdag mohamedán udvarába került Jelky, ahol a rabokéhoz hasonló körülmények között találta magát. Innen egyik szerencsen barátjával, Zangával sikerült megszöknie. A véletlen ismét egy portugál hajóra vezérelte. Újabb uticéljuk a Távol-Kelet. Annak is Rejtői szeglete: Makao városa, ahol számtalan kaland után elszegődött a holland gyarmati hadseregbe. Ilyenformán került a hátsó-indiai gyarmatok fővárosába, Batáviába. Itt a holland kormányzó, akinek egy igen tetszetős ruhát szabott, felmentette őt a katonai szolgálat alól, hogy végre visszatérhessen eredeti mesterségéhez.

Valóban előkelő nevet vívott ki magának szakmájában. Ekkor úgy tűnt, hogy révbe jutott, ám egy alkalommal beleugrott egy piócáktól

hemzsegő tóba, s a testét ellepő férgek csaknem halálra marták. Házigazdájának elragadó leánya pedig addig ápolta a titokzatos és igen megnyerő idegent, mígnem a borogatást csókok váltották fel, s a romantikus szerelem egybekeléssel végződött. A kormányzó időközben hadnaggyá léptette elő Andrást, s rábízta a ceyloni gyarmati lázadás leverését. Az ifjú hadnagy sikeresen teljesítette küldetését, de alig melegendhetett meg Batáviában, máris újabb kiküldetés várt rá, méghozzá nem is akármilyen. Az állomáshelyétől mintegy hatezer kilométerre fekvő Malaku-szigetekre küldték őt, diplomáciai feladattal. Miután küldetését - egy kereskedelmi szerződés megkötését - sikerült tető alá hoznia, az őserdőben néhány fős katonai kíséretével együtt az emberevő pápuák fogságába esett. Társait a pápuák egy nagy lakomán egyszerűen felfalták, az edzett és szívós hadnagyot pedig hizlalni kezdték. Ám ami ilyenkor a ponyvaregényekben történni szokott, Jelky Andrással valóban megesett, hogy a törzsfőnök egzotikus szépségű leánya, Kvanga beleszeretett és kiszabadította őt, majd kettesben egy távolabbi szigetre menekültek, ahol zavartalanul éltek, mígnem Kvanga váratlanul meghalt. Egy arra vetődő hajón került vissza Jelky Batáviába, ahol egy páratlan ünnepség keretében, megható fogadtatásban részesítették őt. Boldogan ölelhette magához feleségét és időközben megszületett kisleányát.

Nemsokára megszületett a második kisleánya is. 1772-ben azonban meghalt a felesége. Ekkor a magyar világutazót lebírhatalatlan honvágyszerítette hatalmába. Néhány évig még tűrte a magányt, de 1776-ban elindult Európa felé.

Hosszú hajóút után csaknem egy év múltán kötött ki Amszterdamban.

Kereken 220 évvel ezelőtt, 1777-ben érkezett Bécsbe, ahol többek között a bátyja, sőt a császár is fogadta őt, aki a császárnénak is bemutatta a világlátott magyart és órákon át elragadtatással hallgatták a megtért hős elbeszélését. A császár úgy nyilatkozott Jelky Andrásról, mint arról a kiváló és sokoldalú világutazóról, "aki tiszteletre méltó nevet vívott ki magának külföldön" ... "s rendkívüli módon gyarapította hazája becsületét az idegen nemzetek előtt." A császár nagybecsülése jeléül egy óriási aranyérmét nyújtott át neki, a császárné pedig egy gyémántokkal kirakott arany tubákos szelencét ajánlódékozott Andrásnak, aki bátyja után Béla öccséhez sietett Budára... Az emberek hatalmas tömegekben tódultak az utcájukba. Mindenki

látni akarta a regénybe illő világutazót, kalandort, hős katonát, diplomatát és rettenthetetlen magyart... Bajára is ellátogatott, hogy fejet hajtson szülei sírja előtt.

Odahaza még egyszer megnősült. Röviddel ezután azonban 45 éves korában, hirtelen meghalt... Végrendeletében batáviai vagyonát ott maradt leányaira hagyta, hazai vagyonát pedig itt született kisleányára.

Jelky András mindenképpen megérdemli, hogy legalább alkalmanként megemlékezzünk róla, s időközben regényekbe átköltözött szellemével, helytállásával, kihívásokkal és elemekkel dacoló akaratával, leleményességével és rendíthetetlen magyarságával. Mindenképpen azok közé a nagy elődök közé tartozik, akinek olvasmányainkból ismert, lélegzetelállítóan kalandos, izgalommal teli és fordulatos életútja annyi feledhetetlen pillanatot szerzett valamennyiünknek. - Amit szívből kívánunk gyermekeinknek és unokáinknak is!

Széchenyi előfutára

Széchenyihez hasonló tudós, nemes és látnoki érzékenységgel megáldott hazafi elvétve található. Ámde hamarosan kiderül, hogy ez mennyire nem így van. Bizonyíték erre Pethe Ferenc és életműve.

Pethe Ferenc munkásságának felelevenítésére nem valamely naptári dátum ad alkalmat, hanem a szinte abszolút mellözöttség, a közöny és a méltánytalanság, amely feledésre ítélte őt. Pedig a "nemzet mindenese" volt. Küldetésének tudatára ébredve, szinte az élet egész területén a haladás szószólójává vált. 1763-ban született a szabolcsi Büdsszentmihályon, elszegényedett nemesi családból. Tízennyolc éves korában szánta rá magát a debreceni kollégium elvégzésére. Ezt követően egy rövid ideig szülőfalujában tanítóskodott, de ekkor már olthatatlan tudásvágy sarkallja őt, aminek következtében az utrechti egyetemen folytatja tanulmányait. Ezen a vonalon azonban ne kövessük őt, mert élete végéig tanulmányokat folytatott. Ezenközben szinte vég nélkül utazott, tapasztalatait pedig minduntalan egybevetette a magyar állapotokkal. Megfogalmazódott tehát az életcélja: Minden hasznosat meghonosítani!

Érdeemes összefoglalni Pethe tudományos érdeklődésének kiteljesülését, saját szavaival: "Elkezdtém becsülni Euklideszt, Metzburgot és Hennert tisztelni, Kästnert imádni; a hollandus mechanikát csodálni, majdan hozzászokni; Columellával barátkozni, Duhamellel esmérkedni."

Miközben bejárta csaknem egész Európát, a teljesség igényével sajátította el a műszaki újdonságokat, kivált a mezőgazdasági technikát. Tudni kell róla, hogy mindent gondosan lejegyzett, elsajátított - a gyakorlatban is, így jutott birtokába többek között kora legmodernebb nyomtatómesterségének.

Utrechtbe visszatérve, első nyomdatechnikai produktumaként, 1794-ben kiadta a Károli-féle Bibliát. A rákövetkező esztendőben egy mezőgazdasági hetilapot indított Magyar Újság címmel, amelynek

később a "Vizsgálódó Magyar Gazda" címet adta. Pethe szerkesztő, le-
velező, fordító, lektor, korrektor, tipográfus, kiadó és sokszor szerző
egy személyben. Az ő egyéniségéhez hasonlóan széleskörű a lap profilja
is: talajtannal, növénytermesztéssel, kertészettel, erdőszettel, állattenyészté-
ssel foglalkozik, de helyet kap benne az ipar és kereskedelem is. A
lapot 1797-ig tudta fenntartani. Ekkor anyagi források után nézett. Több
üzleti vállalkozása mellett átdolgozta és kiadta Farkas János Ungarische
Grammatik című könyvét. Festetich János jóvoltából a híres Georgikonnak
- a világ első felsőfokú mezőgazdasági tanintézetnek - tanára, illetve vezé-
tő tanára lett. Úttörő szerepe volt tehát a Georgikon működtetésében
és fejlesztésében. Az ő nevéhez fűződik a tízes vetésforgó-rendszer ki-
dolgozása. De még ennél is jelentősebb az a törekvése, melynek során
elérte, hogy a felsőfokú tanintézet oktatási nyelve nem a latin vagy a né-
met, hanem a magyar lett! De vállalta az ezzel járó nehézségeket is: meg-
teremtette az agrártudomány magyar szakkifejezéseit.

Különböző birtokokon és nagygazdaságokban vállalt tevékenysége
idején szakadatlanul ostromozta a szakszerűtlenségeket. Gyakorlati kész-
tetésből megírta a Pallérozott mezei gazdaság című művének első köte-
tét, amelynek kiadása Esterházy Miklós támogatásával valósult meg,
1805-ben. Időközben elkészítette a mű második kötetét, amely az első-
ben tárgyalt talajtant és növénytermesztést egészítette ki a konyha-és
gyümölcskertészet, valamint a szőlészet és erdőszet tudnivalóival. A har-
madik kötetrel sem váratott sokáig, amely viszont az állattenyésztéssel
foglalkozik. Korszakos jelentőségű szakmunkája 2146 oldal terjedelmű.
Előtte csupán Nagyváthy Jánosnak volt hasonló vállalkozása - magyar
nyelven - ám korántsem világszínvonalon, ahogy azt Pethe Ferenc tette,
az egyes ágazatok legkorszerűbb, legbevéltabb mezőgazdasági eljárásait
adaptálva a hazai viszonyokra. Műve valóságos forgatókönyve a terv-
szerű, módszeres és korszerű agrotechnikának.

Pethe szerint azonban a gazdaság művelőjének otthonosnak kell len-
nie a mathézis, biológia, botanika, kémia, mineralógia, technológia, ana-
tómia és állatorvostan tudományában is. Mivel pedig a felsoroltak közül
a számtant és a mértant tekintette a legfontosabbnak, már nyugati útja
alatt írni kezdte a Mathézis című könyvét, amelynek két kötetét 1812-
ben jelentette meg. Ez a kiadványa is úttörő munka, különösen a
népszerűsítő ismeretterjesztés miatt. Mivel pedig ezt is magyarul írta, óri-
ási érdeme van a magyar matematikai műnyelv megteremtésében.

Mivel meteorológiai előrejelzés ebben az időben még nem létezett, áthidaló kísérletet tett 1814-ben megjelentetett "Időprófeta, vagy az idő-változást jövendőli pókok" című fordítás átdolgozásával. De már ezzel egyidőben nyomdában volt a Természethistória és mesterségtudomány című művének első kötete, a biológiai tudományok rendszerének első magyar nyelvű áttekintése. Egyébként ez az egyetlen műve, amelyért 1817-ben tudományos elismerésben részesítették: az első Marczibányi-díjjal jutalmazták.

Az ötven esztendő Pethe Ferenc fiatalos hévvel dolgozott tovább, kényszerűségből megszakított lapalapítási elképzeléseit. Utjára bocsátja a Nemzeti Gazda c. hetilapját. De még ugyanabban az évben saját fordításában adja közre a Humphry Davy kislexikonnal felérő könyvét, "A földművelési kémia" címmel, amellyel mérőföldkövet állít a magyar agrókémia történetének. Ezt követi saját műve a cukorrépa-termesztésről.

Állandóan népszerűsíti a kukorica, a burgonya, valamint az ipari-és takarmánynövények termesztését, azok fontosságát. Az állattenyésztés köréből jelesek a hizlálásra, a mesterséges csirkekelletésre, a borjúnevelésre és az állatgyógyászatra vonatkozó cikkei. Emellett pedig állandó jelleggel szorgalmazza a "kárpótló társaságok", vagyis a biztosítók létesítését. Közben 1817-ben kiadja Károli: Új Testamentumát, valamint az Időprófeta c. munkát, hogy a bevétellel tovább éltesse folyóiratát - mindhiába. A lap kiadását be kell szüntetnie. Súlyos gondok elé néz, hányattatásoknak lesz kitéve, de nem csügged. Rendbe szedi az Ürményi grófok birtokát, majd Budára költözik, ahol új telken szőlőültetvényt létesít. Környezetében mindenki megrökönyödik az eljáráson: előgyökeretett vesszőket ültet. Az ámulat csak akkor lett még nagyobb, amikor az eredményről is meggyőződhetek...

1826-ban engedélyért folyamodott, hogy Kolozsvárott nyomdát létesíthessen, majd a kétszeri kudarc ellenére harmadszor is úgy dönt, hogy új lapot indít - ezúttal politikai töltettel. Ennek megfelelően 1827-ben jelenik meg a "Hazai - később - Erdélyi Híradó". Lapjához 1830-ban "Nemzeti Társalkodó" címmel mellékletet csatol.

Mihelyt anyagi helyzete valamelyest megszilárdult, máris a nagy cél: a nemzet felemelésének és haladásának előmozdítása foglalkoztatja őt. Ezúttal kereskedelmünknek az európai kereskedelembe való bekapcsolódását segíti elő: lefordítja és kiegészíti Joseph Jäckel több száz európai várost, valamint azok pénz-és mértékrendszerét ismertető könyvét, amit

Európai mértéktár címen jelentet meg. Pethe tisztánlátását igazolja az is, hogy síkra száll az akkor még nem honos metrikus - mai - mértékrendszer mellett. Amikor aztán a főkörmányszék a hivatalos rendeletek díjmentes közlésére kötelezte őt, lapját eladta. Szilágysomlyón találta meg azt a békés szigetet, amelyet óhajtott. Választott helye végső nyughelye lett egyben, miután 1832. február 22-én életét bevégezte.

A gyertya csonkig égett. S míg égett, világított. Egy emberöltőn át szórta a fényt, a tudás lángját. Oda, ahol a legsötétebb volt: a természettudományok területére. Holtig tanult és tanított. Lázasan türelmetlenséggel akarta hazánkat a legmagasabb szintre emelni. - ennek volt mérnöke, szószólója, politikai képviselője, tudósa. Hihetetlen érzékenységgel reagált az újra, amit a hazai viszonyokra átdolgozva kívánt alkalmazni. Valóságos polihisztor volt, aki az úttörők szívósságával küzdött. Emberfeletti tudását sokoldalúságát magyar nyelven kívánta a magyarság javára fordítani. S ha a Magyar Irodalmi Lexikon szerkesztői ezzel mit sem törődve még arra sem méltatták, hogy nevét megemlítsék - az ő szegyenük. Ennek a tudatos és gyalázatos törekvésnek azonban ne legyünk a támogatói. Emlékezzünk Pethe Ferencre, aki minden tehetségét, tudását, akaratát és erejét Hazájának ajándékozta. Gondoljunk erre a tudós magyarra saját szavaival:

"Járatot igyekeztem nyitni azoknak, akik a botorkáztató ösvényből országutat szeretnek építeni. Most, a továbbélők kötelessége lesz az elkezdett jó törekedés lelkét nemcsak folyamatában megtartani, hanem éleszteni és nevelni is."

Alább elhalványul minden regényhős

Hogy a világ bizonyos dolgokról a bulvárlapok szintjén tájékozott, az az ő baja. Sajnos a világ - a nagy népek - számára a bulvársajtó-műveltség korántsem akkora hiányosság, mint például a mi számunkra. Nekünk, magyaroknak, a világ katedróján legalább ötször-tízszer annyit kell tudnunk, mint egy angolnak vagy egy németnek. Azokról a dolgokról pedig, amelyek bennünket illetnek, kötelességünk lenne az arányeltolódást kiegészítendő többlettudásra szert tennünk. (Boldog lennék, ha most igényt, nem pedig óhajt fogalmaztam volna meg).

Van felmutatnivalónk bőven. Annyi, hogy ha készülné róluk egy tisztességes és átfogó gyűjtemény, - azt hiszem, nem tudnánk kitérni a "nagy nemzetek" irigyléstől sanda tekintetei elől.

Ha például megkérdeznék egy edzett kvízzjátékost, mondaná meg nekem, mire gondol, ha azt hallja "Mauritius", bizonyára hadarva mondaná, hogy a bélyeggyűjtők álmának netovábbjára, a "kis kék Mauritiusra". S ezt talán még az is tudja, aki a bélyeggyűjtőket lamentálás nélkül "csöndes bolondoknak" tartja. Mi azonban tájékozódjunk alaposabban. Az izgalmas felfedezés nem marad el: Mauritius szigetét 1507-ben fedezte fel Pero de Masceranhas portugál tengerész. Az Indiai-óceán e mindentől távol cső szigete gazdag lelőhelye a természeti kincseknek. Lakosainak száma megközelíti az egymilliót. 1598-ban holland fennhatóság alá került. 1712-től a franciák birtokolták, míg nem 1810-ben elfoglalták tőlük az angolok, akik 1964-ig uralták a szigetet. Azóta önkormányzata van Mauritiusnak. A francia fennhatóság idején két teljhatalmú uralkodója volt a szigetnek: Decaen tábornok és a kormányzósági titkár, Besse János Károly, aki a gyakorlatot tekintve az elsőszámú főember volt.

Besse János Károly, bizonyos Besse József birtokos és Szecsey Terézia gyermeke volt. 1765-ben született a Komáromtól tíz-egynéhány kilométerre levő Ógyallán /akkor Ó gyalla/. Pesten, illetve Nagyszombatban végezte az

egyetemet. Huszonhárom éves korában már az országbíró egyik legbizalmasabb posztját tölti be. Mindinkább megnyilvánul rendkívüli élénk fantáziája, ragyogó tehetsége és nyughatatlan természete. A Habsburgok uralmával betelve, Besse a magyar korona német fejedelem javára történt átjárásának szándékával, egy alkalommal titkos küldetést teljesített. A terv meghiúsult, neki pedig menekülnie kellett. Ennek köszönhetően keresztül-kasul beutazta Németországot, később Angliát, Hollandiát, majd Franciaországot. Közben, mintegy mellékesen, minden egyes ország nyelvét elsajátította // hajszára anyanyelvi szinten. Önfeledten kereste az események fő sodrát. A yorki herceg oldalán részt vett például a hollandiai hadjáratban. A rákövetkező év azonban már a nápolyi királyság hadseregében találja őt, ahol kapitányi rangban szolgál. Kitünteti magát az egyik, Gaeta védelmében folytatott csatában, ahol életveszélyes sebet kap. Ez azonban egy árnyalatnyit sem rettentíti őt vissza a továbbiaktól. Még fel sem gyógyul teljesen, amikor Palermóban terem, ahol Mária Terézia veje, IV. Ferdinand, Szicília királya titkos megbízatással Bécsbe irányítja. Ám hogy maga az út se legyen mentes a hozzáillő, sorsdöntő kalandtól, Korfun tanúja lesz annak, miként veszi be tengeri flottájával a szigetet Usakov, orosz tengernagy aki a fiatallembert, első találkozásuk alkalmával, rögtön a kegyeibe fogadja. Barátságukat azzal pecsételi meg, hogy egy fogadásra invitálja, amelyre a tengernagy zászlóshajóján kerül sor. Ennek az lesz a folytatása, hogy Usakov további titkos megbízatással tiszteli meg Besse János Károlyt, aki immár a tengernagy leveleit is magával viszi Bécsbe. Küldetése eredményes lesz. Ezt követően visszatér Palermóba, majd hamarosan letelepszik Münchenben!

A napóleoni hadjáratok idején a franciák betörnek Bajorországba. Az egyik győzelmes francia parancsnok, Charles Decaen bizalmába fogadja a megnyerő, nagy tudású és általánosan tájékozott magyar fiatallembert. A sikeres hadvezért maga Napóleon nevezi ki Mauritius kormányzójává, ahová mint társa, valamint helyettese kíséri el őt Besse János Károly. A kitűnő képességekkel megáldott magyar kormányzó helyettes sok tekintetben szuverén uralkodója lesz a szigetnek. Többek között: szerkeszti Mauritius hivatalos lapját, a "Gazetta de l'Ile de France" című lapot. Uralkodásukat az angol invázió törli meg, 1810-ben. Mauritius ógyallai születésű uralkodója mindenét elveszti az ostrom alatt. Neki magának azonban sikerül elmenekülnie. Párizsban talál otthonra, de a sors máris kovácsolja számára az újabb, hallatlannál hallatlanabb kalandokat. Időközben hősünk orientalisztikával foglalkozik, perzsa és török

tanulmányokat folytat. Ilyen irányú ismeretsegekre tesz szert, miközben a magyar irodalom, kultúra és művészet első népszerűsítője lesz. Szerkeszti a "Mercoure Étranger ou Annales de la Litteretura Étrangère" című lapot. Színházi és zeneelméleti, valamint kritikai cikkei mellett elkötelezett szöszlője a magyar nyelvnek, történelemnek és irodalomnak.

Egy rövid időre Svájcba helyezi át székhelyét, de a Bourbonok újbóli trónra lépésekor ismét Párizsba megy. Wellington herceg bizalmasa lesz. Nélkülözhetetlenné válik diplomáciai gyakorlata és érzéke. Küldetése kapcsán kerül Lengyelországba, ahol Konstantin nagyherceg, a cár lengyelországi alkirálya tünteti ki bizalmával. /Hány helyszín, hány ország, mennyi érdem, bizalom és kegy... Talán ezer más ember sem lett volna képes kivívni e temérdek kitüntetést, s talán ezer más életbe sem fért volna ennyi út, kaland, megpróbáltatás és viszontagság, mint Besse János Károly életébe, aki minden akadályt könnyűszerrel legyűrt. S ekkor a java még hátra van.../

Az újabb helyszín, ahol ismét felbukkan az ellenállhatatlan magyar: Törökország. Itt, majdpedig Algírban teljesít diplomáciai feladatokat, s végez történelmi tárgyú kutatásokat mint mondottam volt - mindenütt az adott nyelven !/. Ezenközben meg sem fordul a fejében, hogy ne legyen cselekvő részese a véres helyi háborúknak, amelyekben kitűnik lenyűgöző bátorságával, taktikai és stratégiai képességeivel. 1821-et írunk, amikor csodák csodája, Besse János Károly hazalátogat Ógyallára, de még meg sem melegszik odahaza, amikor is egy nagyobb feladat elvégzésére Moldvába utazik. Végezvén feladatával, újból hazatér, de mint kitűnik, mindössze függő ügyeit rendez, sarkalló tettvagyának azonban nem képes ellenállni. Ezúttal a magyarok származásának kérdése és Körösi Csoma Sándor példája lebeg előtte. 1829-ben vág neki legküzdelsebb útjának, hogy felderítse a titokzatos Kaukázust! Szinte ontja a leveleket és jelentéseket. Valósággal lázban tartja az érdeklődő közvéleményt és a tudományos világot. Rekonstruálja a hun-szkita ábécét !/, könyveket ír, és részt vesz az Elbrusz meghódítására indított orosz expedícióban. Hazaérkezését követően, a kezdeti érdeklődés ellenére, valahogy elmarad az általa remélt és igencsak kiérdemelt elismerés, ezért kissé talán csalódottan, Olaszországba távozik, ahol politikai tevékenysége miatt egy időre börtönbe kerül. Erről írja keserű sorait: "Őszentsége úgy bánt velem, valamint a barbarusok bántak Szent Péterrel, kinek kulcsait oly érdemesen viseli, hogy az ártatlant is bé tudja zámi."

Szabadulását követően végleg Franciaországban állapodik meg. Elmondhatjuk róla, **hogy tizenhárom nyelven hirdette történelmünk, nyelvünk, kultúránk és irodalmunk nagyságát, s védte a magyarság becsületét.** 1841-ben a halt meg. Kívánsága azonban, hogy hazai földben pihenhessen, sohasem teljesült. /Nem is fog, tisztelt atyámfiai?!/ A marseillei temetőben lelt végső nyugalmat.

Kolumbuszt megelőzően 500 évvel Amerika 1000 év előtti felfedezése magyar tett volt...

Jó amerikai szokás szerint, a mindenkori ünnepek színvonalát az elpuffogatott tűzijátékok tonnáiban, a lampionokra és egyéb cégérekre, egyáltalán a kulisszákra és pezsgős rendezvényekre fordított dollármilliókban mérik. Végül aztán az az érzése támad az embernek, hogy az ünnep eredete és lényege teljesen elsikkad a durrogás, a kápráztató fényözön és rongyrazás közepette, s hogy itt a ma embere ünnepli önmagát, megmámorosodva a külsőségektől és önmagától... Ezen a ponton Amerika felfedezésének csinnadrattás 500. évfordulójára kell utalnom, amely igazi nagy népünnepélyt tett lehetővé Amerika szerte, sőt az egész világon. Könyvek és cikkek özöne született ez alkalomból, filmek készültek és paródisztikus életképek elevenítették fel a hősi kor legendás tettet. Igazi amerikai banzáj volt.

Viszont mi van akkor, ha én most visszafogott, tiszteletteljes ünnepélyességgel kinyilvánítom, **hogy a magyarság, ugyanezen időben, saját ünnepeként ünnepelhette volna Amerika felfedezésének ezredik évfordulóját?!!** Az egymást követő millenniumok sorában ez lehetett volna az első, 1992-ben, melynek alkalmával az egekig kúszhatott volna a magyar trikolor, a világ népeinek levett főveggel tisztelgő végtelen sorfala előtt.

Íme a végletekig megmásított történelem egyetlen agyonhallgatott, valós mozzanata:

982-ben Vörös Erik, egy Izlandról kitiltott norvég vezér felderítette Grönlandot, majd négy év múltán, mintegy ötszáz fős kolóniát létesített ott. Tíz évvel később Vörös Erik fia, Leif Erikson, hajósai kíséretében végigjárta az új kontinens partjait. Erről a páratlanul merész kalandról így ír Johannes Bronsted "A vikingek" című könyvében /Budapest, 1983 -A Penguin Books Ltd, kiadásának fordítása/ 103. oldalán: A 35 tagú expedíció 992-ben érhet-

le el Hellulandot, vagyis a Hudson-öböl északkeleti bejáratát. Samuel Laing 1844-ben Londonban, angol fordításban kiadta Snorro Sturleson 1215-ös krónikáját, a "Heimskringla"-t. Ebben olvasható az 1387-ben kelt Flatelyarbók is, amely Amerika vikingek általi felfedezéséről ad számot:

...Egy este a Leif által két csoportra osztott felderítők egyike eltűnt. Tyrkir hiányzott, a déli születésű idegen. Mivel ő volt Leif nevelőapja és a rangidős vezér, Leif aggódni kezdett és társait hibáztatta Tyrkir eltűnése miatt. Azt követően 12 emberével azonnal a keresésére indult. Rövid idő múltán rá is bukkantak az öregre, akit nagy örvendezéssel fogadtak keblükre. Tyrkir kistermetű, lapos arcú, éles szemű ember volt, jártas minden mesterségben. Leif megkérdezte tőle, hogy miért távolodott el társaitól. Ezt követően érdekes dolog történt. A rangidős vezér olyan izgatottan gesztikulált, hogy azonközben a saját nyelvén beszélt, amely beszédhől a többiek semmit sem értettek...

- Nem távolodtam el sokkal messzebbre a többiektől, de fontos hírem van: szőlőtökéket és venyigéket találtam! - fordította le végül is közlendőjét.

- És ez csakugyan így van, nevelőapám? - kérdezte Leif.

- Pontosan! Hiszen én olyan vidéken nőttem föl, ahol bőven terem a szőlő - mondta Tyrkir. Egy éjszakát ott töltöttem helyben majd egy csónakot megraktam venyigés szőlővel... Leif a földet erről a fölfedezésről nevezte el Vinlandnak /Szőlőországnak).

Laing állapította meg elsőként, hogy Tyrkir magyar volt! A Tyrkir szó a Norsk Riksmalsordbók c. szótár /Oslo, 1957/ szerint török-tatár nyelvet beszélő embert jelent. Az izlandi nyelvben a Tyrki a "Turk" megfelelője, márpedig a korabeli görög, arab és török források egyöntetűen a magyarokat jelölik turkókként. "Türker" valószínűleg Bulcsú vezér hadtörténeti jelentőségű, lélegzetelállítóan káprázatos németországi hadjárata során eshetett német fogságba, de az sem kizárt, hogy a rákövetkező augsburgi csata alkalmával ragadt német földön, ahonnan vagy megszökött, vagy megvásárolták őt a vikingek. De ne találgassunk, mert a találgatás ebben az esetben csupán hitelrontást eredményezhet.

Walter Krämer megjegyzi a Világ csodáiban, hogy Tyrkir valóban nem téveszthette össze a vadszőlőt és a különféle bogyókat a valódi szőlővel, hiszen az előzőleg felderített labradori partokon bőven terem az ilyesmi, amit Hovgaard bizonyít /1971: 173, 197, 203/. A vikingek egyébként is előbb-utóbb megértették volna egy német beszédét a szőlőről és a borról, hiszen nyelveik meglehetősen hasonlóak.

Az 1700-as években aztán egy "rúna"-feliratos követ találtak Új-Skócia Yarmouth-öblénél. A leletet hosszú időn keresztül Yarmouth könyvtárában őrizték. Kanada útikönyve szerint a 181 kg-os kő a Yarmouth Country Museumba került. A 78x70x50 cm-es méretű homokkő feliratáról Hovgaard könyve is nyújt egy facsimilét. A szülő előfordulásának északi határán talált felirat jogosan állíthat emléket a "vikingek" 992. évi, minden eddigi felfedezést elhomályosító felfedezéséről. *Egyetlen bökkenő van csupán: a feliratot nem skandináv rúnákkal írták, hanem - most kapaszkodjunk meg -*

MAGYAR ROVÁSÍRÁSSAL!!!

A korábban is, minden történész számára "gyanús" szöveg mindössze 1984-ben került Budapestre Szilva Lajosnéhoz, aki az adott időben 86 éves volt és egész életét rejtvények és rejtjelek /rejtélyes írások/ megfejtésére szentelte. Nem csoda - vagy mégis? - hogy a feliratot igazi, jobbról balra haladó rovásírással magyarul, helyesen, így fejtette meg " / Erik/son járt e hejen is sok tár/sával/". A szöveg szélei elmosódtak. A felirat készítője "S" hanggal jelölte Erikson nevét. Az "e" szócska jelét megtalálhatjuk többek között a Telegdi-, Marsigli- és egy csíkszentmihályi feliraton. Az "is-sok" összevonva egy s-sel íródott. Az "is" egy különleges székely betűkombináció !/, megfelelő szövégi "=ok" jellel.

A megfejtést a Simon Zoltán által kiadott "Atlantis: the seven seals" c. könyve közölte először, amely fordulatot érthető módon nem szívesen vette tudomásul az angolszász kritika. Még így is meglepő, hogy publikációjának adatai továbbgyűrűztek, s öreg napjaira egy meleg hangú elismerő okmányt kapott Kanada budapesti nagykövetétől.

Helge Ingstad professzor könyve közöl egy - figyelem - MAGYAR Vinland térképet is, melyet 1599-ben másoltak egy már akkor is "antik térképről", amelynek lelőhelye nem egyebütt, mint Nagyszombatban volt ! A térkép a II. világháború idején került elő egy romos épületből. Egy amerikai gyűjtő 50 ezer dollárt ajánlott fel érte a tulajdonosnak, a ma Budapesten élő Szepessy Gézának, aki azonban nem vált meg a lelettől (tisztelet és becsület neki állhatatosságaért), amely egyben pótolhatatlan és rangos nemzeti ereklye. A térkép tehát Ingstad, Bergsland professzorok és mások szerint is a Sigurd Stefansson- féle térképek családjába tartozik, és az izlandi Skalholt-monostorban őrzött egykori östérképpel

mutat rokonságot. Az ezen jelzett útvonal az észak-skóciai Hoy szigetről indult, érintve az izlandi öblöt, ahol Vörös Erik birtokai voltak /Breidifjord/, a grönlandi Ericsfjordot, a már említett Hellulandot, Marklandot /Labbador/ és Vinlandia északi fokánál végződik! Tehát pontosan ott, ahol Ingstad régészprofesszor csapata egy teljes viking telepet ástott ki, L'Anse aux Meadows-nál. A térkép hosszú, székely rovásírásos szövegét olyan ósdi tengerésszargonban írták, mint Alfréd király Orosius-át. /Az "sz" itt is "s" jellel íródott, akárcsak a kövön, Ericson nevénel/. Hogy miként került éppen Magyarországra egy eredeti izlandi térkép? A 900-as évek jó viking magyar kapcsolatai révén? Az öreg magyar /Türker/ által?, aki hazájára gondolt, midőn Amerika első írásos emlékét véste? S ha már e kérdéseknél tartunk: az "éles szemű" azt jelentené, hogy ő pillantotta meg elsőként a kontinens partjait?. Az viszont bizonyosnak látszik, hogy a "mi Amerikánk" nem 500, hanem 1000 éves! A Tormont-Webster-féle gyönyörű kivitelű Illustrated Enciclopedic Dictionary, valamint a Collier's Dictionary is elismeri a viking elsőbbséget Amerika felfedezésében, s Kolumbuszt csak mint első "modern" felfedezőt jegyzi. A. Johnson könyve /America Explored/ elismeri, hogy Eric telepe 500 évig fennmaradt. Épületek tucatjait ásták ki azóta, sőt, még egy templomot is. Minderől egy német krónika is beszámol.

Az 1470-es években portugál küldöttség járt Grönlandon / Dictionary of Canadian Biography I. 18. és 448. oldalai/ továbbá G. Granzotto és mások szerint is, Kolumbus: "felfedező" útját megelőzően Izlandon járt. Nyilván hajózási útmutatásokért, amelyekről úgy tudta, hogy ismeretlen partvidékek felé kalauzolhatják őt...

Nem és nem érthetem meg, hogy miért hiányzik a magyar köztudatból az olyan grandiózus történelem, mint a miénk, ami a sajátunk. Nekünk nincs szükségünk holmiféle "dákó-magyar" áltörténelemre ahhoz hogy múltunkat és dicsőségünket dokumentálhassuk. Úgy látszik, mi még arról az örökségünkről is lemondunk, amely kizárólag bennünket illet. Márpedig amely nemzet csak gyászol, saját dicsőséges tetteiről és értékteremtő múltjáról pedig megfélemedezik, azzal nagy baj van! A világtörténelem nem ismer olyan túlélő népeket, amelyek szégyellik, kisebbitik, elfelejtik, megtagadják (!) saját múltjukat...

HATÁRTALANSÁGOK

Nagy tragédiánk nemes hőse

Az alábbiakban nem ünneplésre invitálok Kedves Olvasóimat. Sajnos, nincs mit ünnepelni. Gyásznapiunk is csak egy van, október 6-a. Az a nap, amelyen 1849-ben Haynau tábornok a főbe lövette, illetve kötél általi halálra ítélte tizenhárom hős tábornokunkat. (Többek között).

S mert a gyásznapon illik magunkba szállni, mély belső szomorúsággal magunk elé idézni azok alakját, akik ezért a földért áldozták életüket, talán jó is, hogy nem tartunk több gyásznapot... Hetente újra és ismét gyászolni, az elviselhetetlen, léleknyomorító dolog lenne. Márpedig a magyar történelmen végighaladva, találunk gyászolnivalót jócskán. Sem a tatárjárás, sem a mohácsi vész, az ország háromfelé szakítása nem tartozik örömmünnepeink közé. A Rákóczi-szabadságharc leverése sem. Aztán a sokáig valóban megünnepeltetett 1945 április 4-e sem feledhető az újabb időkből, amiként 1956 november 4-e sem, amikor a szovjetek másodszor is leigázták Magyarországot.

Van lelki teher, amely már nem viselhető el. Ezért érthető mindazok - noha kényelmes - álláspontja, akik szerint "minek a sebekben vájkálni"? Érte azonban ezt az országot kis és nagy nemzetekből álló falkatámadás, olyan, amely következményeiben rosszabb volt minden vesztes háborúnál és hadisarcnál. Trianonról beszélek. Felejtjük el? Lehetetlen. Sőt, kötelességünk pontról pontra tisztázni az eseményt, annál is inkább, mivel Trianon kérdéskörében évtizedeken keresztül a hallgatás és elhallgattatás volt az egyetlen érvényes pedagógiai és politikai szempont. Elemében volt viszont az ellenpropaganda, amely igyekezett újra és újralehelve, a papír és a lélek minden parányi helyén feltüntetni Trianon bélyegét. Olyasmit is hallhattunk, hogy a magyar békeküldöttség tagjai milyen erélytelen, felkészületlen emberek voltak. Akkor hát lássuk az események dokumentumértékű, történelmi hitelességű lejegyzését, amely a tárgyalásokon jelenvolt M.

M. jegyzőkönyvíró hiteles feljegyzései alapján készült. Köszönet érte továbbá dr. F. T.-nek és Fáy Istvánnak, akik közvetítésével a dokumentumok birtokába juthattam.

Június 4-én emlékezünk a trianoni békediktátum hetvennegyedik évfordulójára. Az első világháború öntelt győztesei, akiket a bosszú, a felelőtlenység, a tudatlanság és a politikai szélhámosok ármítása ösztönzött a gaztett elkövetésére, elpusztították Európa legtökéletesebb geográfiai egységét, egyharmadára csonkítottak egy évezredes királyságot, az egyetlen olyan ütköző államot, amely a német és a szláv aspiráció közötti egyensúlyt képes lett volna biztosítani. Újabban - ha későn is - a nyugat-európai országok is elismerik, hogy e felelőtlen merényletnek köszönhető nem csak a megnyomort térség, hanem az egész kontinens egyensúlyának megingása, amelyre eklatáns példa a jugoszláv mozaikállam és Csehszlovákia széthullása.

Az évek során sokakkal beszélgettem a sorsunkat megpecsételő igazságtalanságról. Sokan ismerték ennek lényegét, de érdekes módon egyáltalán nem voltak tisztában a magyar békebizottságot megalázó győztesek sértő magatartásával. Pedig csakis az előzmények ismeretében láthatjuk gróf Apponyi Albert ragyogó beszédének jelentőségét annak ellenére, hogy nem hozott - nem hozhatott - pozitív eredményt, mert a rosszindulatot és a butaságot lehetetlenség az igazság érveivel és logikájával meggyőzni. Magyarország hivatalos képviselői 1920 január 5-én indultak el Párizsba, hogy igazukat bizonyítsák a béketárgyalásokon. A küldöttség tagjai Apponyi Albert, Teleki Pál, Bethlen István, Csáky Imre, Csáky István, Somsich Tibor, Popovics Sándor, Lers Vilmos, Pranovszky István, valamint két katonai szakértő: Láng Boldizsár ezredes és Konek sorhajókapitány voltak. Rajtuk kívül egyéb szakértők, gyorsírók /köztük M. M./, a szükséges kíséret, összesen 73 személy utazott. A különvonat első és másodosztályú kocsikból állt, mivel az Államvasutak valamennyi hálókocsiját /88 db/ elrabolták a román "megszállók". Útjukat az egész nemzet imája és aggódása kísérte. Győrött például több ezer ember várta a vonatot, amely a Himnusz hangjaitól kísérve folytatta útját. Ezt látva mondta nagy meghatottsággal Apponyi Albert: "Ez a néphangulat úgy kísért bennünket Párizsba, mint egy utasítás a magyar néptől, hogy önérzetesen, fölemelt fővel lépünk győztes ellenségeink elé. Én is úgy hiszem, ez a feltétele annak, hogy bennünket ott megbecsüljenek. Hiszen nincs okunk, s talán lehetőségünk sem egyébre." - Megjegyzése Győr és Bécs között hangzott el.

Bécsben egy angol és egy olasz tiszt csatlakozott hozzájuk az antant képviselőjében. 48 órai utazás után Boisban /Párizs külvárosa/ a Chateau de Madrid szállóban helyezték el őket. Szigorúan megtiltották, hogy a városba menjenek és csak a hotel körül sétálhattak. Tehát internálták őket. Ezalatt a párizsi lapok dicshimnuszokat zengtek a cseh és oláh hősiességről...

Küldöttségünk a tárgyalások megkezdése előtt részletes jegyzéket óhajtott átadni a francia külügyminisztériumnak, mely 32 mellékletével Magyarország állapotának, nemzeti jogainak és állami létének védelme volt. Különös jelentőséggel bír az a rész, amely *felteszi a kérdést, hogy a magyarságot miért teszik inkább felelőssé mint azokat a nemzetiségeket, amelyeket az antant dédelget? Ezek ugyanis sokkal nagyobb arányban vettek részt a monarchia kormányzásában, mint a magyarok.* A bécsi katonai irodában 26 osztrák és 6 magyar dolgozott. A külügyminisztérium tisztjeinek 65 százaléka osztrák, 29 százaléka cseh, és 5,6 százaléka magyar. A politikai osztályon 63 osztrák és 21 cseh mellett mindössze 6 magyar volt! Azonkívül egyedül a magyarok tiltakoztak mind Bosznia okkupálása, mind a világháború megindítása ellen! ! !

A delegációt január 14-ig még arról sem értesítették, hogy elfogadják-e megbízólevelét. A protokoll szerint ennek Apponyi lakosztályán kellett volna megtörténnie. Ehelyett azonban egy nyegle modorú francia tiszt, Henry, angol ezredes irodájába rendelte a magyarokat, amelynek rendkívüli önfegyelemmel eleget tettek. Apponyit és kíséretét minden udvariasság nélkül fogadták, úgyhogy a formalitás nem tartott tovább két percnél. Vacsora után mondta aztán az idős államférfi: *“Én az ilyesmit nem veszem észre. Nem akarom észrevenni. Ha észrevenném, egyszerűen föl kellene állnom és eltávoznom innen. És én azt hiszem: kötelességünk, hogy személy szerint tűrjünk mindent ami bántó és megalázó, csak a nemzet presztizsén ne essen csorba.”*

Másnap Csáky István átadta a magyar küldöttség iratanyagát a külügyminisztériumnak. Ezt követte a Quais d’Orsayn a szokott formalitás, melynek keretében Mr. Dutaska, a békekonferencia főtitkára a győztes hatalmak feltételeit átadta. Ezután Clmenceau indítványára abban egyeztek meg, hogy a következő napon, január 16-án, délután fél háromkor fogadják a magyar delegációt és meghallgatják a békefeltételekkel kapcsolatos álláspontjukat. Mikor szállodájukba érve átnézték a feltétele-

ket, egyszerűen hihetetlennek találták a gyűlölettől izzó, kegyetlen, hidegvérű nemzetgyilkosság tervét, úgyhogy Apponyi Albert kénytelen volt teljes egészében átdolgozni a másnap mondandó beszédét.

A sorsdöntő eseményre egy aránylag szűk helyiségben került sor, melyre a magyar küldöttségből csak Teleki, Popovics, Lers, Pranovszky és Somsich kísérték el Apponyit. Részére egy asztalt helyeztek el az elnöklő Clemenceauval szemben. Beszédét a gúnyosan udvarias felszólítás ellenére is állva mondta el s FRANCIAUL kezdte, a következő szavakkal: *“Nem azért jöttünk ide, hogy elsírjuk a magunk szerencsétlenségét. Hiszen azt meg sem értenék. Nem is az a célom, hogy a magyarság érdekéről beszéljek. Azzal itt nem sokat törődnek. Hanem beszélni akarok Európa érdekeiről, arról, hogy ez a béke, melyet Magyarország tönkretételére terveznek, egész Európának állandó veszedelme lesz.”*

Néhány mondat után történelem-filozófiai magasságba emelkedtek szavai, de Clemenceau félbeszakította: “Talán megengedi, hogy az eddig elmondottakat angolul tolmácsoljuk.” Mire Apponyi: “Bocsánatot kérek, de jobban szeretném az esetleges félreértések elkerülése végett, ha ezt magam tehetném. “Kérem”, mondta az elnök kelletlenül. Azután Apponyi tökéletes irodalmi angolsággal adta elő az eddigieket, majd váltogatva a két nyelvet, nagy lendülettel folytatta beszédét. Annak befejeztével leült, de Clemenceau ismét megszólalt: *“Nem akarom megsérteni az olasz delegátust, Sgr. Sonninot, de tudom, hogy nem érti sem az angol, sem a francia nyelvet. Tehát felkérem a magyar küldöttség vezetőjét, eligítse ki az olasz résztvevők kíváncsiságát.”* Ezzel kárörvendő pillantással nézett körül, mert azt hitte, hogy végre sarokba szoríthatja és nevetségessé teheti a magyar delegációt. Tévedett azonban, mert Apponyi fegyelmezetten felállt, és zengő toscánai dialektusban ismételte meg teljes beszédét, amit mindenki bámulattal hallgatott, holott csak a két olasz, s rajtuk kívül egyedül Teleki Pál értette meg!!!

A szónoki bravúrt minden résztvevő némán figyelte, majd hosszabb csend után Clemenceau felkérte, hogy néhány mondatban foglalja össze a magyar követelések lényegét. Azonnal megkapta a választ: “Népszavazás a vitás területeken, ahol három és félmillió magyar rekedt, antant bizottság kiküldése a megszállt területeken okozott károk, az elkövetett atrocitások kivizsgálására. Végül a hadifoglyok azonnali hazabocsátása.”

A résztvevők közül egyedül csak Lloyd George-nak tűnt föl a 3,5 millió magyar elszakítása, és a franciák bosszúságára föltek a kérdést: "A Magyarország számára meghatározott új határokon túl laknak-e egy többen magyarok?" Válaszként rendelkezésére bocsátották a Teleki Pál által készített nemzetiségi mappát. Ezek után a magyar delegációnak nem volt jelentős szerepe. Apponyi bölcsességét, hatalmas nyelvtudását és globális látókörét mindenki elismerte ellenségei közül, de maga is tudta, hogy beszédét a szétdarabolt haza teteme fölött mondta el anélkül, hogy a konzekvenciákra figyelmeztető jövőbelátását - mely szó szerint bekövetkezett - figyelemre méltatták volna...

Nemcsak az olvasót, de az irodalmárt, a történészt is lenyűgözi sőt meghatja Apponyi Albert higgadt méltósága, fölényes tudása, és elképesztő helyzet-és tárgyismerete, továbbá az a kivételes tehetségre utaló képessége, amelynek birtokában a letaglózó "békefeltételek" kézhezvétele után szinte azonnal reagálni tudott, mégpedig a dolgok széleskörű összefüggéseit átlátva, abszolút pontos és hibátlan argumentációval. Ha tehát valamely tévedés folytán úgy tudnánk, hogy Apponyi szövegét politikusokból, történészekből és irodalmárokból álló szakbizottság dolgozta ki, hosszú hónapok munkája árán - hihetőnek tünne... Apponyi teljesítménye méltó volt a küldetéséhez és a nemzet képviseléséhez.

Ezt egyszer és mindenkorra tisztázni kell, annál is inkább, mivel hogy az előző évtizedek történelemhamisító és történelemmanipuláló közegében sajnos senkinek sem állt érdekében az, hogy kimondassék az igazság, a magyarság ellen irányuló nemzetközi összeesküvés tényének leleplezése.

GRÓF APPONYI ALBERT

1920. JANUÁR 16-ÁN, A PÁRIZSI "BÉKEKONFERENCIÁN"
ELMONDOTT BESZÉDE

Elnök úr, Uraim!

Még egyszer köszönetet mondok Önöknek azért, hogy alkalmat adtak arra, hogy szóljak Önökhöz. Én voltaképpen megvitatót óhajtanék, mert szerintem ez az egyetlen módja annak, hogy eljussunk a bennünket érdeklő bonyolult téma teljes megértéséhez. Mivel azonban a Legfelső Tanács akarata e tekintetben megmásíthatatlan, nem tehetek egyebet, minthogy meghajlok előtte; elfogadom a helyzetet olyannak, amilyenek kaptam, és hogy értékes idejüket ne vegyem túlságosan igénybe, egyenesen a tárgyra térek.

A tegnap és ma között mi azt a feladatot kaptuk, hogy ismerjük meg a hivatalos békefeltételeket. Érzem a rám nehezedő felelősség súlyát, amikor ki kell mondanom Magyarország első szavait e feltételekről. De nem habozok teljes őszinteséggel kijelenteni Önöknek, hogy a békefeltételek, úgy, ahogy azokat Önök voltak szívesek velünk közölni, néhány lényeges módosítás nélkül hazám számára elfogadhatatlannak látszanak. Teljes tudatában vagyok annak, hogy milyen veszélyekkel és bajokkal járna a békeszerződés aláírásának megtagadása. Ha azonban országomnak döntenie kellene, hogy elfogadja-e ezen békefeltételeket, vagy megtagadja a szerződés aláírását, fel kellene tennie a kérdést saját magának: vajon öngyilkosságot kövessen-e el, hogy ne kelljen meghalnia?

Szerencsére ott még nem tartunk. Önök felszólítottak bennünket, hogy tegyük meg észrevételeinket. Néhányat már volt szerencsém Önöknek átadni, mielőtt a békefeltételeket velünk közölték volna. Bizonyosak va-

gyunk abban, hogy mind a már Önökhöz eljuttatott észrevételek, mind pedig az azokat ezután követők olyan lelkiismeretes és komoly vizsgálatban fognak részesülni, mint amilyent a helyzet súlyossága megkövetel. Reméljük, hogy az Önök számára meggyőzőek lesznek. Annál is inkább él bennünk a remény, mert semmiképpen sincs szándékunkban, sem ma, sem később, bármiféle érzelmkiteregetés, sőt, még arra sem törekszünk, hogy kizárólag azon speciális érdekek álláspontjára helyezkedjünk, amelyek megvédésére küldettünk. Olyan közös területet keresünk, melyen megértjük egymást. Ezt a területet, Uraim, teljes mértékben megtaláltuk. A nemzetközi igazság és a népek szabadsága nagy eszméinek területe ez, amelyet oly fennen hirdettek a szövetséges hatalmak, a béke, a szilárdság és az európai újjáépítés közös nagy érdekeinek területe. Ezek azok az elvek és érdekek, amelyekből kiindulva a hozzánk juttatott békefeltételeket meg kell vizsgálnunk.

Mindenekelőtt lehetetlen nem meglepődni a feltételek túlzott szigora miatt.

Kétségtelen, hogy elég kemény békefeltételeket szabtak ki a többi háborús nemzetre: Németországra, Ausztriára, Bulgáriára is. Ezeknek egyike sem tartalmazott azonban olyan, a nemzet létét veszélyeztető területi átalakításokat, mint azok, amelyeket ránk akarnak kiszabni. Magyarország számára ugyanis ez azt jelentené, hogy elveszíti területének háromnegyedét, a megmaradó terület pedig a gazdasági fejlődésnek szinte valamennyi feltételét. Mert ez a szegény centrum, elszakítva környékétől, ahol kőszénnek, ásványainak, sójának, épületfájának, olajának, földgázának, munkakerő feleslegének, állatait tápláló hegyi legelőinek legjava található, ez a szegény centrum ugyanakkor, amikor azt kívánják tőle, hogy többet termeljen, a gazdasági fejlődés minden forrásától, valamennyi eszközétől megfosztatnék. Felmerül a kérdés, hogy ilyen súlyos és ilyen kivételes helyzetben a fentebb említett elvek és érdekek mely szempontjai jutottak érvényre a Magyarország iránt tanúsított rendkívüli keménységben.

A kérdést, a lehető legrövidebben, ezen nagy elvek és nagy érdekek szempontjából vizsgálom meg.

Vajon igazságszolgáltatói eljárás volna ez Magyarországgal szemben? Önök, Uraim, akiknek számára a győzelem lehetővé tette, hogy bíróként lépjenek fel, Önök bűnösnek nyilvánították volna ellenségeiket, a központi hatalmakat, s úgy döntöttek, hogy a háború következményeit azokkal viseltetik, akik ezért felelősek.

Ám legyen; de akkor talán a felelősséget a bűnösségi fok arányában kellene megosztani. Mivel pedig Magyarországot sújtják a legkeményebb, sőt magát a létét is veszélyeztető békefeltételek, azt mondhatná valaki, hogy Magyarország minősül valamennyi között a legbűnösebbnek. Nos, Uraim, anélkül, hogy a kérdésnek amellyel kapcsolatban dokumentumokat fogok Önöknek átnyújtani, a mélyére hatolnék, mindeneelőtt úgy tűnik előttünk, hogy ez az ítélet nem illethet olyan nemzetet, amely a háború kitörése idején nem volt teljesen független, s csak befolyást gyakorolhatott az Osztrák-Magyar Monarchia tanácskozásaira, és amely, - ahogy azt az újabban közzétett dokumentumok bizonyítják - ezt a befolyást arra használta fel, hogy tiltakozzék azon intézkedések ellen, amelyek a háborúhoz vezettek. Nem hiszem azonban, hogy ítéletről volna itt szó:

Az ítélettel együtt jár a peres eljárás, amelyben a felek azonos körülmények között hallgattak meg és azonos lehetőségekkel bírnak érveik ismertetésére. Nos, Magyarországot nem hallgatták meg; lehetetlen tehát, hogy a békefeltételek ítéletjellegűek legyenek.

Talán a nemzetközi igazság olyan méretű alkalmazásáról van szó Uraim, hogy ahelyett a poligott együttes helyett, melyet Magyarország az Önök szemében jelent, új létesítményeket alkossanak: a területeknek a különböző nemzetek közötti igazságosabb felosztásával s azok szabadságának biztosításával? A tények ismeretében kénytelen vagyok kételkedni abban, hogy ez lehet a határozatok magyarázata.

Mindeneelőtt annak a 11 millió léleknek, akiket el akarnak szakítani Magyarországtól, 35 százaléka magyar, tehát három és félmillió lélek, és ez a mi számunkra a legkedvezőtlenebb. Ehhez csatlakozik a körülbelül egy és negyedmillió német, így a kettő együtt 45 százalékra rúg. Ezek nemcsak hogy nem élvezhetnék az új faji előnyeit, hanem éppen szenvedniük kellene annak alkalmazása miatt. Tehát feltéve - de általam semmiképpen meg nem engedve - hogy az 55 százalékot kitevő másik fél számára a faji elv alkalmazása igazságosabb volna, mint a történelmi Magyarországon volt, az elszakított lakosságnak még mindig közel a fele az, amelyre ez az elv nem vonatkozik, vagy ha igen, ellenkező értelemben.

Tehát, gondolom, ha van elv, azt mindenkire, akit a szerződés rendelkezései érintenek, egyformán alkalmazni kell. De többről van itt szó. Ha megvizsgáljuk a régi Magyarország romjain felépülhető megnagyobbodott államokat, azt látjuk, hogy faji szempontból ezek mindegyike éppen olyan, vagy még inkább megosztott volna, mint a régi Magyar-

ország. Nem akarom Önöket adatok felsorolásával fárasztani, ezeket az adatokat egyébként is meg fogják találni azokban a dokumentumokban, amelyeket e tárgyban át fogunk Önöknek nyújtani. Addig is azonban, amíg ezeket megismerhetik, kérem, szíveskedjenek elfogadni állításomat, hogy figyelemmel kísérhessék, milyen következtetéseket fogok azokból most levonni.

Nem látom tehát, mit nyer ezzel a feldarabolással a faji eszme, a nemzeti homogenitás elve. Egyetlen eredménye volna, amelyet bátorodom kiemelni anélkül, hogy bárkit is a legkevésbé kellemetlen színben akarnék feltüntetni. Egyszerűen megállapítok egy tényt. Ez az eredmény a nemzeti hegemoniának olyan népekre való átruházása volna, amelyek ma, legalábbis az esetek többségében, a kultúra alacsonyabb fokán állnak.

Mindössze néhány adatot szeretnék Önök elé tárni. A magyarok között mintegy 80 százalék az írni-olvasni tudók száma; a magyarországi németek között 82 százalék, a románok között 33 százalék, a szerbek között pedig majdnem 60 százalék ez az arány. Ha az uralkodó osztályokat vesszük figyelembe, s keressük a középiskolát végzetek, az érettségizettek arányát, amely a francia baccalaureátusnak felel meg, azt látjuk, hogy az ilyen - vagy ezzel egyenértékű - végzettséggel rendelkezők 84 százaléka magyar. A teljes népességhez viszonyítva 54,5 százalékot tesznek ki ilyen tekintetben a magyarok. A románok esetében az első arányszám 4 százalék, az egész népességhez viszonyítva 16 százalék, míg a szerbeknél a két arányszám 1 százalék, illetve 2,5 százalék. Ismétlem, ezen észrevételekkel senkit sem akartam megbántani. A helyzet abból az egyszerű tényből adódik, hogy ezek a nemzetek, amelyek velünk szomszédosak, történelmük balkimenetű eseménycinek következtében a magyaroknál később kerültek a civilizált nemzetek családjába. Ez tagadhatatlan tény.

Úgy vélem, hogy a nemzeti hegemoniának ez az átruházása a civilizáció alacsonyabb fokán álló népre nem lehet közömbös az emberiség szellemi érdekei szempontjából. Erre máris vannak bizonyítékaink. Szomszédaink, akik területeink egy részére igényt tartanak, legalább egy évvel ezelőtt birtokukba vették e területeket.; a fegyverszünet értelmében jönniük volt azokat katonailag megszállni. Ők azonban magukhoz ragadták az egész államapparátust. Ennek eredményei már megmutatkoztak. Külön dokumentumokban fogjuk Önöknek bizonyítani, hogy a kulturális értékeknek milyen rombolása következett itt be, csupán ez alatt az egy

év alatt is. Látni fogják, hogy leromboltak két szép egyetemet, amelyek közül az egyik, a kolozsvári, a magyar civilizáció ősi fészke volt, a másik valamivel fiatalabb, Pozsonyban székel, de mindkettő a modern tudományt képviselte igen magas fokon. A professzorokat elűzték, s én szeretném, ha Önök is látnák, kiket ültettek a helyükbe. Kérem Önöket, küldjenek ki tudósokból álló bizottságot, hogy tegyenek összehasonlítást, hogy Önök képet alkothassanak a valóságról. Lehetetlenség, hogy ezeket az egyetemeket és a történelmi múlttal rendelkező fakultásokat, amelyeket egy csapásra eltüntettek, olyannal tudják helyettesíteni, amely azokkal felér. Lehetetlen, hogy az újonnan jöttek pótolni tudják a nagy intellektuális létesítményeket.

Ugyanez a helyzet az egész államapparátussal és a tanerőkkel az intézmények valaminennyi fokán. A románok által megszállt területen máris több, mint kétszázezer gyermek futkos az utcán, tanító hiányában semmiféle oktatásban nem részesülve, mert a magyar tanítókat eltávolították, pótlásukról pedig nem képesek gondoskodni.

Uraim, azt hiszem, hogy a nagy emberi érdekek szempontjából, a hegemoniának ez az átruházása olyan népekre, amelyek a jövőre vonatkozó minden ígéretük ellenére alacsonyabb műveltségi szinten állnak, nem találkozhat az Önök részéről sem közömbösséggel, sem tetszéssel.

Láttuk tehát, hogy a Magyarországra kiszabott békefeltételek keménysége nem fakadhat igazságszolgáltatási aktusból.

Láttuk, hogy a nemzetiségi eszme nem nyer vele semmit.

Akkor talán a népek szabadsága nevében cselekednek? E ponton, úgy tűnik, feltételezés volt az inspiráló erő. Abból a feltevésből indultak ki, hogy Magyarország nem magyar népei szívesebben tartoznának fajtestvéreik államához, mintsem hogy a magyar állam polgárai legyenek magyar uralom alatt...

Rendben van, ez azonban feltételezés. S ha már feltételezéshez folyamodunk, legyen szabad megjegyezni, hogy a népesség 45 százalékát kitevő magyarokra és németekre viszont, akik az új államok polgáraivá válnak, a feltételezés ellenkezője érvényes: róluk ugyanolyan joggal lehetne feltételezni, hogy szívesebben tartoznak a magyar államhoz. Csupán az előnyben részesítettek helycseréjéről van szó. De miért kell feltevésekhez folyamodni? Miért kellene feltevések alapján cselekedni, amikor erre igen egyszerű mód kínálkozik? Az egyetlen mód, amelynek alkalmazását külön nyomatékkal kérjük a tisztánlátás érdekében: a népszavazás.

Annak a nagy elvnek a nevében, amelyet Wilson elnök úr olyan jól megfogalmazott, s amely szerint semmiféle embertömeg, egyetlen nép sem telepíthető át egyik államból a másikba megkérdezés nélkül, mintha akarat nélküli állatsorda volna, ennek az elvnek a nevében, amely egyébként a jóízű és a közérkölcös axiómája is, kérjük, követeljük országunk azon részei számára, amelyeket el akarnak szakítani, a népszavazást, és én kijelentem, hogy mi már előre alávetjük magunkat e népszavazás eredményeinek, akármit is hoznak. Természetesen azt is kérjük, hogy a szavazás olyan körülmények között történjék, amelyek a legteljesebb szabadságot biztosítják.

A népszavazás annál is inkább szükséges, mert a Magyar Nemzetgyűlés, amely a békefeltételekről első fokon dönteni fog, nem lesz teljes. A megszállt területek lakói nem képviseltetik ott magukat. Nos, egyetlen kormánynak, egyetlen nemzetgyűlésnek nincs sem erkölcsi, sem törvény szerinti joga arra, hogy olyan népek sorsáról döntsön, amelyeknek nincs ott képviselőjük. Egyébként a békeszerződés tartalmaz olyan kifejezéseket, amelyek, úgy látszik, legyőzik e nehézségeket. Így hangzanak: "Magyarország lemond, amennyiben rá tartozik..." "Mi valóban nem vállalhatjuk, hogy olyan döntést hozzunk, amely jogi vagy erkölcsi kötelezettséget ró a nemzetgyűlésben képviselő nélkül maradt népekre.

Ismétlem, alapjában véve ez a legfontosabb kérdés, amit mi e békekonferenciához intézünk. Ha azok az érvek, amelyeket mi régi területeink, a történelmi Magyarország érdekében fel tudunk hozni, az Önök szemében nem bizonyulnak eléggé megalapozottnak, ha bármelyik is nem látszik eléggé meggyőzőnek, ezt mondjuk: forduljanak azokhoz, akikről szó van! Mi előre alávetjük magunkat az általuk hozott ítéletnek. Ha pedig mi erre az álláspontra helyezkedünk, ellenfeleink azonban nem merik alávetni igényeiket és követeléseiket ennek a népitételnek, akkor azt kérdezem Önöktől: kinck a javát szolgálja a feltételezés?

Van más szempont is, amely szerint figyelembe lehet venni a népek önrendelkezési jogát. Azt mondhatná esetleg valaki, hogy a nemzetiségi kisebbségek szabadsága és jogai biztosítottabbak lesznek az új államok területein, mint Magyarországon voltak... Nem akarok ebből az alkalmából védőbeszédet mondani a Magyarország elleni perben, amelyet nem a magyar népek állítólagos elnyomása miatt indítottak. Minden amit erről Önöknek mondhatok az, hogy mi nagyon boldogok volnánk, ha a tőlünk elszakított területeken a mi magyar testvéreink ugyanazokat a jo-

gokat és az érvényesülésnek ugyanazon lehetőségeit élveznék, mint amelyekben Magyarországon a nem magyar nemzetiségű állampolgároknak részük volt. Ez azonban olyan kérdés, amelyre még külön vissza kell majd térni. Nem feladatom, hogy e pillanatban erről beszéljek; egyébként lehetőségem sincs rá, mert nem állnak rendelkezésemre az ehhez nélkülözhetetlen dokumentumok. Kész vagyok azonban bárhol és bármikor a kérdés alapvető megvitatására. Most csupán annyit szögezlek le, hogy ha ezerszer rosszabb lett volna is Magyarország nemzetiségeinek helyzete, mint amilyennek legádázabb ellenségeink állítják, akkor is sokkal előnyösebb volna az annál, ami a szomszédaink és csapataik által megszállt területeken folyik.

Önök elé helyezzük, Uraim, a dokumentumok egész sorát azokról a dolgokról, amelyek - elsősorban Erdélyben - végbemennek. Szigorúan megrostáltuk az e tárgyban hozzánk érkezett információkat; bár három erdélyi keresztény egyház fejétől: a katolikus, a református és az unitárius egyházfőtől kaptunk tanúvallomásokat, nem igényelhetjük, hogy Önök pusztá szavainknak higgyenek, mert a nyilatkozatokat mindig követhetik ellennyilatkozatok. Amit mi Önöktől kérünk, az az, hogy győződjenek meg, mi történik: mielőtt döntenek, küldjenek a helyszínre szakértő bizottságot, hogy az tájékoztassa Önöket az általam említett helyeken történekről.

Mi mindig azt kérjük Uraim, hogy legyen világosság: mi nem kívánunk más döntést, mint azt, amelyet az ügy teljes ismeretében lehet hozni. S amit még ezen felül kérünk, az, hogy végső esetben, ha a területi változásokat ránk kényszerítenék, a kisebbségek védelmére hatékonyabb, részletesebb rendszabályok készüljenek azoknál, amelyek a hozzánk juttatott szerződéstervezetben foglaltatnak. Szerintünk a tervezett garanciák elégtelenek; erősebbeket kérünk, és a magunk részéről feltétlenül készek vagyunk azokat a Magyarországon maradó nemzetiségekre alkalmazni. Attól tartunk azonban, hogy szomszédainktól, akiknek faji buzgalma kétségtelenül felülmúlja a mienket, nehéz lesz megfelelő garanciákat kapnunk. Mostani tapasztalataink azt mutatják, hogy nagyon nehéz lesz. A román csapatoknak a demarkációs vonalig való visszavonulása kérdésében - amit mi kértünk, sőt, amelyet kormányunk feltételként szabott arra, hogy elküldje Párizsba a békedelegációt - a szövetséges hatalmak olyan erélyes felszólítást intéztek Romániához, hogy lehetetlennek látszott nem teljesíteni azt.

Mégis ez történt. Ezek után Önök is megértik honfitársaink, testvéreink sorsáért érzett aggodalmainkat, ha idegen uralom alá kellene kerülniük.

Miután befejeztem az elvek: a nemzetközi igazság elve, a nemzetiségi elv és a népek szabadsága elvének témáját, s nem találtam ezeknek egyetlen olyan alkalmazását sem, amely a ránk kiszabott békefeltételek okaira magyarázatot nyújtana, felteszem magamnak a kérdést: talán azok a nagy érdekek sugalmazták azokat amelyeket beszédem elején említettem: a béke, a stabilitás és az európai újjáépítés érdekei?

Uraim, a magyar probléma ennek az általános problémának nem olyan parányi része, mint amilyennek a statisztikai adatok tükrében létezik. Ez a terület, amely Magyarország volt, s legálisan ma is az, századokon át rendkívül fontos szerepet játszott az európai, főleg a közép-európai béke és biztonság megőrzésében. E területnek a magyarok által történt birtokbavételét és a kereszténység felvételét megelőző századokban nem volt itt sem nyugalom, sem biztonság: mindenféle barbár invázióknak volt a térség színhelye. Csak azóta van itt biztonság, amióta a magyar bástya megépült. A béke és stabilitás közös érdeke szempontjából fontos, hogy a kelet-európai zavargások fészke ne növekedjék, s hogy a zavargások ne hatoljanak be Európa szívébe. A török megszállás megakasztotta a Balkán-félszigeten a történelmi fejlődést, s az egyensúly még nem állt helyre. Adja az ég, hogy mielőbb helyreálljon! Fontos tehát, hogy ezek a zavargások, amelyek oly gyakran nyugtalanították Európát, s amelyek már többször a háború küszöbére vezettek, ne erjedjenek tovább.

A történelmi Magyarország azt a szerepet töltötte be, hogy fenntartotta az egyensúly és stabilitás állapotát, biztosítva Európa békéjét a Keletről közvetlenül fenyegető veszéllyel szemben. A feladatnak tíz évszázadon át eleget tett. S hogy képes volt rá, az szerves egységének köszönhető. Idézem a híres francia geográfus, Élisée Reclus szavait: "Egész Európában ennek az országnak van a legtökéletesebb földrajzi egysége." Folyóinak és völgyeinek a szélektől a centrum felé konvergáló rendszere, amely egységet alkotva egységes irányítást igényel, a különböző területrészek gazdasági egymásrautaltsága, s az a tény, hogy a centrum hatalmas mezőgazdasági üzemet alkot, míg a perifériák ennek működését mindenben elősegítő nyersanyagforrásul szolgálnak - mindez tökéletes egység.

A történelmi Magyarország rendelkezik tehát a legtermészetesebb földrajzi és gazdasági egységgel egész Európában. Területén belül sehol nem

lehet természetes határokat találni, tehát egyetlen részt sem lehet róla leszakítani anélkül, hogy a többi részek meg ne szenvednék. Ezért őrizte meg számára az egységet a történelem ezer éven át. Őnök visszautasíthatják a történelmet, mint jogi fogalmat, ez ellen szavam nem lehet. De nem utasíthatják vissza azt mint tanút, amely egy évezreden keresztül ugyanazt állítja Önöknek. Tehát nem esetlegesség, hanem a dolgok természetes rendje szól általa.

Magyarország a szerves egység valamennyi feltételével rendelkezett, kivéve egyetlen egyet: a faji egységet. De ahogy az imént elmondtam, azon államok között, amelyeket e szerződés értelmében Magyarország romjain teremtenének, ugyancsak nem található egy sem, amely ezzel a faji egységgel rendelkezne, az egyetleneggyel, amely Magyarországon hiányzik. Hozzáteszem, hogy náluk az összes többi is hiányozna. Az így kreált államok átvágnák a természetes földrajzi vonalakat, megakadályoznák azt az egészséges vándorlást, amely a dolgozókat a jobb munkaalkalmak felé irányítja, megszakítaná azokat a tradíciókat, amelyek végül is felkeltették a közösségi érzést azokban, akik századokon át együtt szenvedték el a sorscsapásokat, együtt örültek a dicsőségnek, a sikernek, a haladásnak, s együtt viselték a bajokat. Vajon nem kell-e most attól félni, hogy a kipróbált stabilitású centrum helyett folytonos tűzfészeket hoznak létre, mert e tekintetben nem kell hiú reményeket táplálni: az új létesítmények olyan irredentizmussal volnának aláaknázva, amelynek veszélyessége merőben különböznék attól, amelyet Magyarországon vélték felfedezni, s amely az értelmiségiek egy részénél valóban megtalálható volt, de a tömegekig alig hatolt el. Az új államokat azonban olyan nemzetek irredentizmusa aknázza alá, amelyek nemcsak idegen uralom alatt éreznék magukat, hanem egyszersmind alárendelve az övéknél alacsonyabb kultúrával rendelkezőknek. Van ebben valami alapvető lehetetlenség: végső fokon elképzelhető, hogy egy magasabb szellemi színvonalon álló nemzeti kisebbség alacsonyabb szellemi nivójú többség felett uralkodjék, de az, hogy a kultúra alacsonyabb fokán álló kisebbség - vagy alig-többségé - legyen a hegemonia, s ez el tudja érni a magasabb civilizációjú többség önkéntes behódolását és morális asszimilációját, ez, Uraim, alapvető lehetetlenség.

Bennünket azzal vádolnak, hogy képesek vagyunk erőszakkal megváltoztatni azt, ami nekünk az egyezményben nem tetszik. Távolról sem táplálunk mi, Uraim, ilyen esztelen terveket. Mi mindent azoknak az igazságoknak és elveknek erkölcsi erejétől várunk, amelyekre támaszko-

dunk. Amit pedig ma nem érhetünk el, azt a Nemzetek Szövetsége békes akciójától várjuk, mert ennek egyik célja az, hogy a béke fennmaradását veszélyeztető rendelkezéseket orvosolja.

Ezek után - zárójelben, hogy szavaimnak fenyegető értelmet senki se tulajdoníthasson, hiszen az éppen olyan gyermekes, mint ahogy céltalan volna - kijelenthetem Önöknek, Uraim, hogy olyan mesterséges rendelkezésekkel, amilyeneket a békeszerződés Európának erre a sokat szenvedett, s a világ nyugalmanak érdekében oly fontos része számára tartalmaz, aligha lehet valaha is politikai enyhülést elérni. Csak ezen területek stabilitása mentheti meg Közép-Európát azoktól a veszélyektől, amelyek kelet felől szüntelenül fenyegetik.

Európának gazdasági újjáépítésre van szüksége. Lehetetlen azonban, hogy a gazdasági fejlődést ezek az új létesítmények meg ne akasszák. Rámutattam, hogy szükségszerűen áll ez azokra a területekre, amelyek Magyarország birtokában maradnának. De vonatkozik az összes elszakított területre is, annál az egyszerű oknál fogva, hogy közigazgatásuk színvonala az alacsonyabb kultúrájú vezetés mellett alacsonyabbá válna, s hogy el lennének választva a szerves egység többi részétől, amelyekkel együtt biztosan fejlődhetnek, de amelyek nélkül stagnálásra, sőt minden valószínűség szerint hanyatlásra lesznek ítélve. Európának társadalmi békére van szüksége. Önök tudják, jobban mint én, hogy a háború következtében a gazdasági élet feltételei felbomlottak, a gazdasági irányítás egyensúlyát veszítette. Mi arra a szomorú következtetésre jutottunk, hogy a felforgató pártok által elért eredmény a társadalom erkölcsi ereje megrendülésének tulajdonítható, tehát mindannak, ami elfojtja a nemzeti érzést, mindenek felett azonban a munkanélküliség nyomorának. Ha Európa e részében, amely oly közel van a bolsevizmus égő tüzhelyéhez, Önök neheztük a munkafeltételeket, s olyan intézkedéseket hoznak, amelyek gátolják a termelői munka újrafelvételét, akkor Önök súlyosbítják azokat a veszélyeket, amelyek a társadalmi békét fenyegetik. A ragályok ellen, főleg ha azok erkölcsiek, mindenféle sorompó hatástalan.

Önök azt mondhatják, hogy e szép elméletekkel szemben létezik egy nagy tény: a győzelem és a győzelem joga. Tudjuk, Uraim. Elég realisták vagyunk a politikában, hogy számoljunk ezzel a tényezővel. Tudjuk mivel tartozunk a győzelemnek. Készek vagyunk vereségünk árát megfizetni. De vajon ez volna az egyetlen építkezési alap? Most kizárólag az erő alapján akarnak építeni? Csak a fizikai erő lenne képes fenntartani azt az

épitményt, amely máris inog, pedig még be sem fejeződött a munka? Akkor Európára nagyon szomorú jövő vár! Uraim, képtelenek vagyunk elhinni, hogy ilyen legyen a győztes nemzetek mentalitása: nem találjuk meg ezt azokban a deklarációkban, amelyekben Önök a győzelmi eszméket meghatározták és a háború célját is megjelölték.

Ismétlem, nem ilyenek képzeljük a ma győztes nemzetek gondolkodásmódját. Ne vegyék rossz néven tőlem, ha Franciaország, Anglia, Olaszország - hogy csak az európai győztes nemzeteket említsem - felidézik bennem annak a másik Franciaországnak a képét, amely mindig a nemes törekvések élharcosa és a nagy eszmék szócsöve volt; annak a másik Angliának a körvonalait, amely a reneszánsz, a művészetek és a szellemi haladás bölcsője volt. És ha én zúgolódás nélkül vetem magam alá a győztes fél törvényének, az előtt a másik Franciaország, másik Anglia és másik Itália előtt hajtok fejet teljes jószántamból, akiket szívesen vállalok mestereimnek, nevelőimnek. Hadd kérjem Önöket: ne kockáztassák azt a nagy erkölcsi hatást, amelyre joguk van, túlhangsúlyozva az erő jogát, amely ma az önöké, de amely változásnak alávetett: őrizték meg érintetlenül, örökségüknek eme szebbik felét.

A bennünket körülvevő minden nehézség ellenére, a félreértések és akadályok ellenére, amelyeket utunkon növelni igyekeznek, bizalommal és teljes jóhiszeműséggel lépünk a békemunkában való részvétel útjára, amelyet előtünk megnyitottak. Bízunk azoknak az eszméknek az őszinteségében, amelyeket Önök hirdettek. Ha másként gondolkoznánk, megsértenénk Önöket. Bízunk az erkölcsi erőkben, amelyekkel azonosítjuk ügyünket, s minden, amit Önöktől kívánhatok Uraim, az, hogy fegyvereik dicsőségét múlja felül annak a békének a dicsősége, amelyet Önök a világnak adnak.

Még néhány szót óhajtok szólani, Uraim.

Önök megértik, hogy nem foglalkozhatom részletesen a nekünk javasolt béketervvel. Egyedül a területi főproblémákról beszéltem, mert azok alapján véve az összes többi magukba foglalják. Szeretném azonban felhívni a figyelmüket néhány olyan pontra, amelyek megoldása különösen fontosnak látszik számomra. Mindenekelőtt egy humanitárius probléma, a háborús foglyok ügye vár megoldásra.

A szerződés értelmében a háborús foglyok hazatérésére csak a Békeszerződés ratifikálása után kerülhet sor. Kérem, Uraim, tekintsenek el olyan formalitástól amely miatt számos ártatlan családnak szenvednie kell.

Külön kérvényt intézünk a Legfelső Tanácshoz azoknak a szeren-

csétleneknek az érdekében, akik Szibériában vannak. Ez olyan kérdés, amelynek megoldásához az Önök jószágához és emberiségéhez apellációk, azokhoz az érzésekhez, amelyeknek minden politika felett kell állniuk, még háborús időkben is.

Azt hiszem, nem vették kellőképpen figyelembe azt a helyzetet, amelybe Magyarország jutott azáltal, hogy nemcsak két forradalmat kellett elszenvednie, hanem négy hónapon át a bolsevizmust és több havi román megszállást is. Ilyen körülmények között lehetetlen számunkra, hogy a szerződésbe foglalt pénzügyi és gazdasági rendelkezéseknek eleget tegyünk. Ha, ahogy ott áll, minden hitel, amelyet a győztes hatalmak polgárai nekünk nyújtottak, a Békeszerződés aláírása után azonnal követelhetővé válik, a fizetéseképtelenség, a csőd visszahatását érezni fogják a győztes hatalmak is. Mert sok hitelezőnk van az Önök országában. Ha mi haladékat kapunk, ők megkapják követeléseiket, de ha azokat azonnal érvényesíteni akarják, nem fogunk tudni fizetni.

Azt is követelik tőlünk, - bizonyítva, hogy milyen hasznos lett volna minket korábban megkérdezni, hogy ásványi anyagokat szolgáltatassunk Ausztriának. Mivel az ásványt magunknak is importálnunk kell, erre képtelenek vagyunk. Ugyanez vonatkozik az épületfára is.

Íme, ezek voltak azok a részletek, amelyeknek azzal a jóindulattal való megvizsgálását kérem, melyet az Önök hivatalos képviselői többször megígértek.

Befejezésül megköszönöm, Uraim, hogy megadták nekem a szót, hogy előadásomat jóakarató figyelemmel hallgatták.”

* * *

Aki gondosan elolvasta gróf Apponyi Albertnek a “békekonferencián” előterjesztett okos, higgadt és mindenre kiterjedő, mi több, próféta elörelátásáról tanúskodó védőbeszédét, az újra átélhette és átértezhetette azt a kíméletlen és gyűlölettől áthatott diktátumot, amelynek súlyát Apponyi első gondolatai fejezik ki legtömörebben: “Ha az országnak döntenie kellene, hogy elfogadja-e ezen békefeltételeket vagy megtagadja a szerződés aláírását, fel kellene tennie a kérdést saját magának: vajon öngyilkosságot kövessen-e el, hogy ne kelljen meghalnia?”

Apponyi védőbeszédét egyetlen reagálás követte, amely olyannyira jellemző volt az egész látszattárgyalásra: a "vita" végeztével, Lloyd George, felpattant a helyéről és heveskedő hangon jelentette ki, hogy ő semmit sem tud az új határok kijelöléséről... "A magyarokat szemláto-mást igazságtalanul kezelték, nem hallgatták meg őket, a szövetségesegek munkája egyoldalú volt. Megtehetjük, hogy visszatérünk a magyar határok kérdésére. Nem rendelkezhetünk emberekkel baromként, és nagyon rossz szolgálatot tennénk a szlovákoknak, románoknak vagy a szerbeknek, ha a nagyon is hazafias magyar lakosságot hozzájuk csatolnánk. Valóban azt gondolta Berthelot úr (a francia külügyminisztérium vezető titkára, aki kitünt magyar-gyűlöletével C.J./), hogy békéhez vezetne Közép-Európában, ha a háború után majd felfedeznék, hogy a magyarok panaszai megalapozottak voltak, és hogy a barmokhoz hasonlóan egész magyar közösségeket adtak át Csehszlovákiának, Romániának, egyszerűen csak azért, mert a konferencia elutasította a magyar eset megvizsgálását? Úgy vélem megindul majd, egész bizonyosan megindul egy ilyen akció és pusztán a csoportosulás mikéntje lesz kétséges, hogy a magyarok a németekhez vagy az oroszokhoz csatlakoznak-e. Ami Berthelot úrnak arra a magállapítására vonatkozik, hogy magyarok pedig nem léteznek, azt mondhatom, hogy ismereteim szerint két kivételt, Angliát és Wales-et leszámítva Európában nincsenek tisztavérű nemzetek, és emlékeztetem rá, hogy az intenzív francia érzést, amelynél erősebb talán nem is létezik, sohasem akadályozta a franciák nagyon is vegyes, kevert eredete. Ami számít, az a nemzettudat.

És a szóban lévő nép nagyon is magyar tudatú"!

Ezt követően Lloyd George kifejtette, hogy neki a határokkal soha semmi baja nem volt, s azok újonnan történő kialakításához nem járul hozzá! Mily szép... Csakhogy megmutatták neki a néhány hónappal korábban láttamozott határozatot, rajta saját, hiteles aláírásával!?!.. Mi másnak nevezhető ez, mint a közömbösség és határtalan felelőtlenység netovábbjának?! Így hagyta jóvá - szándéka ellenére - az angol világbirodalom miniszterelnöke egy több ezer éves kultúrnép országának lerombolását a lakosságának kisebbségi sorba döntését!..

A békeokmányt végül is 1920 május 5-én - egyetlen betű változtatása nélküli - kapták kézhez újra a magyar delegáció tagjai. Gróf Apponyi

Albert, a 73 éves talpig öntudatos magyar férfi azonban nem volt hajlandó aláírni tulajdon nemzetének halálos ítéletét. Lemondott tisztségéről és elhagyta Párizst... *Az érintett országok közül pedig egyedül Törökország nem írta alá a békeszerződést, sőt, annak végrehajtásával szemben katonai erővel lépett fel.* A többi érintett fél azonban minden megrázkódtatás nélkül aláírta a diktátumot. A Magyarország elleni blokád következményeit nem lehetett tovább viselni: *"Sótalan kenyeret ettünk, s a falusi lakások százazrei hónapokon át sötétben maradtak, mert nem volt petróleum. Sodrott papírszalagból szőtt papírruhában jártunk, s akinek a gyógyításához külföldi orvosság kellett, az meghalt."* /Padányi Viktor/

Végre elérkezett a leleplezés ideje. Főleg azok után, hogy az álnok és szemforgató magatartás, a magyargyűlölet és marokba röhögő kárörvendés évtizedekig azt sugallta, miszerint annak volt köszönhető a békediktátum gyilkos végzetessége, hogy a magyar küldöttség - úgy mond - felkészületlen volt, és nem tudta megvédeni saját érdekeit. Íme, fentebb feltártuk, milyen "felkészületlen" volt a magyar küldöttség: hogy annak szónoka, Apponyi Albert megszégyenítette Clemenceaut és az egész "békeküldöttséget".

A valós körülményekről addig lehetett vaskosakat hazudni az utókorak, míg a latin és szláv "csen - csen gyűrű!"-zés révén hozzáférhetetlenné lehetett tenni gróf Apponyi Albert beszédét. Mára viszont "megkerült" ez a perdöntő dokumentum. Remélem, amennyiben a hallgató és elhallgattató cinkosok is olvassák, kissé összerezzenek...

De vajon összerezzen-e a világ a rajtunk végrehajtott élveboncolás szömyü következményeit tudatosítva? - Aligha tapasztalni a világon eme fiziológiai minimálreflexct...

Persze mindenekelőtt az ellenünk fősorakozott nagyhatalmak bűntudata, uram bocsá' jóvátételi szándéka lenne elvárható... Mert manapság már nem csupán az igazságtalan, bennünket "baromként" kezelő döntésük nyomaszt, hanem a rovásunkra gyarapodott szomszéd országok azon törekvése is, hogy az igazságtalanság belátása helyett a történelem és etnográfia végletekig történő át-újra-és agyonhazudásával próbálják legitimálni a Nagy Területrablást, mintegy utólag "indokolva" a megindokolhatatlant, ahogy a rablógyilkos ágál a kocsmában: Önvédelem volt ! Önvédelem volt ! Higgyék el emberek! Az én lelkem, fehér lelkem: önvédelem volt!

Helyzetünket valóban a kutyaszorító fejezi ki legtalálóbban. Egyfelől a nagyhatalmak felelőtlenségének és árulásának, másfelől pedig az ingyen koncon még nagyobb éhségre gerjedt szomszédok harapófogójában vergődünk. S íme most, ebben a majdnemhogy reménytelen helyzetben még igazságaink és jogaink pusztá megfogalmazása is ellenérzéseket vált ki - nem csupán a bűntudatukat gondosan leplezgető bűnösökben, hanem egyes "saját", "magyar" pártbeliekből is.

Perben a hazugságok irodalmával

Élénken emlékszünk még azokra a magyarországi nyilatkozatokra, amelyek az akkori magyar kormányok álláspontját tükrözték és arra vonatkoztak, hogy sem az 1920. évi trianoni, sem pedig az 1947. évi párizsi békeszerződés, de más nemzetközi okmány sem biztosít jogi lehetőséget a magyar kormány, illetve valamely más nemzetközi szervezet számára ahhoz, hogy pl. a romániai magyar nemzeti egység helyzetével foglalkozzon, szükség esetén pedig annak érdekében fellépjen...

Valószínű, hogy ezt, akkor így kívánták meg a "testvérállamok", amelyek nehezen szembesültek /szembesülnek/ tolvaj múltjukkal és erőszakos asszimiláló gyakorlatukkal. Más kérdés persze, hogy a korábbi magyar kormányok szófogadó gyerekként mellőztek minden érdemleges fellépést az utódállamokba kényszerült magyarok jogvédelme érdekében. Legfeljebb látszatgesztusokat tettek. Egyébként pedig a fentebbieket hangoztatták.

Hazugság volt. S czen az sem változtat, ha azt kényszerhazugságként fogjuk fel.

A Magyarországgal kötött 1947. évi párizsi békeszerződés valóban nem tartalmaz kisebbségvédelmi rendelkezéseket. Az 1920. évi trianoni békeszerződés kisebbségvédelmi rendelkezései sem az utódállamokban élő nemzeti kisebbségek helyzetét szabályozták.

A Romániával kötött 1947. évi párizsi békeszerződésben sincsenek kisebbségvédelmi rendelkezések, de ez nem jelenti azt, hogy ilyen rendelkezések teljesen hiányoznak! Ezt a kérdést ugyanis a párizsi békeszerződéssel hatályát veszített trianoni szerződéstől függetlenül, időbeli korlátozás nélkül, a Párizsban 1919. december 9-én egyfelől az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Japán (Szövetséges és Társult Főhatalmak), másfelől Románia között kötött kisebbségvédelmi szerződés szabályozza /Journal officiel de la Republique

Francaise, r.º 145 du 29 mai 1922/. A Szövetséges és Társult Főhatalmak Csehszlovákiával és Jugoszláviával már 1919 szeptemberében kötöttek kisebbségvédelmi szerződést. A Romániával kötött szerződés aláírása a román kormány hosszas vonakodása folytán három hónappal eltolódott. Egyébként ismeretes, hogy Románia már az 1878. évi berlini kongresszuson, ahol a Török Birodalom hűbéri kötelékéből felszabadult államok, Románia, Szerbia és Montenegro szuverenitásának elismerését a vallási kisebbségek polgári és politikai egyenjogúságának biztosításától tették függővé, nehézségeket támasztott, nevezetesen a zsidók egyenjogúsítását illetően, és csak az európai hatalmak együttes fellépése következtében volt hajlandó ezt a feltételt elfogadni.

Az 1919. évi párizsi szerződés értelmében Románia nagymértékű megnagyobbodása szükségessé teszi a nemzeti, faji és vallási kisebbségek védelmének nemzetközi biztosítását. Az első cikk nemzetközi szerződésekben szokatlan erővel fejezi ki a Románia által vállalt kisebbségvédelmi kötelezettségek állandóságát és megváltoztathatatlanságát. A 2 - 8. cikkben foglalt rendelkezések alaptörvény erejűek. Semmiféle román törvény szabályozása vagy hatósági intézkedés nem helyezheti azokat hatályon kívül. /La Roumanie s'engage á se que les stipulations contenues dans les articles 2 á 8 du présent chapitre soient reconnues comme lois fondamentales, á ce qu'aucune loi, règlement ni aucune action officielle ne soient en contradiction ou en opposition avec ces stipulations et á ce qu'aucune loi, aucun règlement ni aucune action officielle ne prévalent contre elles./

A 2. cikkben Románia kötelezi magát arra, hogy az ország összes lakosa életének és szabadságának tökéletes és teljes védelmét biztosítja, születésre, nemre, nemzetiségre, nyelvre, fajra és vallásra való tekintet nélkül. /Le gouvernement roumain s'engage á accorder á tous les habitants pleine et entire protection de leur viet et de leur liberté, sans distinction de naissance, de national, de langage, de race ou de religion./ Ugyanez a cikk biztosítja a szabad vallásgyakorlás jogát is. A 3. - 6. cikkek a Romániához csatolt területeken lakó személyek román állampolgárságának automatikus megszerzésére, valamint az osztrák és a magyar állampolgárság fenntartásának jogára vonatkoznak! A 7. cikk külön kötelezi Romániát a területén lakó zsidók állampolgári jogainak elismerésére.

A legfontosabb a 8. cikk, amely faji, nyelvi és vallási kisebbségek mindennemű diszkriminációját megtiltja. Kiindulópontja, hogy a törvény

előtt minden román állampolgár fajra, nyelvre és vallásra való tekintet nélkül egyenlő. A diszkrimináció tilalma vonatkozik a közszolgálatban való alkalmazásra, tisztségek betöltésére, foglalkozások, kereskedelmi és ipari tevékenységek gyakorlására. Bármilyen anyanyelvű román állampolgár szabad nyelvhasználata nem korlátozható sem a magánérinkezésben, sem az üzleti életben, sem vallási téren, a sajtóban vagy bármely természetű kiadványokban, sem pedig a nyilvános gyűléseken. /Il ne sera édicté aucune restriction contre le libre usage par tout ressortissant roumain d'une langue quelconque, soit dans les relations privées ou de commerce, soit en matière de religion, de presse, ou de publication de toute nature soit dans les réunions publics/. A bíróságok előtti nyelvhasználatot illetően a román kormány ésszerű könnyítéseket fog biztosítani a nem román anyanyelvű román állampolgárok számára.

A 9. és a 10. cikk biztosítja az anyanyelven történő oktatás jogát! A 9. cikk szerint a nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbségekhez tartozó román állampolgároknak joguk van saját költségükön iskolákat, valamint egyéb nevelési és jótékonyági intézeteket felállítani s azokban saját nyelvükön oktatni, ill. azokat vallási alapon szervezni. A román állam pozitív kötelezettségeit ebben a vonatkozásban a 10. cikk szabályozza. Ennek értelmében a román kormány kötelezi magát, hogy olyan városokban és kerületekben, melyeknek lakossága jelentős arányban az etnikai vagy vallási kisebbségekhez tartozik, az állami, városi vagy egyéb területi egységek költségvetéséből a kisebbségek számarányának megfelelő részt biztosít anyanyelven való oktatási, vallási és jótékonyági célokra. Végül a 11. cikk biztosítja az erdélyi székely és szász közösségek autonómiáját a vallás-és iskolaügy tekintetében. /La Roumanie agrée d'accorder, sous le contrôle de l'État roumain, aux communautés des Szeckler et des Saxons en Transylvanie, l'autonomie locale, en ce qui concerne les questions religieuses et scolaires./

A szerződés végrehajtását a Nemzetek Szövetségének garanciája alá helyezték. A Tanács minden tagja felhívhatja a Tanács figyelmét a kisebbségi szerződésben körülírt kötelezettségek megsértése vagy annak veszélyeztetettsége körülményeire, jogorvoslás végett, amikor is a Tanács az Alapokmányban szabályozott eljárások valamelyikét fogantatja.

A kisebbségi szerződésben meghatározott kötelezettségek vállalásai tehát feltétele volt Románia rendkívüli területi meg-

nagyobbodásának! Erre utal Milerand francia köztársasági elnök kísérőlevele, mellyel a békeszerződés fogalmazványát az 1920. januárjában Párizsba érkező magyar béke delegációnak megküldött. A kísérőlevél szerint a területi rendelkezések egyik indoka, hogy az elcsatolt területeken élő magyar kisebbségek jogait a nagyhatalmaknak az utódállamokkal a kisebbségvédelem tárgyában kötött szerződésai teljes mértékben garantálják!

A kisebbségi szerződések estében a szerződő felek tehát a Nemzetek Szövetsége Tanácsának tagjait ruházták fel azzal a joggal, hogy örökjének a kisebbségi szerződések rendelkezéseinek végrehajtása és betartása felett. Igen ám, de a Nemzetek Szövetsége már nem létezik. Mint ismeretes, a Nemzetek Szövetsége 1939 decemberében, Finnország megtámadása után a Szovjetuniót mint agresszort kizárta tagjai sorából. Ezért a Szovjetunió már 1941-től, amikor az angol-amerikai-szovjet háborús együttműködés megkezdődött, ragaszkodott a Nemzetek Szövetségének feloszlatásához, hogy az azt helyettesítendő Egyesült Nemzetek Szervezetében ismét képviseltethesse magát... Az új szervezet alapokmányát véglegesen az 1945. évi San Francisco-i konferencia dolgozta ki. A Nemzetek Szövetségének közgyűlése ezután, 1946-ban kimondta saját feloszlását. A kérdés ezek után az, hogy a kisebbségvédelmi szerződések hatályukat veszítették-e a végrehajtásukat ellenőrző szerv, a Nemzetek Szövetsége Tanácsának megszűnésével?

Erre a kérdésre választ ad a hágai Nemzetközi Bíróságnak azon határozata, mely szerint a mandátumból eredő kötelezettségek végrehajtása nem függ össze a Nemzetek Szövetségének fennállásával, ennélfogva ezek a kötelezettségek nem válhattak semmissé csupán azokból, hogy a Nemzetek Szövetsége megszűnt. A mandátum szabályainak megfelelően igazgatott területek lakosságának jogai tehát nem tehetők ettől függővé! /Comme leur exécution ne dépendait pas de l'existence de la Société des Nations, ces obligations ne pouvaient pas devenir caduque pour la seule raison que cet organe de surveillance avait cassé d'exister. Le droit de la population administrée conformément à ces règles ne pouvait pas en dépendre. - Cour internationale de Justice, Recueil des arrêts, etc., 1950, p. 133/.

A Nemzetközi Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy az ENSZ Közgyűlésének joga van a korábban a Nemzetek Szövetsége, által gyakorolt felügyeleti jogkör gyakorlására.

Hangsúlyozni kell, hogy a Nemzetközi Bíróság állásfoglalásának csak az elébe terjesztett konkrét ügyben van jogereje. A nemzetközi jogban azonban igen nagy szerepe van a precedenseknek, ami azt jelenti, hogy a teljesen, vagy a jogi lényegét nem érintő eltéréssel azonos tényállások esetében követett eljárásban, arra vonatkozó ítéletben megnyilvánuló jogelv a későbbi hasonló tényállásokra is alkalmazást nyer. Ilyen értelemben a Nemzetközi Bíróság is gyakran hivatkozik korábbi ítéleteiben kijelentett jogelvekre, és azokat alkalmazza a későbbi hasonló ügyekben. Az analógia a mandátumszerződések és kisebbségi szerződések között nyilvánvaló. Mindkettő a humanitárius szerződések kategóriájába tartozik. Az előbb említettek célja a meghatározott terület lakossága kulturális, gazdasági és politikai fejlődésének elősegítése, míg az utóbbiak bizonyos területen élő nemzeti, faji és vallási kisebbségeknek mint közösségeknek és az azokhoz tartozó egyéneknek identitásuk megtartására, nemzeti kultúrájuk fejlődésére, ill. vallásuk szabad gyakorlására való jogait biztosítani a Nemzetek Szövetségének felügyelete alatt.

A Nemzetek Szövetségének feloszlata téhat nem vonta maga után a fenti kategóriába tartozó szerződésekben biztosított jogok és vállalt kötelezettségek megszűnését.

Minden ellenkező állítással szemben, Romániának érvényes nemzetközi kötelezettségei vannak a magyar /és más/ nemzeti egységekkel szemben. A kötelezettségek betartásának ellenőrzése az ENSZ Közgyűlésének hatáskörébe tartozik!

Sajnos nincs tudomásom arról, hogy az ENSZ Közgyűlése elé lett volna terjesztve akár egyetlen olyan eset is, amelynek kapcsán a Romániában élő magyar nemzeti egység súlyos és következetes diszkriminációjáról lehet és kell beszélni... Vagy megvárjuk míg a románok feljelentik önmagukat?.. Mindegy, ámde tudomásul kell vennünk, hogy a bölcsnek egyáltalán nem mondható hallgatásunk és várakozásunk egyenlő az UFÓ-várással... Ezenközben persze lépten-nyomon el kell /?/ viselnünk azt, hogy a nálunk élő kisebbség bennünket, a többséget szégyenít meg: minden tisztességünk és őszinte partnerségünk ellenére, nemzetközi fórumokon hurcolja meg, s feketíti be nevünket!..

Egyetlen kérdés: meddig tűrjük még a "prügelknabe" szerepét?

**TÖRTÉNELMI LECKE KEZDŐKNEK ÉS
NEMZETGYŰLŐLŐKNEK**

“A magyarok nyilaitól ments meg Uram, minket!”

Generációkra visszamenően kimutatható az a fájdalmas öncsonkítás, amit azáltal hajtottunk végre, hogy magunkat kisebbitve, mások tetteiről zengedeztünk, saját hősiességünket pedig megtagadtuk. Idegen vezényszóra? Lakájnak járó alamizsnáért? Korlátoltságból? Nem tudhatni. De ha utánajárunk a valóságnak - Padányi Viktor feltáró munkája nyomán - akkor a tanult “történelem” és a valóságos múlt olyan szembenállásának leszünk tanúi, ami egyenesen sokkoló.

Apáink negyedikes gimnáziumi tanulókként még eredeti latinban olvashatták Julius Caesar galliai hadjáratának történetét. /Commentarii de bello Gallici/. Vagy hogy mást ne mondjak, annak idején azt is betéve kellett tudni, miként verekedte végig a perzsák kis-ázsiai hadjáratát tízezer görög bérharcos, azaz ismerni kellett a hadjárat teljes útvonalát és minden jelentős mozzanatát... Tanították ezt vala Xenophon Anabasis-a alapján. Iskolakönyveink oldalakon keresztül taglalták Hannibal itáliai hadjáratát, az átkeléstől az Alpokon a cannaei csatáig bezárólag. /Jut eszembe, hogy Hannibal legendás átkeléséről az Alpokon, még film is készült. Ennek egyik változatán gyermekkorom Európája szórakozott, minthogy Hannibal elcsigázott csapatainak küszködéséről igyekezett meggyőzni bennünket a realisztikus képekre törekedő film. Erőfeszítései közben azonban megfélemedezett az “úttalan-utak” mentén sorjázó sűrűnyoszlopokról.../

Tankönyveink viszont, mindezekkel szemben, a honfoglalás utáni első száz esztendő magyar hadtörténeti vonatkozásairól mindössze annyit tudtak, hogy őseink “rabló hadjáratokra” jártak, s ezek során 955-ben Augsburgnál katasztrófális vereséget szenvedtek... A dolgot az teszi rendkívül furcsává, sőt félelmetessé, hogy az utóhonfoglalás utáni száz esztendő hadtörténeti eseményeiről óriási mennyiségű magyar és idegen forrásanyag, temérdek adat és leírás áll történettudásunk rendelkezésére...

Netán az jelentette a problémát s jelenti ma is - hogy ezeknek az ismereteknek a summája merőben más képet idéz, mint az a szegényes, tendenciózusan kiragadott néhány mondat, amit a szóban forgó eseményekről a magyar nép fiainak látniuk szabadott?.. Nem kell találgatni, pontosan erről van szó.

Az évezredek magyar-történelm-hamisítás háttere, hogy minden "új" tankönyvet két-három régeből állítottak össze, a régiak viszont német és osztrák történelmi művek kompilációi voltak. Ferde szemléletű oktatáskultúránk számára csak az volt komoly és megbízható, amit németből vettünk át... A német közegből hozzánk sodródott vagy német szuggeszciók alatt élő "tudományos" reprezentánsaink gyanakvó lemosolygással kezeltek minden magyar származású anyagot és feldolgozást. Pedig...

Így történt, hogy utóhonfoglalás kori történelmünk egyik legizgalmasabb és egészen grandiózus komplexumáról, a magyar külpolitika és hadművészet 18 esztendő felölelő szakaszáról, amely a maga egészében a X. század legnagyobb európai szenzációja volt, csupán a 955-ös augsburgi "ungar-schlachtot", no meg a hét "gyászmagyart" tartották fontosnak felmutatni a felnövekvő nemzedék előtt. Micsoda szégyen! Persze nem véletlen, mert a fölöttünk uralkodó kategóriáknak szükségük volt a német nagyság és a magyar törpeség kialakítására, egy kollektív magyar kisebbségi érzés keltésére és fenntartására. Ez aztán olyannyira sikerült, s oly jól jött a későbbi tiranniáknak is, hogy magunk is ebben nevelkedtünk, s ennek ellenkezőjét felfedezni: szivdobogató élmény.

A 955. évi magyar háború, ahogy azt az ismert, elszigetelt formában és értelemben tanították, nem is létezett. Létezett ellenben egy 954-955-ös háború, amelynek befejező szakasza reánk nézve szomorú, bár érthető, de amelynek első és határtalanul nagyobb méretezésű és jelentőségű hányada a **MAGYAR TÖRTÉNELEM LEGRAGYÓGÓBB, ÉS A NÉMET TÖRTÉNELEM LEGSZÉGYENTELJESEBB** fejezete! Sőt, ha azzal a kifejezéssel élek, hogy a "legragyógóbb", nem is mondtam eleget, mert a 954. évi hadjárat sokkal nagyobb arányú és sikerteljesebb magyar **VILÁGSZENZÁCIÓ** volt a X. században, mint például a nándorfehérvári diadal világszenzációja volt a XV., illetve Kossuth és szabadságharca a XIX. században! Moszkvától Londonig, a skandináv világtól Cordováig, Rómától Bizáncig, nem volt olyan város, ahol ne tudtak volna erről a hadjáratról, és a X. század derekán nem volt olyan gyerek Európában, aki ne ismerte volna azt a nevet: **Bulcsú**.

A német és osztrák történelemoktatásból teljes egészében hiányzik ez a hadjárat, s csak a szépségflastromot jelentő augsburgi ütközet van felemlítve, nemzeti, nevelési szempontok miatt. Ez érthető is, német szempontból. Amilyen érthető azonban ez a németek szempontjából, annál érthetlenebb, hogy a mi történelmi oktatásunkból is hiányzik, s hogy abban is csupán az augsburgi ütközet van felemlítve, noha EZ A HADJÁRAT JELENTŐSÉGÉBEN, ZENIALITÁSÁBAN SEMMIVEL SEM MARAD EL JÚLIUS CAESAR VAGY HANNIBÁL, ILLETVE NAPÓLEON HADJÁRATAI MÖGÖTT, AMELYEK NAGYSZERŰSÉGE MEGKAP MINDENKIT, BÁR A VÉGÉN HANNIBÁL IS, NAPÓLEON IS ELBUKOTT. Mindenesetre Hannibálról nemcsak azt tanították, hogy miután őt az emigrációban is kérlelhetetlenül üldöző római nagyhatalom elől nem volt már hová menekülnie - öngyilkos lett. Hasonlóképpen Napóleonnól sem csupán a waterlooi vereség kapcsán, illetve Szent Ilona szigetére történt száműzetése révén tanultunk. A saját Bulcsúnkkal azonban így járt el - a saját történetírásunk. Amilyen felemelő érzés történelmünk cme dicsőséges lapjait visszapörgetni, éppoly szívszorogató és arcpirító dolog tudomásul venni, hogy mindezt megtagadtuk...

Bulcsú, vagy amiként kortársai nevezték: Vérbulcsú, ezen második nagy európai hadjárata - amelyhez hasonló méretezésű hadi vállalkozás félezer éven keresztül, Nagy Károly avar háborújától Batu kán tatárjárásáig Európában nem volt - nemcsak az európai történelemből maradt ki, ami a német közvetítő közeg sok mindent elnyelő tulajdonsága következtében nem csoda, hanem a mi nemzeti emlékezetünkől is hiányzik. Ez pedig nagy baj: halálos kórt előrevetítő tünet. Úgy hiszem, nem lesz érdektelen tehát, ha szorongattatásunk és hányattatásunk újabb hullámvölgyében, az ezer esztendő évforduló imponáló mérföldkövénel megkíséreljük feltölteni a magyar lelkekben a történelmünk 954. esztendeje helyén támadt vákuumot.

Bulcsú alakja messze felmagaslik a kor horizontján. Téved az aki benne csupán a magyar törzsi vezérek egyikét szemléli. Bulcsú a maga korában európai méretezésű személyiség. Neve a X. század derekán valahogy úgy cseng a kor Európájában, mint Churchillé vagy Eisenhoweré. Százada közepén magyar vezéri rangján, és a magyar törzsszövetség főhorkájának közjogi méltóságán kívül a nemzetközi életben is két ritka kegyet és elismerést kifejező nemzetközi cím illeti őt meg. Bulcsú horka viselője a kor két legrangosabb címének - olyan címeknek, amiket az

adott korban csak uralkodók viselhettek: ő a "bizánci császár vendégbarátja" és "római patricius". Mind a két cím nemzetközi kitüntetés, amit a császárok osztogatnak. Valami olyasmi, mint egy évszázaddal ezelőtt az aranygyapj vagy a térszalagrend legfelsőbb fokozata volt. Csak aki tisztában van a kor bizantikus etikettjével, s annak jelentőségével, az tudja megérteni, hogy mit jelentett külföldi személynék az isteni ceremóniákkal körülvelt bizánci császár "vendégbarátjának" lenni. A "római patricius" cím adományozása a Kr. u. VI. századtól kezd divatba jönni. A ravennai udvar, a bizánci udvar és a római pápai udvar adta kitüntetésül külföldi királyi személyeknek. Ezt a címet kapta és viselte élete végéig büszkén Alarich gót király, Theodorik császár, a frank királyság megalapítója, Clodwig, valamint Nagy Károly. Nos, Tas vezér unokája, Bulcsú, aki mellesleg 948-ban Bodonyban /ma Viddin/ megkeresztelkedett, egyéb magyar és nemzetközi címei között ezt a címet is viselte. Ha a névjegy akkoriban divatban lett volna, Bulcsú horka névjegyén meglehetősen hosszú lett volna a szöveg...

Az olvasó mindenesetre felmérheti a tény, hogy nem a fejedelem volt a római patricius, hanem Bulcsú, a horka. De felmérheti azt a körülményt is, hogy nem István király köti az első külföldi "politikai" házasságot, amikor feleségül veszi Gizellát, hanem Bulcsú horka néneje az első ezen a téren a magyar külpolitikában, amikor férjhez megy Bajorország uralkodó hercegéhez, Arnulfhoz, aki így Gizellának, István király hitvesének dédanyja volt. /Arnulf lánya, Kál vezér unokája. Judit nagyhercegnő Nagy Ottó császár sógomöje lesz, és ő kezdeményezi majdan Németországból a quedlinburgi követjárást és a térítés megindítását Géza fejedelem idején./

Talán sikerült némileg érzékeltetni, hogy ki volt társadalmi és politikai értelemben Bulcsú, a magyar és a nemzetközi életben. A képet még ki kell egészíteni azzal, hogy mindezek felül Bulcsú horka volt a X. század Európájának legnagyobb, fölülmúlhatatlan hadvezére. Mellette az induló 954-955-ös háborúban az észak-nyugati határvédő törzs vezére, Zoárd fia, Huba vezér unokája, Lehel tölti be a "vezérkari főnök" szerepét.

Tanulságos lenne egyúttal láttatni a kor politikai történéseit és azok indítékait is. Ezzel egyszer s mindenkorra el lehetne némítani azokat az erőteljes hangokat, amelyek unos-untalan "magyar rabló hadjáratokról", "magyar barbárságról" szajkóznak, nélkülözve minden tény és hitelességet, messze-messze megkerülve a magyar hadviselés céljait és "tisztaságát". (A továbbiakban erről még bőven ejtünk szót.) Ezzel párhuz-

mosan fény derülne a magyar politika és a magyar fegyverek abszolút fölényére és súlyára. A kérdés immár egy évezrede várja a hiteles választ, ám a "választ" egyre-másra a magyarelles szenvedély szolgáltatja... Vajon miért?

A hadjárattal kapcsolatban, amely egyszerre töltötte el rémülettel és kétségbeeséssel az egész akkor ismert világot, egykorú följegyzések 100 000 magyar harcosról beszélnek. Az adatokban némi túlzás van, mert bár a X. század derekának Magyarországa veszély esetén ki tudott volna állítani 100 ezer főből álló hadsereget egy támadó háborúba, az országon kívül azonban semmi csetre sem vetett be mindent, még a tartalékokat is. Történettudományunk reális becsléssel 35-40 000 főre teszi a bevetett haderő nagyságát, s a X. század viszonyaihoz mérten ez a haderő is elképesztően nagy. Ebben a seregben jelen volt a horkák és Lehel törzsének két hadosztálya, a törzs biztosítására hátrahagyott egyharmad leszámítása után körülbelül 7 000 - 7 000 harcos, a többi törzsek által küldött önkéntes kontingensek. Ez a haderő együttesen tehát mintegy 35 - 40 000 főt tehetett ki, amikor az 954 tavaszán, 120 000 lóval // megindult. /A magyarok szokás szerint átlag 6-8, sőt 10-11 lóval indultak egyéneként, részben azért, hogy a lelovagolt lovakat gyakran lehessen cserélni, részben pedig, hogy legyen mire csomagolni a zsákmányt. Málhájuk alig volt. Tartalékélelmük legtöbbször egy kis zsák húspor, egy zsákocská köles, természetesen a fegyvereken kívül /.

A sereg a szövetséges bajor és sváb tartományokon harc nélkül átvonulva, előbb végigverte a három frank tartomány seregeit a Rajna innenső oldalán, amelyek Ottó koronátartományai voltak. A frank erők megsemmisítése után a magyar haderő átkelt a Rajnán és Lotharingiában teljes egészében felmorzsolta, majd megsemmisítette Brúnó lotharingiai haderejét, amely fegyvertény után Vörös Konrád Wurmsban ünnepélyesen és gazdag ajándékokkal fogadta a magyarokat. Néhány napi pihenő után Brúnó másik tartományába, Köln és Maastricht vidékére vonultak, ahová mellesleg maga Vörös Konrád kalauzolta őket. A tartomány teljes katonai erejének megsemmisítése és a tartomány végigpusztítása után Brabantba nyomultak előre, a mai Belgiumba, majd Lobbesen átverekedve magukat, Cambrayt ostromolták meg! Cambray alól délkeleti irányban, észak-Franciaországon vonultak át, megszámlálhatatlan, elsöprő fölényű katonai győzelem nyomán. A Laon-Rheims-Chalons vonalán haladva, Ottó további tartományára, Burgundiára törtek, amelyen úgyszintén ellenállhatatlanul nyomultak végig.

Burgundiából a Riviérán át Itáliába törtek előre délről, tehát hátulról támadták meg Henrik tartományait, valamint Friault. Elfoglalták Veronát, és - körülbelül 500 évvel Attila ismert hadjárata után - Aquileját. Friaulban megsemmisítettek minden katonai építményt, végigtarolták az egész tartományt, s onnan vonultak 954. szeptemberében haza.

A hadjárat hét hónapig tartott. Ezalatt a sereg mintegy 5 000 kilométert tett meg, a kisebb kitérőket nem is számítva. Ha a hadjáratot csupán a felvonulás szempontjából szemléljük, látnunk kell, hogy a hét hónap leforgása alatt körülbelül 250 éjszakát, 500 étkezést, 500 etetést és itatást kellett megoldaniuk 120 000 ló számára! Őt nagy folyóátkelést hajtottak végre (Enns, Rajna, Rhone, kétszer a Po). Az útközetek száma megszámlálhatatlan. (Hannibál útja Spanyolországból Itáliába rövidebb volt, seregének létszáma kisebb, arról nem is beszélve, hogy a felvonulás és a visszatérés között Itáliában áttelelt).

Bulcsú hadjárata egyszerűen megrendítő volt az egész világ számára. Az európai közvélemény kétségbe volt esve. A templomokban mindenütt szent-ségimádásokban könyörögtek a szorongó litániákon! "De sagittis Hungarorum libera nos Domine!" - A magyarok nyilaitól ments meg Uram, minket!

Ezeknek a tényeknek a történeti oktatásból való "kimaradására" a tudatlanság sem mentség. Ellenben a dolgok hatásának ismeretében közbüntény nem mások - magunk ellen!

Bulcsú horka nevét (amely név a "bölcs" módosulása), a Komáromi járás egyik községe - szülőfalum -: Búcs őrzi.

(Padányi Viktor nyomán)

Történelmi lecke kezdőknek és nemzetgyűlölőknek

Tudatlanság? Közöny? Hamis ábrándok? Vajon mi vezérelheti azt a szülőt, aki nem veszi figyelembe, hogy csemetéje csak anyanyelve révén veheti birtokába a világot? A nyelv minden szellemi kincsünk hordozója, a lélek kulcsa s épp gyermekéveiben gyűjt érzékei és anyanyelve révén egy egész életre szóló benyomásokat és ismereteket az ember. Ez azonban csak akkor történik így, ha gyermekünket nem kényszerítjük idegen közegbe, nem ültetjük egy idegen nyelv idegen világába. Hogy az anyanyelv fontos és pótolhatatlan, az egyáltalán nem a sznobok és elragadtatott nyelvtanárok szólama. Amiként a természet és őseink által meghatározott a hajunk és bőrünk színe, ugyanúgy meghatározott a nyelvünk is, hiszen a dolgok és fogalmak részletekbe menő és mélyreható elemzéséhez nélkülözhetetlen.

Az idegen nyelv mindvégig szintetikus táplálék marad, s az azon nevelkedett csemeték nyelvérzéke, gondolkodása elsorvad. Mert nemcsak a gondolkodás hat vissza a nyelvre hanem a nyelv is a gondolkodásra. A természetet - amely csak egy anyát, azonképpen csak egyetlen anyanyelvet adott nekünk - nem lehet büntetlenül kijátszani.

Mindez olybá tűnhet, mintha a nyelvnek, az irodalomnak, a művészeteknek öncélú elvárásait taglalnánk... Valójában azonban megmásíthatatlan törvényszerűségekről van szó, s ezek nemcsak a régmúlt kultúrákban, az emberiség hőskorában voltak érvényesek, hanem napjainkban, a tudomány és technika korában is, amely kor nem kevésbé szigorúan követeli meg az érzékletes elemzést, a pontos és szabatos meghatározást, amelyhez mindenekelőtt csorbítatlan jellemű, testben és lélekben egyaránt derék emberekre van szükség. Márpedig az anyanyelvtől megfosztott ember - félemler. Félemler nevelése pedig senkinek sem lehet célja. Érvényes ez persze a világ valamennyi nyelvére.

Csemege gyanánt azonban egy adalék: nem kisebb személyiség ajkáról hangzott el, mint a nyelvtudományok legnagyobb és fölülmúlhatatlan tudorának, Giuseppe Mezzofanti /1774-1849 bíborosnak/, az ajkáról aki élete vége felé ötvennyolc // nyelven írt, és százhárom // nyelven beszélt, ismerve minden hangárnyalatot és nyelvjárást. Mezzofanti monsignore mondta annak idején Ludwig August Frankl osztrák költőnek azt, amit most nem kis büszkeséggel idézek: “Tudja, melyik nyelvet tartom az olasz és görög után, minden más nyelv előtt leginkább dallamosnak és a verselés szempontjából a leginkább fejlődésre képesnek? A magyart. Ügyeljen, mert egy feltündöklő költői lángész még igazolni fogja nézetemet. A magyarok, úgy látszik, még nem is tudják, micsoda kincs lakozik nyelvükben...” Tudjuk. Hisz azóta koszorús költőink egész kara beváltotta már nyelvünk és szellemünk ígérését.

Persze akadnak a magyar nyelvnek hivatásos gyűlölői is. A szlovák sajtó például rendületlen kitartással “eteti” olvasóit a magyarellenes maszlaggal. Ha a szlovák sajtókalóz fantáziája kimerül, s nem jut eszébe több ocsmányság, amivel bennünket illethetne, akkor idéz a lelkem. Van kihez nyúlnia, hiszen a magyarellenességet több mint egy évszázada kultiválják a szlovák ég alatt. Természetesen az sem zavar senkit, hogy az idézett kútfő ugyancsak lepkefogóval a kezében, légből kapta “megállapításait”. A leggyakrabban idézett hivatásos magyar nyelv és nemzetellenes kampányfőnök Ludovit Štúr /1815-1856/ szlovák költő és politikus volt, a szlovák irodalmi nyelv és a szlovák nacionalizmus megteremtője, aki több írásában is hangot adott süket és vak magyargyűlöletének. Hadd álljon itt néhány “megállapítása”, hadd végezzen azokkal a nálánál elfogulatlanabb nyelvészek és gondolkodók kinyilatkoztatása.

Az alábbi idézetek az 1956-ban, Pozsonyban kiadott /Slovania, bratia - Szlávok, testvérek/ című pamfletből valók, Štúr “lángelméjétől” áthatva!

“...A szlovák csapatok, védekezve a rabló magyarokkal szemben, elpusztultak Nyitránál, ahol Zobort, a nagymorva vezért hosszú, hősies harca után elfogták és kegyetlenül meggyilkolták... A durva magyarok lassan eltanulták a szlovákoktól a művészeteket, a békésebb életet, és nyelvük szlovák szavakkal gazdagodott. ...

A Magyarországon létező műveltség, üzlet, kereskedelem, ipar, stb... keletkezése mind a szlovákoknak köszönhető, úgyhogy Magyarország a szlovákok nélkül alig létezhetett volna...

...Behatoltak Erdélybe a kóborló szökevények, akiket magyarok-

nak neveznek, s akiket üzött a félelem más nemzetektől, mert kilopakodtak urali őshazájukból, hogy le ne igázzák őket. Rablásból éltek, lóhúst ettek. Azt mondták nekik a németek: gyertek és támadjuk meg együtt a szlovákok országát és a csavargók megfogadták a tanácsot, mert nem volt helyük, ahol letelepedhettek volna és legeltethették volna lovaikat.

...A szlovákok mindenkor kitűntek munkaszeretetükkel és nagyon csiszolt elméjükkel, úgyhogy ha számba vesszük Magyarország azon férfiai, akik kitűntek bölcsességükkel, kevés kivétellel szlovákokat találunk...

...A magyar koronához tartozó szlávok is vágyakozni kezdtek arra, hogy lerázzák magukról a régi becstelen magyar igát. Hogy a magyarok, a mongolok ikertestvérci felfogták a kor szellemét, abból látható, hogy a Magyarországon élő nemzeteknek nem engedték meg nemzetiségként élni, sőt ezen kívül az eddiginél is jobban elnyomták azokat, akik a nemzet szent jogairól kezdtek beszélni. És mivel a magyarok magukat mindenkinél többre tartották, más nemzetek számára akasztófákat állítottak. Ők tehát a barbár idők szellemében elhatározták, hogy tovább uralkodnak és garázdálkodnak a nemzetek felett...

...Talán a vad népekén kívül nincs nyomorultabb, szegényebb nyelv, mint a magyar...

Nos hogy a legszerencsétlenebb nyomoronc az, aki ilyesmit állít, azt nem én mondom, hanem az abszolút fokozatú nyelvtudóson, Giuseppe Mezzofanti bíboroson kívül, mondjuk Sir John Bowring:

A magyar nyelvről

A magyar nyelv messze magasan áll, magában. Egészen sajátos módon fejlődött, és szerkezetének kialakulása olyan időkre nyúlik vissza, amikor a legtöbb európai nyelv még nem is létezett. Önmagában, következetesen és szilárdan fejlődött nyelv, amelyben logika van, sőt matézis, erő, a hangzatok minden hajlékonyságával és alakíthatóságával. Az angol ember legyen büszke arra, hogy nyelve az emberi történelem eposzát tünteti fel. Ki lehet mutatni eredetét, kivehetők, szétválaszthatók benne az idegen rétegek, amelyek a különböző népekkel való érintkezés során rávakolódtak. Ezzel szemben a magyar nyelv egyetlen darabból álló terméskő, amelyen az idők viharai karcolást sem ejtettek. Nem az idők változásától függő naptár. Nem szorul senkire, nem kölcsönöz, nem alkudozik, nem ad és nem vesz senkitől. E nyelv a nemzeti önállóság, a szellemi függetlenség legrégebb és legfényesebb emléke. Amit a tudósok nem tudnak megfejteni, azt mellőzik. Ez a nyelvészetben is így van éppen úgy, mint a régészetben. Az egyiptomi régi templomok egyetlen padozatát sem tudják megmagyarázni, honnan, melyik hegységből vágták ki tömbjeit. A magyar nyelv eredetisége még ennél is csodálatosabb tünemény! Aki megfejti, isteni titkot boncolgat, annak is az első tételét:

-Kezdetben vala az Ige, és az Ige vala az Istennél, és az Isten vala az Ige.

/Sir John Bowring angol nyelvész, irodalmár és gondolkodó számtalan nyelvet beszélt, köztük a magyart is! Sok magyar költeményt fordított angolra. Kiadott egy verseskötetet is "Poetry of Magyar's" címen, amelynek előszavában írta az itt közölt elismerő megállapítást 1830-ban. Bowring 1792 és 1872 között élt./

Štúr rágalmain, illetve az azokat felöklendező szajkómadarakat, ezennel a történelem ítélőszéke elé idézzük. Előrebocsátom, hogy az ügyeletes szlovák nemzetgyűlölők számára Štúr egyetlen "megállapítása" sem szolgálhat enyhítő körülményként. Sajnálom.

Ne higgye tehát a szemtelen és álnok és hazug gyűlölködő, hogy nem vétetik fel a kesztyű. Hiába reméli, hogy lehetetlen őt arcul csapni vele, mivelhogy teljesen arcátlan... Persze nem a szlováksággal van bajom, hanem annak történelemhamisító, áltudományos korifeusaival, akik a hazudott dicsőségről és kreált ellenségről szóló maszlagot megettették a gyűlölködésre tüzelt tömegekkel.

Vegyük csak sorba Štúr állításait: "...A szlovák csapatok, védekezve a rabló magyarokkal szemben, elpusztultak Nyitránál, ahol Zobort, a nagymorva vezért..." Ácsi. Mert ha Zobor a morvák vezére volt, akkor két okból nem lehetett szlovák: elsősorban azért nem, mert morvának mondják. Másodsorban azért, mert őshonos magyar szakadár vezér volt, s ha akart volna, akkor sem lehetett volna szlovák. "Szlovákságnak" ugyanis akkoriban se híre se hamva nem volt! Szóban és írásban egyaránt, csakúgy mint manapság, amikor a morvák, egykori hatalmuk történelmét örizve sem kérnek közösséget a szlovákokkal, lásd az 1993. január elsejével deklarált különválást. S ha ez ma így fest, akkor vajon miként festett ez a 900-as évek tájékán, amikor még meseszerűen sem emlegethettünk szlovákokat. Az a tény, hogy a közelmúltbeli történelemhamisítók szemrebbetés nélkül fordítottak dokumentumokat olyképpen, hogy a "szláv" megjelölést "szlovákra" változtatták, egyben arról is regél, hogy a saját magukat a hajuknál fogva emelgető "történészek" egyértelműen vállalták a hazugság minden ódiumát. S egyszer majd el kell számolniuk manipulációikkal! Ezt a csalást épp a közelmúltban leplezte le egy fiatal SZLOVÁK egyetemi tanár, Peter Sykora, aki emígyen foglalt állást:

"A szláv-szlovák konfúzió nagyon fontos és jellemző nemzeti öntudatunkra, illetve nem-öntudatunkra. Nemzeti genezisünkben a "közös nevű társadalom" megállapítás nagyon fontos elemet képvisel és nem vagyok benne biztos, hogy a szláv etnikumok között a XIX. század előtt ilyesmiről szó lehetett, annak ellenére, hogy egyesek gondolkodásmódja ilyen irányú volt. Ezt tükrözte Bernolák "Slowár"-ja /szótára/, amely a latin Slavus, Slavicus /szláv/ szót szlováknak /slowák, slowensky/ fordítja: Szerintem azonban ez még nem jogosít fel senkit arra, hogy a XVII., XVIII. századi szövegeket is ekképpen fordítsa, a korábbiakról nem is beszélve."

Ezek után könnyű utánanézni, hogy itt ki beszél, s miről?! Ama történelmi idöket felemlgetve tehát senki se beszéljen szlovákokról. Még a Matica slovenská legöntudatosabbjai se. Föleg ök ne, minthogy elsösorban nekik kéne helyesen tájékozödniük történelmi kérdésekben... De lépünk tovább: Szemünkre vetni, hogy harcban valakit meggyilkoltak küzdö elödeink, azt hiszem, messze túlmutat a képmutatáson, s felveti a kérdést: azok rónak fel számunkra ilyesmit, akik sohasem szenvedtek el tölünk gyilkosságokat, deportálásokat vagyonelkobzást, törvényen kívül helyezést, kollektív bünösökké nyilvánítást, noha mi az ilyesmit könnyebben megtehettük volna.

Nem tettük.

Ök igen.

Hogy aztán a müveltséget, üzletet, kereskedelmet, ipart stb. annak a szlovákságnak köszönhetnének, amelynek a nyelvét az 1840-es években rendezte nyelvtani keretek közé Štúr?... Az ilyen állításhoz bizony rino-cérosz-szerű bört kell elképzelnünk ez illetö "történész" képes felére.

Ha mi, magyarok, minden nagyképüség nélkül, higgadt ténszerűséggel jelentjük ki, hogy nekünk immár öt-hatezer éve saját írásunk van, akkor bizony nem csupán a szlovák, de a germán, latin és angolszász történész /valödi történészről beszélek/ fölelhajva hallgat - legfeljebb pirul. Nos, hogy az írás birtoklása mi mindennek az elöfeltétele és hordozója, arra a gyengébbek kedvéért sem térek ki. Ellenben lecövekelek Štúr azon megjegyzésénél, hogy mi "kóbor szökevények" lettünk volna, s a "más nemzetektöl való félelem" üzött volna bennünket, s "rablásból" éltünk volna! Sajnálom, de a butaság, elvakultság és történelmi vértelenség sem mentség az ilyen megállapításokhoz!

Egy bukott diák is könnyen ki tudja számolni, hogy ha mindössze az a magyar népesség létezett volna a Kárpát-medencében, amely Árpád kíséretében érkezett, az néhány évtized alatt felszívódott, beolvadt volna: Persze nem ez történt, mert az Árpádot kísérö tömegek az itteni tájakon sajátjaikkal egyesültek! Tengernyi régészeti bizonyíték igazolja, hogy az igen fejlett kárpát-medencei magyar írás-kézmüves-földmüves-harci-és egyéb müveltség épp innen terjedt tovább. Megdönthetetlen bizonyítékok sora támasztja alá azt az önmagában is rendíthetetlen tényt, hogy a Halotti beszéd /1192-1195/ nyelvtanilag legalább olyan közel áll a szumirhoz, mint a mai magyar nyelvhez! Ezt mindenféle történész urak még szlovákok is -nyugodtan vitathatják, mint ahogy teszik is, mintha kerek e világon semmi

egyéb dolguk nem volna. Ámde a tényeken nem változtathatnak. S ez fáj nekik. Mert ha a mi grandiózus, évezredekre visszanyúló "előkelő" ősoket felvonultató dokumentumainknak csupán aprócska töredékével rendelkeznének valamely "nagy" népek, abban az esetben már hegyeket képezne a dokumentumokat alátámasztó irodalom...

Nem hagyhatni szó nélkül a hadviselésünket "rabló hadjáratokként" minősítő felfogást sem. De talán azzal kezdeném, hogy valójában ki ki elől menekült lopakodva, félve? Lássuk tehát a X. század közép-európai cröviszonyait: a csehek ekkortájt mint egy száz esztendeje éltek mostani lakóhelyükön, miután századokig elhúzódó óvatos közeledéssel helyezkedtek el a morvák által kialakított keretek közé. A morvák viszont a frank-római birodalom hűbéresei voltak. A IX. század végén megkísérelték ugyan a birodalom szétfeszítését, de közbeléptek a magyarok, akik végleg szertefoszlatták a morva elképzeléseket, s bizony I. és II. Szvatopluk is elvérzett az aránytalan küzdelemben. A csehek, kikerülve a morva fennhatóság alól, belső harcokba bonyolódtak, mígnem Nagy Ottó leverte őket, s a mainzi érsek joghatósága alá helyezte. A nyugati térfelel tehát ott állt a hatalmas német-római császárság, Keleten pedig a katonailag még hatalmasabb Magyarország, amelynek ekkor már a morva részek is behódoltak. A lengyelek megosztottak: az uralomra törő családok belviszálya sem változtat azon, hogy a német-rómaiak hűbéresei. Északkeleten a kievi uralkodóház kezd terjeszkedni Dél felé, a mai Románia területén pedig a besenyők élnek, akiket a Kelet felől terjeszkedő rokonnép, a kunok szorongatnak. A bolgárokat már jóval korábban a magyarok szorították az Al-Duna déli oldalára, s tehetséges uralkodójuk, Simeon halála után Bizánc ölébe hull a bolgár fejedelemség. Az egyetlen határozott balkáni egységet a horvát királyság alkotja, amelyre azonban Bulcsú vezér súlyos árnyéka vetül. Az Ostmark 907 június 5-én igen hosszú időre szintén a magyarok fennhatósága alá kerül. Így az új német-magyar határ a felső Enns folyó az Ober Enns.

Látható tehát, hogy a térség leghatalmasabb politikai és katonai egysége Magyarország volt. A hazugságok nyomán kialakult tévhitet, miszerint a magyarok jobbra-balra kalandoztak "és rablóhadjáratokat" folytattak, eloszlatja az a tény, hogy a magyarok minden egyes katonai megmozdulása politikai megfontolások alapján kötött szerződések alapján történt. A környező királyságok és hatalmak egymással versengtek a magyarok szövetségének elnyeréséért! Nézzük azonban az erők felfejlődését: sorrendben

Arnulf, Bajorország hercege 914-ben a németek elől menekülve, ellenfeleinél, a magyaroknál lel menedékre. Kál vezér vendége, s meg is nősül Magyarországon. Magyar fegyveres segítséggel, magyar feleséggel (Bulcsú vezér és főhorka nővérével) kerül vissza trónjára 917-ben. Közben a magyarok, 915-ben és 916-ban is hadjáratot indítanak a németek ellen, Arnulf védelmében! Ezen két alkalommal végigverik ellenfeleiket egész Thüringián, Swabon és Franken keresztül. Ebben a csatában Konrád császár is megsbesül, később pedig belehal sérülésébe. Utódja, Madarász Henrik lesz. Őt viszont nem fogadja el királyául sem Arnulf, Bajorország uralkodója, sem pedig Burkhart, sváb herceg. Ám annál érdekesebb, hogy 919-ben mindketten szövetségre lépnek a magyarokkal, nevezetesen Bulcsú apjával, Kál horkával. Amennyiben ezek az események kiestek volna a történelmi köztudatból, menjünk csak tovább: 929-ben a német nyomás ellensúlyozásaként Arnulf újabb szövetséget köt a magyarokkal! Évi adó ellenében biztosítja országát a magyar támadásokkal szemben. 926 óta, Felső Itália királya, Hugó is szövetségben áll Magyarországgal, Madarász Henrik, német császár pedig 9 évre békét vásárol a magyaroktól, így az elkövetkező esztendőkből nem hallik csatazaj.

Az események egyértelműen szemléltetik Magyarország abszolút katonai fölényét és tekintélyét, szemben a hazugságokkal holmi "csavargókról" és "menekülésről", amik akkor is hazugságok maradnak, ha azokat Ludovít Štúr, szlovák politikus, költő és nyelvész írta le...

Miután Felső Itáliában trónviszály bontakozott ki, a helyzet megoldására újfent a magyarokat kéri fel! II. Berengár király, aki meg akarja szerezni az utolsó német-római császár, Gyermek Lajos után megüresedett trónt, szemben találja magát Burgundia királyával, II. Rudolffal, aki 921-ben Felső Itáliára tör. A rettegett Berengár, a vele szövetségben levő magyarok segítségét kéri! A magyarok két hadosztálynyi erővel, Bogát, valamint Dursát vezérek parancsnoksága alatt Brescia közelében megsemmisítik Rudolf seregét, sőt betörnek Burgundiába is. Egy év múltán azonban Rudolf ismét Berengár ellen vonul, s a félelmet és tiszteletet parancsoló vezért, valamint csapatait, 923 nyarán megverik Piacenza mellett. Berengár ismételten a magyarok segítségéért esedezik, mire a szövetségi viszony tiszteletben tartása mellett, a magyar hadak Felső Itáliába vonulnak, 924 tavaszán. Márciusban elfoglalják Páviát s a nagy német birodalom legfelsőbb urát és parancsolóját, Rudolfot fejvesztett menekülésre készítik, aki erre orvul meggyilkoltatja Berengárt. Válaszul Zoárd,

Lehel vezér apja letarolja egész Burgundiát. Eközben Hugó, provencai őgróf is Rudolfra támad, aki viszont Burkhart sváb herceggel szövetsézik, mire Hugó a magyarokhoz fordul segítségért. A magyarok ekkor egyidőben két fronton: Felső Itáliában és svábföldön indítanak elsőprő támadást. Ez a történelmi dátum 926. Győzelemre győzelmet halmoznak. Végigverik az ellenséget Elzászon, Lotharingián, Verdun és az Ardennek vidékén! Itáliában pedig, átkelve az Appenineken, megadásra és adófizetésre kényszerítik Toscanát, sőt Rómát fenyegetik. Hugó tehát ezen az áron lehetett Itália királya. Uralma megszilárdításához azonban továbbra is a magyarokra van utalva. - Ilyen szövetséges volt, és ilyen haderőt képviselt az "üzött" magyarság! A magyar egyeduralom abban rejlik, hogy Németországban, de Bizáncban és Itáliában is a magyarok képezik a helyzet kulcsát. Vaknak kell lennie annak a szemlélődőnek, aki a kor külpolitikai helyzetének ismeretében nem képes meglátni, hogy a magyar hadakozások nem önkényes zsákmányszerző megmozdulások voltak, hanem rendkívül intelligens külpolitika, három szomszédos birodalomban, egy hozzávetőleg másfélmillió négyzetkilométeres területen belüli megnyilvánulásai.

Végezetül pedig áruljuk már el, hogy Szvatoplukkal egészen más a helyzet, mint ahogyan azt a történelemben belopni igyekeznek: Német Lajos halálakor, 876-ban Karloman kerül trónra, aki ellen felsorakoznak a morvák. Karloman király erre a morvák hátában élő bolgárokkal lép szövetségre, Szvatopluk pedig a magyarok segítségéhez folyamodik! Ez volt az előzménye annak, hogy 881-ben magyar seregek jelentek meg Bécs alatt. /Ennek nyomán keletkezett a város első írott emléke: "Primum bellum cum Ungaris ad Vieniam"./ E szövetség keretében csapnak össze a magyarok 882-ben a bolgárokkal is az Aldunánál. Szvatopluk tehát a magyaroknak köszönhetően tehermentesül Nyugat felé, és 884-ben előnyös békét köthet Karloman utódával, Vastag Károly császárral!

Szvatopluk és a magyarok szövetsége több mint egy évtizeden keresztül érvényben volt, ami záloga volt a térség egyensúlyának. A hála viszont az volt hogy amikor a dél-orosz sztyeppék idegen törzsei a magyarok ellen vonultak, Szvatopluk hálátlan maradt. Ezzel bomlott fel a szóban forgó szövetség, s ezt "fizették" vissza a magyarok a honvisszafoglalás alkalmával.

Ilyen tehát a kor eseményeinek valós történelmi térképe. Annyi azonban pusztán csak Peter Sykora megállapítása alapján is világos, hogy a XIX. században kialakult szlovák nemzetnek mindehhez semmi köze.

A vért is lehet fegyver, amiként a tárgyismeret is vért

Amikor afelett háborgunk, hogy évezredekre visszanyúló történelmünket elvitatják tőlünk más népek, akkor tulajdonképpen nem egy-két elírt dátum, helytelen megjelölés miatt problémázunk. A tét sokkal nagyobb.

Európában csaknem minden nép igyekezett magát a keleti kultúra valamely ága egyenes örökösének feltüntetni. Az első igénylő a szemita nép volt, amely a szumer-babiloni részt követelte. Mondani sem kell, hogy minden alap nélkül. Az indoeurópai népek, elsősorban az angolok és németek, szintén igényt tartottak a keleti örökségre. Eszerint ők lettek volna a Nap-népek úr ágának, az "árjáknak" egyenes leszármazottai. Az elképzelés teljességgel bizonyíthatatlan és nevetéses, minden egyes aspiráns esetében.

Csupán egyetlen nemzet nem jelentkezett ezért az örökségért: a magyar. Ez annál meglepőbb, minthogy jogos és vitathatatlan magyar örökségről van szó. Ez az örökség nem csupán azt dokumentálja, hogy ősi kultúránk egyik fellelője Mezopotámia és Egyiptom, vagyis elsődleges és fölülmúlhatatlan, hanem azt is, hogy nyelvünk és írásunk is azonos ősiségű. S ez a kontinuitás töretlen, bármikor bizonyítható. Tehát nem úgy áll, ahogy az indo-európai kutatók hitték, hogy az ő népeik honosodtak meg elsőként Európában! Háromjegyű számban fejezhető ki azon középkori magyar és idegen kútfőknek, elbeszélőknek a száma, akiktől csalhatatlanul, egymást erősítő, részletekbe menő hitelességgel tudjuk, hogy a Duna-medencében Árpád magyarjainak beköltözése előtt is magyar népek laktak!

Tetszik nem tetszik, a történelmi lét folyamatosságának előfeltétele az életösztön, azaz a védekezés ösztöne, azaz a harci szellem, azaz a megbízható fegyverek voltak. A korábbiakból ismert tény, hogy őseink fegy-

verei és harcmodora hosszú időn keresztül félelmet és tiszteletet parancsolt egész Európában. Ez olyannyira fontos körülmény, hogy annak tisztázása és egyértelművé tétele egyúttal visszaigazolja azt a hatalmas kultúrát, kézműipart és társadalmi-gazdasági szervezetséget, amit az ősi magyar fegyverek tulajdonképpen védeni voltak hivatva.

A legütöképesebb magyar fegyver az íj volt. Az egyszerű íjon ivesen görbített fára került a húr. Az összetett íj ebből fejlesztett, ennek tökéletesebb változata. Ilyen fegyvert használtak az arabok, a tatárok és a magyarok. De még így is: egy kaliforniai múzeum vizsgálatai bebizonyították, hogy az összetett magyar íjjal lehetett a legmesszebbre löni. Az összetett íj belső magja ahol bal kézzel középen kell megfogni, ott a legvastagabb, de a fegyver egész hosszán végigível. Rugalmas, kemény fából készült. E faléc külső oldalára a marha láb-vagy nyakizmából való ínrostokból készült vastag réteget sajtoltak nagy erővel, amit természetesen előbb gondosan megtisztítottak, zsírtalanítottak és puhítottak. Az inak megszáradván erős, szívós, rugalmas rétegben hozzátapadtak a fához. A faléc belső, nyilazó felé eső oldalára két hosszú szarulemezt (bivaly, marha vagy vadkecske szarvából) ragasztottak halenyvvel, miután az érintkezési felületet egy külön erre szolgáló szerszámmal erősen összekarcolták, hogy ezzel is elősegítsék a tapadást. Az íjat bőrrel vagy nyírfakéreggel burkolták be. A fegyver egészének kb. a fele (a közepe, illetve a két, csontlemezrel borított vége) merev volt. A húr bőrből vagy állati belekből készült. Hogy idő előtt tönkre ne menjen, mindig csak használat előtt ajzották fel (ezért a magyarok eléggé sebezhetőek voltak, ha táborban ütöttek rajtuk, és hasonlóképpen, esőben sem tudtak nyilazni, mert a húr megereszkedett). A húr felhelyezéséhez három ember kellett! Ezt követően viszont már háromszor olyan könnyen lehetett vele löni, mint az egyszerű íjjal. Az összetett íj végén lévő csontlemezek egykarú emelőként működtek, így a húrt már 20 kg-nyi erővel meg lehetett feszíteni, míg az egyszerű íj megfeszítéséhez 60 kg-nyi erőre volt szükség. A nyílhegy hosszúsága 55-120 mm volt, azaz kb. 20-30 gramm súlyú. Ezt körülkötözéssel és ragasztással rögzítették. A nyílveendő a legújabb kutatások szerint nem nádból, hanem fából készült. Egyes leletek a berkenyebokor rugalmas ágaira utalnak. Simításukra gyalu szolgált, amivel a görccseiket távolították el. A jó iránytartás eléréséhez a végétől mintegy 8 cm-re madártollat ragasztottak. A húr megfe-

szítéséhez húzógyűrűt használtak, hogy az ne vágjon a kézbe, a visszacsapástól pedig egy sajátos vért védte a harcos karját.

Használatosak voltak nagyméretű, akár 2 méteres íjak is. A magyarok számára ez főleg volt, mivel nem növelte az ütőképességét, ezért íjjaik 1,2 - 1,3 méteresek voltak, amelyekhez 65 - 75 cm hosszúságú nyilvesszőt használtak. Ezt a méretet az is indokolta, hogy lóhátról is löhessenek vele, akár hátrafelé is, amiben a magyar harcosok utolérhetetlenek voltak. Nem véletlen, hiszen a magyarok már kisgyermek koruktól, juhok hátán lovagolva tanulták a nyilazást. A magyar íjjal 700 - 800 méterre lehetett lőni! A nyilvesszők ellen nem védett semmi, mindössze valamelyest a páncél, de az is csak távolról. Egyébként 150-250 méteren belül a páncélt is átütötte! Ezek után talán érthető, hogy egy-egy ilyen magyar íj 5-10 évig készült s az ára két -vagy több ló illetve szarvasmarha árával vetekedett!

A Vérszerződéstől a királyság megalapításáig tartó korszaknak, a fejedelmek korának magyar hadművészete kiemelkedő jelentőségű a magyar hadtörténelemben. Ezen időszakban szinte legyőzhetetlen haderőt képeztek a magyarok. Távol tartották határaiktól a két további nagyhatalom, a német-római, valamint a bizánci császárság - létszámban túlerejű, hódító erőit, s biztosították népünk megmaradását. Ezen dolgok ismerete pedig egyszerűen nélkülözhetetlen nemzeti öntudatunk és önbecsülésünk megerősítéséhez.

Végre elég lehetne már abból, hogy mindenben - a Donald kacsától a rap zenén, a vérözönt produkáló filmekben, a pornón, a kábítószereken, az erkölcsi zuhlésen, a hitetlenségen keresztül a liberalizmusig, azaz a gátlástalanságig és nihilizmusig - csak és csupán a nyugatit fogadjuk el! A saját nemzeti értékeink pedig, amelyek mégannyira is értékek, azonnal megkapják a liberális bélyeget: "Árvalányhajás magyarkodás!" Nem, kedves nemzetek fölött álló kozmopolitáim! Az árvalányhaját rég kiirtotta rétejünkről a vegyszer és a rablógazdálkodás. Továbbá pedig, ha valaki a népzeneinkben a "helyre rutyutyut"-t keresi és találja, az összetéveszti a góbé kuplét a magyar népzenevel. Aki pedig nyelvünkben finnugor tákolmányt lát, az nem méltó arra, hogy nyelvünket használja, azt a legősibb és legtökéletesebb nyelvet, amely egyes egyedül bizonyult alkalmasnak arra, hogy pl. Dante Divina Comediá-ját az eredeti tercínákban át lehessen belé ültetni! Továbbá: akik azt állítják - igen számosan, szlovákok, románok stb., hogy mi tőlük tanultunk kultúrát, kézművességet,

művészeteket... -azokat felkérem, hogy mint kultúra-tudomány-és művészetközvetítő nemzetek, számoljanak már el azzal, hogy míg ők együttvéve mindössze egynéhány Nobel-díjast tudnak prezentálni, addig nekünk, magyaroknak tizenkét Nobel-díjasunk van! Honnan adatik tehát az a tudományos, kulturális, művészeti stb. többlet, amivel nálunk sokkal hatalmasabb nemzeteket is fölülmúlunk? Honnan és miből következik például, hogy magyarok nélkül pótolhatatlan veszteség érné a zeneművészetet, a tudományt, és az irodalmat? Hogy is van az, hogy mi olyasmiket tanultunk másoktól, amiket: azok nem tudnak? Persze tudni kell, hogy itt nem erről van szó, hanem a bennünket módszeresen földbe döngölni kívánó propagandáról.

A törzsszövetség létrejöttével, az egységes fejedelmi vezetés tette lehetővé a Kárpát-medencéből Délnyugat sőt Észak-Európába irányuló magyar hadjáratok sikerét. Mi több, a 836-tól, 955-ig terjedő időszakban néhány kisebb sikertelenségtől eltekintve, a magyar seregek szinte ott győztek és annyiszor, ahányszor nekik tetszett. A szóban forgó, több mint száz esztendő alatt lefolytatott, mintegy 50 ismert hadjárat közül mindössze kettő végződött súlyosabb vereséggel. A nagyobb hadjáratok számát tekintve Németországban 24-et, Itáliában 7-et, Görögországban 5-öt, Spanyolországban és Svájcban pedig 1-et, 1-et vívtak a magyar seregek. Az egyes hadjáratokban 5000-tól 35-40 000 fő is részt vett, miközben a Lajtától Nyugatra, Európa egész területét végigszáguldották az Atlanti-óceánig, az Északi-tengerig, a spanyol Andalúziáig, Itáliában Otrantóig, a Balkánon Bizáncig és Attikáig! Ez az útvonal, ma, gépjárművel, külön-külön is hatalmas teljesítmény lenne. Hát még lóháton, fejenként 5-6-10 vezetékülóval, mindezenközben idegen földön megszervezni a menetet, a folyóátkeléseket, a pihenést, etetést-itatást, patkolást, a munició elrendezését és utánpótlását, megvívni a harcokat, megtervezni a visszamenetet, az anyagok, valamint a zsákmány szállítását s az ezekkel járó egyéb technikai feladatokat... Ma mindez szinte rekonstruálhatatlan... De hát ugye, nekünk, mint - akkor már - ötezer éve írástudó népnek állítólag alapvető dolgokat kellett tanulnunk azoktól, akik majdan ezer év múltán, maguk is szert tettek írásra és nyelvre... Ki magyarázza meg ennek a debilitásba torzuló alakoskodásnak az indíttatását és mibenlétét?

“A magyarok hamar felismerték, hogy Európa akkori feudális széttagoltságában nem képes szervezett ellenállásra, sőt a hatalmi villongások

szinte kínálják számukra a hadi vállalkozások lehetőségét. Minden alkalmat felhasználtak, hogy ne idegen portyázókként, hanem egyik vagy másik fejedelem oldalán szövetségesként vegyenek részt a kor küzdelmeiben.” (Nagy Kálmán hadtörténész). Tehát nem tervszerűtlen, oktalan rabló portyázások voltak ezek, és nem átabotában indított kalandozások, ahogy azt idegen érdekeket kiszolgálva velünk tanították és tanítják..., hanem józan politikai megfontoláson és fölmérésen alapuló, a nemzeti érdekek védelmében indított, jól előkészített és végrehajtott zseniális hadjáratok.

A magyarság, ragyogó győzelemsorozatát nem számbeli hanem harcászati fölényével vívta. Katonai sikereiket nagymértékben elősegítették kiváló lovaik. Őseink nagyszerű lótenyésztő munkájának eredményeként gyors, ügyes, kitartó, nagy menetteljesítményekre képes edzett, igénytelen katonai hátszlovakkal rendelkeztek. Könnyű nyergeiket deszka nyeregtalpra szíjazott kápák, valamint ezekre feszített ülőbőr alkotta, amelyet heveder, szügyelő és farmatring rögzített. A ló irányítására a bőrkantárra kapcsolt, karikával és pálcával ellátott csuklós acélzabla szolgált. A vaskengyel használata tette lehetővé a biztos ülést, a pontos előre-balra-hátranyilazást, aminek utolérhetetlen mesterei voltak.

Nem véletlenül született a mondási amelyet korábban már idéztünk: “De sagittis Hungarorum libera nos Domine!” - A magyarok nyilaitól ments meg Uram, minket! - ami nem csupán mondás volt hanem egykori ima! (Modena, a dóm archívuma.)

További fegyverzetük volt a szablya - kissé hajlított alakú kard, melynek a hegye kb. 10 cm hosszán, kétfelől volt élezve: vágásnál oda-vissza hasított. Kéznel volt még természetesen az ijön kívül a kopja, buzogány, vagy szekerce. Lovas harcaikat nem a tömegroham jellemezte, mint a korabeli seregeket, hanem különböző résztámadásokkal érték el céljukat. A hadjáratokat általában szerződés kötés előzte meg, amelyben rögzítették a katonai feladatot, túszokat adtak és vettek, kalauzokat fogadtak, és mindenekelőtt harcászati-és terepfelderítést végeztek.

A magyarok ellenállhatatlan és fölülmúlhatatlan harcmodorának szemléltetésére ismertetjük a 899-ben Arnulf, keleti frank uralkodó szövetségesként a Berengár /a később ugyancsak szövetségessé előlépő/ király ellen indított hadjáratot: Még az előző évben elvégezték felderítő munkájukat az előre küldött csapatok. Időközben előkészítették a szükséges hadianyagot. Krónikákból tudjuk, hogy a téli időszakban elesítették a kardokat és nyílhegyeket, javították a szerszámokat, gyűjtötték a szük-

séges anyagokat. 899 tavaszán, a magyar csapatok aztán megindultak a felderítők nyomában a később róluk "magyarok útjának", "strada ungarorumnak" nevezett hadiúton Itáliába, a már kiválasztott területre. Erről a hadműveleti terepről küldtek ki ezután 200-300 főből álló portyázó erőket a Pó folyótól északra eső területekre, az ellenfél országában, egészen annak nyugati határáig. Ezek a portyázó erők kiegészítettek az első évben kiküldött harccsoportok felderítésének eredményeit, és egyúttal biztosították a főerők előrenyomulását a támadás irányába.

Az ellenség főerőinek összegyűjtése, megindulása és támadó fellépése esetén - mint ebben az esetben is történt - gyorsan megközelítették, arcvonalával szemben ugyan széles vonalban, de kis hézagokkal, mély oszlopokban vonultak fel melyet elől egy hézag nélküli széles vonal leplezett, majd az ellenség tömör sorait nagy távolságról - 400-500 méterről nyilzáporral árasztották el. Ha ezzel nem tudták megbontani az arcvonalát, akkor a következő vonalban lévő egységek /dandárok, drungusok/ rontottak előre, körülvágatták az egész ellenséges sereget, hatalmas nyilazás közepette, majd szélmalomszerűen körülforogva, állandó nyíltámadásokkal ostromolták, hogy az ellenséges tömeg felbomoljon. Ha sikerült megbontani a zárt vonalat, vagy az mozgásba jött és így kevésbé volt védett, akkor megközelítették és közelharcban kopjákat hajítottak rájuk, kirepültek hüvelyükből a szablyák, s azok végezték be a dolgukat. A csata győzelmes befejezésekor a menekülőket gyors lovaikkal kíméletlenül üldözőbe vették.- Ez a harcmodor ismeretlen volt Nyugaton.

Ha az ellenség nagy erőkkel vonult föl, mint az első itáliai hadjárat során, abban az esetben is nyilazással igyekeztek zavart kelteni az ellenség soraiban. De mivel ez nem vezetett eredményre, adott jelre megkezdték a visszavonulást. A főerők, leplező részek visszahagyásával, elsőként indultak meg visszafelé, míg a hátrahagyott részek, a "mortalék" utóvédharcokkal próbálta lassítani, meg-megállítani az előrenyomuló ellenséget. Közben időnként oldalról és szembe is, rálovagoltak az oszlopra, majd menekülést színlelve, hátranyilazással tizedelték az üldözőket. Fő feladatuk volt az ellenség előrenyomulásának késleltetése és a megadott irányba való csalogatása. A késleltetés célja volt továbbá, hogy ideje legyen a fő-és tartalékerőknek a lesállításban való felfejlődésre. A kiszemelt helyen kétoldalt, terepfedezet, domb, faszor, erdő mögött rejtkeztek el. Ide vonult vissza az utóvéd, maga után vonva az ellenséget. Az üldözésben megbomlott sorú, szétzilált ellenfelet a lesállításban, készenléti helyzetben levő erők aztán

kétoldalról megtámadták. Ezalatt az utóvéd is visszafordult és közelharcban, együttes erővel semmisítették meg az ellenséget.

Ez a harcmód, olyan esetben, amikor túlságosan nagy volt az ellenség túlereje, mint például 899-ben is, amikor az ötezres magyar sereggel szemben tizenötezer páncélos állt szemben, még továbbgondolt, visszavonulással egybekötött törbeccsalásból állt! Páviától, a Brenta folyóig, mintegy 250-300 kilométerre vonultak vissza a magyarok, miközben az utóvédek két helyen, az Adda folyónál Lodi közelében és távolabb, Adige mellett, Verona közelében fejtettek ki ellenállást. (Battaglia all Adda és Battaglia di Verona, így jelöli meg a helyet az olasz történetírás. D. Fasoli: *Le incursione degli ungarini nell Italia settentrionale*/.

Az utóvédharcok közben az ellenség félrevezetésével követeket küldtek Berengárhoz, az ellenség fővezéréhez, és megadási készségüket kifejezve kérték, hogy engedje őket szabadon elvonulni, aminek fejében túszoikat ajánlottak föl. Az olasz vezérek, de főleg a király, Berengár, hallani sem akart az alkudozásról. Teljes győzelmet akart aratni, hogy így hatalmát a többi hűbéres fölött megerősítse. Visszautasította a tárgyalásokat. .

Így került az üldöző olasz sereg a Brenta folyó nyugati partján lesárlást fölvetett magyarok kelepcejébe. A hosszú, több napos üldöző harcban kifáradt seregek, elbizakodva a vélt győzelemtől, a magyarok megadási ajánlatának hitelt adtak. Megálltak a Brenta partján, tábort ütöttek, leszedték a páncéljaikat és étkezni kezdtek, majd lepihentek. Másnap, 899. IX. 24-én hajnalban, a magyarok rajtaütettek a táboron. Kétoldalról a főerők, a Brenta túlsó oldaláról úsztatva visszatérő utóvéd oldalról támadva, így, együttes harcban megsemmisítették az ellenség háromszoros túlerejét! Az üldözés során a Pótól északra eső területet, egész Lombardiát birtokba vették az erődített városokon kívül, ezenközben Nyugaton eljutottak a Nagy Szent Bernát szorosig, XII. 13-án Vrcelliben jártak, eljutottak a Tanaro völgyében Albáig. Egy osztag átkelt Piacenzánál a Pó folyón, és Parmán át, a 900. év január 26-án Modena városában táborozott! Másnap elhagyta a helységet, és az itáliai történészek szerint sem vittek el semmit, nem romboltak, sőt, még a templomi kincseket is érintetlenül hagyták. /modenai ima/

Tehát nem a rablás, a zsákmányolás volt a fő céljuk. Viszont másnap, az oda kb. 20 km-re eső: Nonantola-i kolostort felégették, lakóit elpusztították. Igen ám, de tudni kell, hogy azt a helységet az avar /magyar/ kincseket zsákmányoló, és az egyházak közt szétosztó Nagy Károly csá-

szár alapította. Az alapítólevél 798-ból volt kelteztve. Ez volt ugyanis a német császár aláírása. Nem tudott írni-olvasni!

Ejnye, bejnye. A nagy német császár analfabéta volt! Szemben a magyarokkal, akik közül csaknem mindenki, még a legegyszerűbb szántóvető vagy kézműves is birtokában volt a rovásírás-olvasás tudományának! Egy nagyon régi népdalunk emígyen kezdődik: "Nem írhatok rózsám, elveszett az írókésem..." Írókés! Írás!.. Hogy is van ez? Hisz derék történelemtanáraink és történészeink folyamatosan azt sugallták, hogy egy ilyen magyar legény az barbár, tudatlan, obiugor származású ősök ivadéka, ergo, az ilyen nem tud írni. Nem szabad neki! Tiltja a finnugor elmélet... Sajna, finnugoros "bölcseink" még nem tették túl magukat azon, hogy elméletük - tudtukkal vagy tudtukon kívül rég megdőlt. Őseink ugyanis már hatezer évvel ezelőtt is írtak! Bizony írtak: adózásról, gazdasági eredményekről, terményfeldolgozásról, szakmai fogásokról, növénytermesztésről, természeti megfigyelésekről, csillagászatról és csak úgy, szórakozásból, irodalmi műveket is írtak...

Hogy aztán egyes állítások szerint miért "fogyasztottak őseink nyers húst"?, jobb esetben "nyereg alatt puhítva"?, miért emlegetik őket "nomádokként"?, arra nem nehéz a felelet: Azért, mert csakis ezzel igazolható a "finnugor eredet", s ilymódon, mesterségesen "primitivizálható" a magyarság, ami ugyebár az egyedül elfogadható eredetkép a magyarsággal kapcsolatban, azoknak a "nagy" népeknek a számára, akiknek a valóság tudomásulvétele mellett kéztördelve kéne megsüvegelnie népünket, a "kis" magyarságot.

ISMERTETŐJELŰK A ZENIALITÁS

Eötvös Loránd

A KORONÁZATLAN TUDÓSFEJEDELEM

“Ha egyszer megépítenék a magyar természettudósok panteonját, aligha kétséges, hogy a díszes csarnok főhelyén Eötvös Lorándnak, a fizika egyik legnagyobb alakjának a szobra állna.” /Bödök Zsigmond, csillagász/

Az előző évszázad feltalálói között még sok volt a “magányos farkas”, akik saját elgondolásaik, meglátásaik és megérzéseik alapján, többnyire saját laboratóriumukban vagy íróasztaluk mellett dolgozva jutottak el egy-egy találmányig vagy megoldásig. A jelen felé haladva azonban a tudósok és konstruktőrök egyre inkább támaszkodnak más tudományos eredményekre, saját eredményeik pedig többnyire tudományos műhelyek csoportmunkájából ered.

Egyre kevesebb az olyan univerzális képességű tudós mint Eötvös Loránd volt, aki saját észleléseit és zsenialitását éppen úgy tudta kamatoztatni, amiként képes volt továbbgondolni és továbbfejleszteni a már rendelkezésére álló tudományos ismeretanyagot. Arról nem is beszélve, hogy született közéleti és szervező alkat volt. Tudományos eredményeit az első pillanattól fogva a társadalmi s gazdasági folyamatok szerves egységeként látta. Mindennél beszédesebb azonban az a páratlan és egyetemes életmű, amit megalkotott.

Amikor a Magyar Tudományos Akadémia elnökévé választották, székfoglaló beszédében úgy jellemezte ifjúkori önmagát, mint akit három dolog érdekelt igazán: a költészet, a politika és a tudomány. Utólag azonban bátran hozzáfűzhetjük: Vallomása még így is az igazán nagy emberek szerény önértékelése volt.

1919-ben bekövetkezett halálakor maga Albert Einstein emlékezett meg róla a Szellemi Együtműködés Nemzetközi Szövetségének ülésén: “A fizika egyik fejedelme halt meg.”

Eötvös Loránd volt az első magyar tudós, aki még életében világhírnevet vívott ki magának. Nem esett abba a hibába mint Jedlik Ányos és annyian mások, akik elmulasztották eredményeik nemzetközi szinten történő dokumentálását. Eötvös éppen ellenkezőleg, odahaza és külföldön is rendszeresen publikálta kutatási eredményeit, sőt mindvégig szorgalmazta a magyar tudósok bekapcsolását a külföldi szellemi tevékenységekbe.

A szabadságharc évében, 1848. július 27-én született Eötvös Loránd, neveltetése és nemzeti elkötelezettsége folytán elhivatottságot érzett nemzete felemelésének szolgálatára. Édesapja, Eötvös József, a reformkor legjelentősebb írója volt, egyben költő, államférfi és kiemelkedő politikus, az 1848-ban megalakult első - Batthyányi-féle - alkotmányos magyar kormány vallás-és közoktatásügyi minisztere. Így szinte természetes, hogy fia figyelme is a politikára irányult, amellett, hogy sokoldalúsága korán kiütközött. Ifjú gimnazistaként a versírással is megpróbálkozott, méghozzá nem is sikertelenül, hiszen a szigoráról ismert Gyulai Pál elismerőleg nyilatkozott költészetéről. Öbenne azonban már érlelődött a nagy természettudós, ami hamarosan teljes pályamódosításhoz vezetett. Az ebből adódó belső vívódásain hatalmas lelki erejével és céltudatosságával tette túl magát, s hamarosan kikristályosodott az életcélja is, ami nem volt kevesebb, mint hogy világszínvonalra emelje a magyar fizikát!

Nem akarván ellenszegülni apja akaratának, 1865-ben jogi tanulmányokba kezdett a budapesti egyetem jogi karán, de ez nem befolyásolta őt abban, hogy következetesen kitartson elhatározása mellett. Magánúton tanult fizikát és matematikát /ez utóbbit Petzval Ottónál/. Időközben édesapjának is bevallotta, hogy úgy döntött, miszerint életét a természettudományoknak fogja szentelni.

Tanárai tanácsára hallgatva, Eötvös hamarosan Heidelbergbe utazott, ahol tehetségéhez méltó továbbképzésben részesülhetett. Heidelberg volt a tudósképzés központja. Olyan szaktekintélyek adtak ott elő, mint például Gustav R. Kirchhoff, a villamosság egyes törvényszerűségeinek felfedezője, R. W. Bunsen, a világhírű vegyész, továbbá Leo Königsberger matematikus és még számtalan hozzájuk hasonló világhírű tudós, akiktől nem csupán elméletet tanult, hanem gyakorlati téren is elengedhetetlenül fontos ismeretekre tett szert, amelyeket oly remekül hasznosított későbbi pályafutása során, például az Eötvös-ínga megszerkesztésénél. Hogy Kirchhoff milyen nagy hatással volt rá, azt mi sem bizonyítja jobban mint az a tény,

hogy az ő javaslatára utazott Eötvös Loránd Königsbergbe további tanulmányokat folytatni Franz Neumann, nemzetközi hírű elméleti fizikus keze alatt. Eleinte csalódással tapasztalja az egyes kérdések elméleti síkra terelését, azok túlzottan elvont megközelítését. Mindez ellentétben állt Heidelberg gyakorlatias szellemével. Édesapja biztatására azonban kitart, s nem bánja meg: hamarosan kiderül, hogy Kirchhoffnak igaza volt, mert Franz Neumann fizika előadásai többet nyújtottak számra, mint azt eleinte remélte. Neumann ismertette meg vele a kapillaritás problémáit, ő terelte Eötvöst arra az útra, amely a világhírnévhez vezetett. A kapillaritás abban az időben a fizika alapproblémájának volt tekinthető, mivel az atomok és molekulák létezése nem volt bizonyított, így éppen a kapillaritás jelensége nyújtott betekintést az anyag mikrovilágába.

A königsbergi egyetem laboratóriumában végzett kísérletek alkalmával a folyadékszint jelentős ingadozását figyelték meg. Eötvös Loránd jött rá arra, hogy ezeket a rendellenességeket a levegő, illetve a folyadék szennyezettsége okozza. Ennek kimutatására olyan megoldást javasolt Neumannnak, amelynek segítségével ki lehetett küszöbölni a külső tényezők hatását, s így megszüntethetővé vált a folyadék felületi feszültségének ingadozása. Ezzel a korábban tapasztalt eltérések megszűntek. Eötvösnek köszönhetően tehát, mindaddig elképzelhetetlen pontosságú méréseket lehetett eszközölni.

A rendkívül tehetséges s ígéretes fiatal tudósjelölt 1870 júliusában kitüntetéssel doktorált a heidelbergi egyetemen. Egyik levelében lelkesen újságolta édesapjának, hogy abban az esztendőben mindössze két hallgatót javasoltak docentúrára a professzoraik: őt és az ugyancsak magyar König Gyula barátját és későbbi tudóstársát. Miután visszatért Magyarországra, szinte azonnal lázas kísérletezésbe kezdett.

Hamarosan a Természettudományi Társaság választmányi tagjává, továbbá a Természettudományi Közlöny szerkesztőjévé választják őt, 1870-ben pedig a budapesti egyetem helyettes tanárává nevezik ki. Ekkoriban a kísérleti fizikai tanszék vezetője Jedlik Ányos volt. Petzval Ottó matematikát adott elő, Eötvös pedig elméleti fizikából tartott előadásokat. Két évi minden elismerést kiváltó munkásságát követően a fizikai tanszék rendes tanárává léptették elő. Mi sem természetesebb, hogy a Természettudományi Társulat 1873-ban megtartott ülésén a kapillaritás kérdéskörét ölelte fel első előadásában. Ez a kérdéskör mintegy tíz éven keresztül foglalkoztatta Eötvöst. Kísérletei közben megfigyelte, hogy hő-

mérsékletváltozásnál a folyadékok felületi feszültsége meghatározott törvényszerűségek szerint változik. Ebből kiindulva fedezte fel, hogy a hőmérsékletváltozásból meghatározható a folyadék molekulásúlya. Erről szóló értekezését 1885-ben terjesztette a Magyar Tudományos Akadémia elé. Ezzel az újdonsült akadémikus máris fizikatörténetet írt: megalkotta a róla elnevezett Eötvös törvényt! Jedlik Ányos nyugdíjba vonulása után, annak helyére Eötvös Lorándot nevezi ki az uralkodó. Mivel az egyetemen fényelméleti és villamosságtani előadásokat is tart, az 1881-es I. párizsi villamossági kiállításon ő képviseli Magyarországot. Ebből az alkalomból megkapta a francia becsületrendet.

Előadásai és szakadatlan kísérletezései mellett, 1885-ben néhány társsal együtt létrehozta a Matematikai és Fizikai Társulatot, mivel meggyőződésévé vált, hogy a tudományos gondolkodás elmélyítése csak úgy valósulhat meg, amennyiben emelik az egyetemi és középiskolai oktatás színvonalát. Ezt a célt szolgálta az 1890-ben elindított folyóirata, amely a szakmabeli pedagógusok jobb tájékoztatását szolgálta Matematikai és Fizikai Lapok címmel.

Eötvös érdeklődését ekkor már a tömegvonzás kérdései kötötték le. Első ezzel kapcsolatos tanulmányát 1886-ban jelentette meg, Előzetes jelentés a gravitáció és a mágnesség köréből címmel.

A testek tömegvonzásának, a gravitációnak az elvét a klasszikus fizika megalkotója, Newton határozta meg. Ő fogalmazta meg azt a tételt is, hogy eközben a testek úgy viselkednek, mintha a tömegvonzás egyetlen pontban, a Föld középpontjában összpontosulna. A földközéppontban összpontosuló gravitációs erőhatás a távolsággal arányosan csökken, így csak abban az esetben lenne egyforma a tömegvonzás mindenütt, ha a föld tökéletesen gömbölyű lenne. A Föld viszont nem gömbölyű, hanem ellipszoid alakú. Izgató tudományos kérdés volt tehát a Föld eme deformációjának nagysága... A tömegvonzás ebből eredő ingadozása olyan parányi, hogy azt a legérzékenyebb műszerrel sem tudták kimutatni. Először Charles Augustin Coulomb fejlesztett ki egy róla elnevezett torziós mérleget. Eötvös ezt a készüléket alakította át a gravitáció kis eltéréseinek mérésére alkalmas eszközzé.

E műszer megalkotásával, főleg pedig a vele végzett, perdöntő tudományos bizonyítékokat eredményező méréseknek, nemegyes irányú munkásságának köszönhetően, Eötvös egészen rendkívüli hírnévre tett szert. Az sem lepett meg sokakat, hogy Trefort Ágoston halála után, 1889-

ben, 41 évesen került az MTA élére. Szinte természetszerű, hogy nem mindennapi rangot jelentő pozícióját igyekezett eredeti, tudományos-vezető célkitűzései érdekében kamatoztatni. Első elnöki beszédében is a tudósképzés elősegítését jelölte meg fő célkitűzéseként. Innen szinte egyenes út vezetett számára az egyetem rektori székéig.

Sokoldalúságára jellemző, hogy szinte egész életén keresztül sportolt: kedvelte a hegymászást és a lovaglást. Jókai Mór 50. írói jubileuma alkalmából megszervezte az ünnepségeket és az íróóriás műveinek díszkiadását, s közbenjárt Kossuth Lajos hamvainak hazahozatala ügyében is, 1894 folyamán pedig az édesapa, Eötvös József álma is teljessült, ugyanis fia a nagypolitika egyik szereplőjévé lépett elő azáltal, hogy Wekerle Sándor kabinetjében elvállalta a kultuszminiszeri tárcát. Ugyanazt, amelyet édesapja oly hosszú időn keresztül betöltött. Jeleskedései között meg kell említenünk, hogy javaslatára építették meg a millennium alkalmából a Műcsarnokot, s ő vásárolta meg a múzeum részére Hermann Ottó páratlanul gazdag adatgyűjteményét a költöző madarokról. Mindeközben nem szüneteltette kísérleteit sem. Sőt, ez időben kezdi meg éjszakai méréseit, előbb a közeli, alkalmasnak tűnő területeken, majd az Alföldön. Mérőingája majd két méter magas műszer volt. Fő alkotóeleme egy nemesfém-szálla felfüggesztett sárgaréz cső volt, amelynek mindkét végére egy-egy súly volt erősítve. Egyensúlyi helyzetben az inga karja nyugalomban volt. A nehézségi erő megváltozásakor a tengelye körül elfordult, az erőhatásnak megfelelő arányban. Mivel rendkívül kis értékek mérésére szolgált, a műszert kettes, illetve hármas védőburokkal látták el, a külső hatások kiküszöbölése érdekében.

Tény, hogy Eötvös Loránd igazolta ingája segítségével a világon elsőként Newton azon feltételezését, hogy a súlyos, valamint a tehetetlen tömeg gyakorlatilag azonos. Igazolta továbbá azt is, hogy a tömegvonzás nagysága a test anyagától független. Ez a mérési eredmény lett tehát a modern fizika egyik legjelentősebb felfedezésének, az általános relativitáselméletnek az igazolása!

Eötvös 1897-ben adta közre mérési eredményeinek összefoglalását "Vizsgálatok a gravitáció és mágnesség köréből" címmel, amely munkáért Akadémiai Nagydíjjal tüntették ki. Ingájának külföldi bemutatója a párizsi világkiállításon volt, ahol megnyerte vele a nagydíjat. Ezt követően világszerte megindultak az Eötvös-ingával folytatott mérések, amelyek követ-

keztében érdekes jelenségre figyeltek fel: két inga kilengési mértéke sokszor akkor is eltér egymástól, ha közel vannak egymáshoz. Ez pedig nem volt tulajdonítható a földközépponttól való különböző távolságnak... A felmerült kérdésre - ki más ugye - mint maga Eötvös adta meg a választ: Valószínűleg a Föld mélyében rejlő eltérő sűrűségű tömegek okozzák a mérések különbözőségeit. Két munkatársával /Pekár Dezsővel és Fekete Jenővel/ meg is kezdte ezirányú kutatásait, ami rövidesen meglepő eredményt hozott: ingája segítségével egy Kolozs megyei kis település /Kis-Sármás/ közelében gazdag földgáz-lelőhelyre bukkantak! Eötvösnek ezzel kapcsolatos publikációi jelentek meg külföldön is. Nem csoda tehát, ha a rendkívüli eredmény lázba hozta a tudományos világot.

Gravitációs méréseiért 1909-ben Eötvös Loránd kapta a göttingai egyetem Benecke pályadíját, amit a porosz Királyi Tudományos Akadémia, majd a krakkói Jagelló Egyetem, valamint az oslói Norvég Királyi Egyetem díszdoktori címe követett. Számos világhírű tudós, köztük a pozsonyi születésű. 1905-ben Nobel-díjjal jutalmazott Lénárd Fülöp is őt javasolta az 1913-as fizikai Nobel-díjra, amiből azonban - az oly jellemző magyar tudóssorsnak megfelelően - semmi sem lett.

A fizika történetéből és annak regényes oldalairól is ismeretes az a történet, miszerint Einstein törvényszerűségnek tekintette, hogy nem lehet különbséget tenni a gyorsulás és a tömegvonzás között, mivel mindkettő azonos módon nyilvánul meg. Ő ezt alaptételnek tekintette, viszont nem tudta bizonyítani. Ekörül a kérdés körül aztán hamarosan magasra csaptak az indulat hullámai az elmélet védelmezői és ellenzői részéről egyaránt. Közben szépen kiderült (ha nem előbb?!), hogy ejnye, bejnye, hiszen Eötvös méréseinek eredményei ragyogóan igazolják a relativitás-elméletet! Albert Einstein levélben mondott köszönetet Eötvösnek korszakalkotó teljesítményéért. A későbbiekben azonban - sajnos - következetesen került minden Eötvösre vonatkozó hivatkozást.

Eötvös élete utolsó éveit is önzetlenül áldozta a tudományoknak, miközben spekuláns üzletemberek gyártani kezdték az Eötvös-ingát, amelynek egy-egy példányát - mai értékben számítva - 60-70 ezer dollárért árusították. Hozzá kell azonban fűznünk, hogy nem volt szó törvénysértésről, mert Eötvös sohasem szabadalmaztatta ingáját, abból a megfontolásból, hogy az legyen mindenkié, szolgálja az egész emberiséget. Illik tudni, hogy a későbbiek során az Eötvös-inga segítségével határolták be a venezuelai és texasi olajmezőket, az iraki és iráni olajlelőhelyekhez hason-

lóan és még számtalan nyersanyaglelőhelyet világszerte. Élete utolsó szakaszában egy újabb probléma megoldásán fáradozott: tudnivaló, hogy a Föld forgása oly módon befolyásolja a testek súlyát, amiként minden forgó mozgás, amely centrifugális erőt fejt ki. Ilyenformán a Földön a kelet felé haladó test - mivel a Föld forgási irányát követi - könnyebb, mint az ellenkező irányba haladó test. Az ebből adódó súlykülönbséget határozta meg Eötvös egy speciális forgó mérleggel. Ezt a jelenséget a szakirodalom azóta is Eötvös-effektusnak nevezi. Ezirányú kutatásainak és méréseinek eredményeit a "Kísérleti kimutatása annak a nehézségi változásnak, amelyet valamely, a szabályos alakúnak fölvelt földterületen a keleti vagy nyugati irányban mozgó test e mozgás által szenved" című munkájában összegezte. Nem sokkal ezután, 1919 április 8-án, hetvenhárom éves korában elhunyt.

Eötvös Loránd munkássága által a magyar tudomány világhímnévre tett szert. Erről tanúskodott többek között az az emlékkiállítás is, amit a londoni Science Museumban rendeztek 1948-ban Eötvös életéről, születésének századik évfordulója alkalmából, "A legnagyobb magyar tudós" címmel. Ugyanakkor Magyarországon emlékbélyeget adtak ki a tiszteletére. Nem vitás, hogy Eötvös Loránd tevékenysége nyomán a tudományos világ érdeklődésének homlokterébe került a magyar tudomány. Mindemellert Eötvös tudományszervező, igényes oktatáspolitikai és közéleti munkássága is számottevő és eredményeiben, valamint hatásában máig nyomon követhető, főleg "a huszadik századi fizikusgeneráció szinte páratlan arányú kirajzásában. Ingájának köszönhetően pedig Magyarország a két világháború között olajimportőrből olajexportőrré lépett elő, annyi olajmezőt fedeztek fel vele..."

És az Eötvös-inga mégsem lett múzeumi tárgy: az űrbéli viszonyoknak megfelelő változataival űrhajók fedélzetén teljesítenek velük nyersanyag-lelőhely feltáró programokat.

Halála előtt néhány nappal, 1870 decemberében, Eötvös József próféta meglátású levelet írt fiának, Lorándnak: "Te majd folytatni fogod művemet, s így a magyar kultúrának és tudományosságának megalapítása, ha nem is az enyémhez, annál inkább kettőnk nevéhez lesz kötve - kollektív dicsőségünk lesz..." Szívesen idézzük ezen a helyen az apa reménytől fűtött, lelkes sorait, mert akárhonnán szemléljük, nem lóg ki a kötet nagyjainak sorából még akkor sem, ha nem természettudós volt, hiszen íróként, költőként, drámairóként és politikusként is nagyformátumú egyéniség volt,

aki az egyetemességre törekedett. Míg kortársai az élet emberi értelmét keresték, ő ezt a szándékot megtoldotta a XIX. század uralkodó eszméivel, s a szegény magyar föld fölé oda teremtette a csillagokat. Nem alkotott tiszta művészetet, ellenben a tiszta emberi megnyilatkozások számára keresett univerzális formát. A tőle vett váteszi idézettel kapcsolatban pedig elmondható, hogy fia a legteljesebb mértékben túlteljesítette végakarátát. Eötvös Loránd tehát, mint a legnagyobb magyar természettudós, méltó továbbvivője volt apja szellemi hagyatékának.

Puskás Tivadar

A távközlés forradalmasítója

Puskás Tivadar 1844. szeptember 17-én született Pesten.

Elemi iskoláinak elvégzése után a híres bécsi Theresianumban tanult tovább. Ennek sikeres elvégzése után a bécsi műegyetemen folytatta tanulmányait, amit azonban apja halála miatt kénytelen volt félbeszakítani.

Így történt, hogy 1869 nyarán egy ismeretlen, huszonöt év körül fiatalember kopogtatott be a londoni Waring Brothers céghez. Látott rajta hogy messziről, idegen országból érkezett. Állást keresett. A sors úgy rendelte, hogy a cégnek érdekeltségei voltak Magyarországon vasúthálózatának nagyarányú fejlesztésében, amely program már a szabadságharc előtt megkezdődött, Széchenyi István elévülhetetlen érdemű kezdeményezése folytán. Ennek első mérföldköve volt az Akadémia létrehozása, a közlekedés általános fejlesztése, amihez szervesen kapcsolódott a Lánchíd megépítése. A Waring Brothers cég tehát Magyarország északi területein megvalósuló vasútépítések egy részét végezte. Oda kellett neki az emberek. Amikor aztán a szerény, ám angolul kitűnően beszélő jövevény bevallotta, hogy magyar és szívesen vállalna munkát az otthoni vasútépítésnél, kapva-kaptak rajta.

Így kezdődött Puskás Tivadar, a nagy magyar feltaláló, vállalkozó és konstruktor csodálatos pályafutása. Néhány év múlva már a magyarországi vasútépítési munkálatok teljhatalmú vezetője. Ilyen karrier még a nagy londoni vállalatok mozgalmas életében is rendkívülinek számított.

És mégis... A rábízott feladatok végeztével búcsút vett Londontól, kilépett a Waring cégtől. Az előrettekintő zsenik és elhivatottságot érző alkotók szenvedélye hajtja őt. A reformkor tipikus tudósa, akinek szelleme nyitott az új felfedezésekre, s maga is a nemzet javait szolgáló nagyarányú terveket forgat a fejében.

Miután megismerte a szikratávíró működési elvét, elhatározta, hogy megoldja a távíró-kapcsolatoknak egy központban történő kölcsönös összekapcsolását. Ez az elképzelése később a "beszélő telegráfban" öltött testet. Közben alkotóvágyának "súlyomszárnya támadt", s Amerikának, a korlátlan lehetőségek és ismeretlen ígéretek hazájának a vonzásába került. Rövid előkészületek után áthajózott az Újvilágba. Különös / forgandó/ szerencséje folytán sikerült néhány ezüstmányát vásárolnia, tekintélyes vagyonából azonban csakhamar kiforgatták őt.

Érdekes módon, nem a szakma berkeiben, hanem semleges pályán, szinte véletlenül ismerkedett meg Thomas Alva Edissonnal. Edison kitörő örömmel fedezte fel benne a pályatársat, főleg pedig a nem mindennapi tehetséget és az újabbnál-újabb technikai megoldások iránti végtelen vonzalmát. Lássuk azonban azt a képet, amely a "beszélő telegráf" megszületése körüli mozgalmas időket jellemezte: Puskás Edissonnal való együttműködését megelőzően egy bő esztendővel, Edison és Elisha Gray kapott megbízást arra, hogy elkészítsék a "beszélő telegráfot". Edison hamarosan egy olyan, kvadruplex néven ismeretes távíróval jelentkezett, amellyel egyazon időben négy híryanagot lehetett továbbítani egy vezetéken. Gray viszont egy olyan távíró megszerkesztéséről álmodozott, amellyel még több távirat egy időben történő átvitele vált volna lehetővé. Ilyen, alkotóvágytól túlfűtött közegbe került tehát Puskás, ahol a kísérletezéseknek nem szabott korlátokat a pénz, miután a Western Union, Amerika legnagyobb távíró-hálózata, kérdés nélkül fedezte a kísérletek költségeit, érzékelve azok fölbecsülhetetlen, távlati jelentőségét. Puskás ez idő tájt egy központi távíróhálózat tervén dolgozott, amelyet Brüsszelben kívánt létrehozni. Bele is kezdett a szervezésbe. Élvezte az emberi cselekvés szerteágazó, mindenre kiterjedő feszültségét és szabadságát. Amikor azonban Gray benyújtotta szabadalmi kérvényét a beszélő telegráfra, Puskás biztos volt abban, hogy ez a berendezés hamarosan el is készül. Hogy milyen szoros versenyfutás indult ezen a téren, azt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy Grayt és Edisont is megelőzően, egy addig ismeretlen kutató /műszerész és logopédus./ Alexander Graham Bell nyújtotta be elsőként szabadalmi kérvényét a "beszélő távíróra", 1876. február 14-én. Az íratlan tudománytörténet úgy tudja, hogy Bellt követően mindössze kétórás késéssel jelentkezett szabadalomért Gray. Az elsőbbség azonban Bellt illette.

Ezen első telefonoknak számtalan gyöngéjük volt, különösen a mikrofonok kezdetlegessége folytán. A fáma szerint a philadelphiai világkiállításon mégis átütő sikert aratott a telefon, mégpedig Péter, brazil császár jóvoltából, aki "füléhez emelve a kagylót, döbbenet kiáltott fel: Uramisten, ez beszél!" Nem is kellett ennél külön reklám a telefon őseinek, amely ezzel az epizóddal indult világhódító útjára.

Puskás Tivadar határokat és korlátokat nem ismerő képzelete egyetlen pillanat alatt felismerte az új találmány óriási lehetőségeit. Mert amíg Bell és Edison jobbára csak "játékszer" látott az elektromágnes alkalmazásában, Puskás előtt már kibontakoztak a központi telefon kapcsolótáblái: emberek beszélgetnek egymással, hírek sokasága száguld a központ közvetítésével... 1877-ben aztán, New York New Haven városrészében, ötven telefonvonal kábeleit kivezetve egy kapcsolótáblán, Puskás lehetővé tette a kölcsönös kapcsolást, azt, hogy minden előfizető minden másikkal beszélhessen. *Ezzel megszületett az első telefonközpont, amelynek feltalálója Puskás Tivadar.* Ezt a tényt rögzíti Edisonnak az a nyilatkozata, amelyben Puskást ő maga nyilvánítja a telefonközpont feltalálójává. Ebből következett, hogy Puskás és a Western Union közösen szabadalmaztatta a telefonközpontok felállításának jogát. Puskás, aki kitűnően beszélt franciául is, a rákövetkező évben Párizsba utazott, hogy az akkor nyíló világkiállításon /1878/ bemutatassa találmányát, Edison vadonatúj találmányával, a fonográfval és a szénmikrofonnal együtt. Ezek az újdonságok óriási sikert arattak, ami a telefonközpont és a fonográf esetében magától értetődő, holott a szénmikrofon jelentőségét sem lehet eléggé hangsúlyozni, mivel a korábbi, fémmembrános mikrofonok "bádoghangot" adtak és a hangerejük is kicsi volt. Edison ismerte fel ugyanis, hogy a szén, hanghullámok hatására megváltoztatja villamos ellenállását, amely tulajdonságát az új mikrofonban kamatoztatta. Ennek a találmánynak a bemutatójára 1878. április 2-án került sor, amikor is a New York és Philadelphia közötti 107 mérföld hosszúságú vonalon megtörtént a világ első, távkapcsolásos telefonbeszélgetése Puskás Tivadar és Alva Edison között. Egyes források szerint Puskás akkor használta először a "hallo" /hallod?, hallható?/ kifejezést, ami később mindenütt meghonosodott, sőt, a telefon elterjedésével vált a "helló" elfogadott üdvözlési formává. A "hallózó" világnak azonban fogalma sincs arról, hogy magyar szót használ...

A világkiállításon aratott sikerének köszönhetően Puskás kapott megbízást Párizs telefonközpontjának a létrehozására. /És lám, míg Edison "játékszere" csupán egynegyed millió magyar koronába került, Puskás párizsi telefonközpontja néhány év múlva hárommillió frankért cserélt gazdát. / Közben Puskás számtalan telefonközpontot helyezett üzembe, többek között Pozsonyban a Grassalkovich-palotában Frigyes főherceg számára, majd Budapesten, mégpedig egy rendkívül sikeres bemutatót követően, amelynek hatására a Pesti Hírlap korabeli száma a "század csodájának" nevezte a telefont. Budapesten 1881. május 1-én lépett működésbe a telefonközpont - a világon negyedikként - majd újabb és újabb városokban: Debrecenben, Aradon, Miskolcon, Zágrábban, Nagyváradon, Fiumében, Sopronban, Szegeden, Győrben.

Az újabb párizsi világkiállításon, 1881-ben, Puskás már egy újabb találmányával szerepelt, illetve hódított, mégpedig a "dalműtelefonnal": A kiállítás alkalmával a párizsi operaházból rejtett mikrofonok és vezetékek útján a világkiállítás egyik pavilonjába vezették a hangot, ahol a sorban elhelyezett, számtalan fejhallgatón keresztül "élőben" hallhatta a közönség az operaelőadást... A hatás olyan bámulatos volt, hogy a helyi szenzációból hamarosan világszenzáció lett. Puskás "dalműtelefonjának" bemutatójára a legnagyobb világvárosok pályáztak. Budapesten az elsők között, azaz 1882. február 4-én került sor a bemutatóra, amikor is Erkel Ferencnek a Nemzeti Színházból közvetített Hunyadi László című operája vált hallhatóvá a Vigadóban. Az ezzel kapcsolatos egyetlen probléma az volt, hogy akkor még lehetetlen volt korlátlan mennyiségben megnövelni a hallgatók számát. Élete fő műveként ezt a problémát is megoldotta Puskás: Erősen foglalkoztatta őt az a feladat, hogy egy vezetéken keresztül, egyidőben több, vagyis számtalan hangátvitel történhessék. Ezen elgondolása vezetett ahhoz a megoldáshoz, miszerint eltérő rezgésszámú frekvenciákon továbbítja az egyes hangokat, amelyek azután a központban elkülöníthetők egymástól. Ezt a problémát a multiplikátomok nevezett berendezésével oldotta meg, máig érvényes fölülmúlhatatlan ötletével, s így lehetővé vált több tucat beszélgetés egyetlen vezetéken történő továbbítása! Puskásnak ez a legzseniálisabb és legfrappánsabb megoldása új korszakot nyitott a távközlésben. Később ezt a Puskás-féle megoldást alkalmazták - alkalmazzák ma is - a rádiózásban, az egyes állomások elkülönítéséhez. Az egyes adók műsorait úgyszintén más-más elektromos rezgésszámom/frekvencián/ továbbítják, a hallgató pedig a hullámsávkeresővel "rááll" a keresett adó hullámhosszára.

Puskás Tivadar legnagyobb, egyben utolsó, valóban egészen szenzációs találmánya a "telefonhírmondó" megalkotása volt. 1893. február 15-én szólalt meg először a "hangos telefon", amelyen keresztül időszerekről, társadalmi és politikai eseményekről tájékozódhatott a hallgató, időnként pedig közérdekű tudnivalókkal szolgált, zenei és színházi előadásokat közvetített. Ez a találmánya sokban különbözött, vagyis sok tekintetben fölülmúlta dalműtelefonját. Függetlenül működött a telefontól, s minden előfizető két-két fejhallgatót kapott, tehát ketten követhették figyelemmel a műsorokat. Rendkívüli közlemény esetében egy sajátos hangjelzés tudatta a készülék tulajdonosával, hogy fontos hír következik. A telefonhírmondó, amely a rádió őseinek tekinthető, elsőként Magyarországon működött és rövid időn belül több száz előfizető kapcsolódott rá, három éven belül pedig a számuk már meghaladta a hatezret!

A páratlan zsenialitású feltaláló azonban nem lehetett tanúja találmánya diadalútjának, mert alig valamivel a telefonhírmondó üzembe állítása után, 1893. március 16-án, negyvenkilenc éves korában meghalt. Élete legnagyobb teljesítményét odahaza kívánta hasznosítani, még azon az áron is, hogy lemondott a kecségető nagy anyagi sikerről, ám az elsőbbséget, a "Beszélő Újság" dicsőségét hazájának adta. A kerek világon először tehát Magyarországon szólalt meg a hírközpont: "Halló, a telefonújság híreit olvassuk fel!.."

És 1893. február 15-én a nagyközönség számára is megszólalt a "Beszélő Újság", amivel a feltaláló legszebb álma teljesült: "Üdvözljük Budapest lakosságát! Üdvözljük olyan szokatlan módon, mely páratlan az egész világon!.."

A Híradástechnikai Tudományos Egyesület Puskás Tivadar-díjat alapított a tiszteletére, amellyel azon kiváló szakembereket jutalmazták, "akik világhírű elődjükhöz hasonlóan, a legtöbbet nyújtották a magyar híradástechnika fejlesztésében."

Puskás Tivadar szenvedélyes alkotó, szervezni tudó, zseniális kísérletező elme volt. Halálhírét elsőként a "Beszélő Újság" közölte hallgatóival, még aznap este. Magával vitte sok-sok álmát és tervét, amelyeket elsősorban nekünk, magyaroknak tartogatott. Szellemi kisugárzását éreznünk kell, mert felénk irányul, hogy minőséget kölcsönözzön életünknek.

A tűz csiholójától a rakétakonstruktórig

Bevezetőben hadd hivatkozzak Pungor Emő akadémikus látomására: "Megáll valaki New York belvárosában, kiszáll a kocsijából, rágyújt egy cigarettára, majd megpillantva a feje fölött elhúzó helikoptert, előveszi a fényképezőgépét..." Ezen könnyen elképzelhető jelenet minden mozzanatának magyar vonatkozása van: New York belvárosát a múlt század közepén Asbóth Sándor tervezte. Erről a munkájáról, valamint Asbóth Sándor egész ragyogó pályafutásáról már megemlékezünk. A képzeletbeli New York-i utas kocsijának karburátora Bánki Donát és Csonka János 1893-as találmánya. Ez a találmány forradalmasította az autózást és az autóipart. A robbanásmentes gyufát Irinyi János találta fel, még a múlt század közepén, mi több, a gyufa piros foszforos gyújtóoldalának feltalálója, a "tűzcsiholás" modernizálója Goldmark József volt, a helikopter feltalálója és megalkotója pedig - úgy ahogy mondom - Asbóth Oszkár. A fényképezőgép pedig, mint találmány, akárcsak a televízió /!/, a lényegét és rengeteg mellőzhetetlen részletmegoldást illetően - magyar monopólium. Így többek között a fényképezőgép lelke, az objektív, amely lehetővé teszi a századmásodperces exponálást, Petzval József 1840-ben készített forradalmasító találmánya, illetve - ma már - annak modernizált változata.

Magyarország /a magyarság/ a világot átfogó technikai civilizáció létrehozásában számarányán messze túlmenően kivette a részét. Egyértelműen igazolja ezt a múlt és a jelen. Mielőtt azonban továbblépnénk, időzzünk el egy keveset a Csonka, illetve a Petzvalportán - megéri.

Enzo Ferrari, a Forma-1-es versenyautók és a Testarossa nevű autósodák avatott kezű varázslója mondta egy alkalommal: a magyarok

sokat adtak a világ automobilizmusának. A legnagyobb találmányuk a karburátor, ami nélkül még nem tartana ott az autózás, ahol ma.

Állítólag a nő volt az oka mindennek: 1892 őszén, két férfi sétáltgatott a Rákóczi út és a Múzeum körút sarkán, az akkori Nemzeti Színház előtt. Az egyik magas, sportos külsejű férfiú volt, a másik pedig alacsonyabb, kissé tömzsi alkat, aki szemmel láthatóan húzta egyik lábát. Megakadt a szemük egy csinos virágáros leányon. Odasétáltak hozzá, hogy közvetlenebb részesei lehessenek az esztétikai élménynek, és őszinte érdeklődéssel figyelték, amint a leányka egy üvegedénybe dugott fűvócsóval, annak egyik végét a szájába véve, dagadó arccsókával permetezte a bódéja elé kirakott szegfű és rózsakötegeket. Az alacsonyabb férfi, aki a Csonka János névre hallgatott, hirtelen meg-rántotta társa, Bánki Donát karját, és izgatottan mutatott a jelenetre. A kislány zavarba jött ettől a kitörő érdeklődéstől, és talán sohasem tudta meg, minek is szólt tulajdonképpen. "Ez kell nekünk - kiáltott fel Csonka - így kell nekünk is, porlasztva bejuttatni a benzint a motorba, hogy biztos és tökéletes legyen az égés!

A virágáros lánnyal való találkozás után, Csonka János ötlete alapján, még aznap éjjel megtervezte a porlasztót Bánki Donát, a tehetséges fiatal mémök. Ez lett tehát a világ első alkalmazható porlasztója, amely azóta is nélkülözhetetlen alkatrésze a benzinmotoroknak.

Égészítsük ki az elmondottakat még azzal, hogy Csonka János több éves külföldi tanulmányútját megszakítva, 1877-ben, 25 éves korában lett az akkori Műegyetem Gépiparműszeri Tanszéke tanmühelyének vezetője, érdekes, hogy az ötletadó helyszín közvetlen közelében, a Múzeum körút sarkán. 1879-ben elkészítette Csonka az első gázüzemelésű motort, amelyben korát messze megelőzve, már szelepek működtek! 1882-ben pedig egy újabb gáz, illetve petróleum üzemelésű motort szabadalmaztatott. A sors 1887-ben hozta őt össze Bánkival, a Ganz gyár fiatal mémökével. Ezt követően számos közös találmányuk született. Ezek közül természetesen az 1893 február 11-én szabadalmaztatott karburátor volt az első világraszóló alkotásuk. A későbbiekben is több nagyszerű motort és autót terveztek. Egészen hihetetlen teljesítmény volt a zseniálisnál zseniálisabb megoldásokat magába foglaló autó, amelyet 1901-ben készítettek el. Elsőkerék meghajtással működött, kéthengeres, keresztben elhelyezett // motorját pedig Csonka János tervezte. Összegezve tehát, napjaink konstrukcióinak elsőkerék-meghajtását és a ke-

resztbe beépített motort is a Csonka-Bánki kettős találmányai közé kell sorolnunk! Munkájuk tökéletességét mi sem fejezi ki szemléletesebben, mint az a tény, hogy az egyik, század elején készített motorjukat, 52 évi használat után // adták el a Csonka János gépgyár házi múzeumának, amely később átvándorolt a Magyar Közlekedési Múzeumba.

Csonka János édesapja is feltaláló volt, fia, Pál pedig a budapesti műegyetemen szerzett diplomát. Eleinte városrendezési pályázatokon ért el sikereket, később a hazai építészmérnök képzés egyik kulcsembere lett. Matematikát és szilárdságtant tanított. Kossuth-díjjal jutalmazott munkássága a statikára, a szilárdságtanra, a héjszerkezetre, főként a membránhéjak kutatására irányult... Csaknem ezer publikáció - ezek közül több száz idegen nyelvű - jelzi irodalmi munkásságát. Az International Association for Shell Structures tagja, ami szakmai rangot jelent.

Visszatérve a zscniális feltaláló pároshoz: az 1800-as évek végén Csonka János egy háromkerekes járművet szerkesztett, amelyet a Magyar Királyi Posta hasznosított. Ezen felbuzdulva néhány évvel később üzembe állította saját készítésű postaautóját és 1905-ben megtervezte az első magyar gyártmányú személygépkocsit. Ennek sikeres próbaútjától, azaz 1905 május 31-től eredeztetik a magyar autógyártás történetét. Csonka János irányításával tehát kezdetét vette a postaautók sorozatgyártása. Itt kell megemlíteni azt a felemelő tényt, hogy az ő munkásságának köszönhetően Európában elsőként Magyarországon motorizálták a postai küldemények szállítását! Csonka János alkotó fantáziájának köszönhető az első hazai kompresszoros motor, hasonlóképpen pedig az első tűzoltó-és csónakmotor, valamint a sínautó-motor is. Vele kapcsolatban azt sem szabad elfelejteni, hogy a motoroknál ő alkalmazta elsőként a vezérelt szívószelepet. Az autó-és motorszakértők a megmondhatóit, hogy ennek a találmánynak úgyszintén forradalmi jelentősége van az autógyártás történetében. Ezenközben pedig, Bánkival közösen elkészítették az első gőzkalapácsot, s megoldották a motorok automatikus gyújtását! Ezek után aligha kell bizonygatnunk, hogy Csonka János minden idők egyik legnagyobb feltalálója volt. Szinte halála pillanatáig dolgozott házi műhelyében, amely később a nevét viselő gépgyárrá bővült. Utolsó szabadalmát 84 éves korában jegyeztette be. 1939. október 27-én hunyt el.

Bánki Donáttal sem végezhetünk a porlasztó ürügyén. Ő a továbbiakban a folyadékok fizikai hatásait tanulmányozta. Ezirányú kutatásait

“Energiaátalakulások folyadékokban” című művében foglalta össze, 1916-ban. Kutatásainak gyakorlati eredményeként pedig olyan vízturbinát szerkesztett, amely tulajdonképpen a kisesésű, ám nagy vízmennyiség kinetikai energiáját hasznosítja. Ez az erőgép a Bánki nevet kapta, s 85 százalékos hatásfokkal dolgozik. Turbinái hosszú időn keresztül üzemben voltak Magyarország-szerte.

A modern autógyártásnak két további úttörője is van. Az egyik **Galamb József** gépészmérnök, akiről többnyire csak azt tudják, hogy a világhírű “T” - Ford kocsit tervezője, amely kocsi elsőként vált népautóvá, elsőként hódította meg a szíveket és a világpiacot. S mintegy mellékesen megjegyezve, ennek a típusnak a sikere tette multimilliomossá Fordékat. De vegyük sorjában az eseményeket: Galamb József 1881. február 3-án született Makón. Alapfokú, illetve gimnáziumi tanulmányait követően a budapesti Állami Felső-Ipariskola hallgatója lett. Az autógyártással kapcsolatos első, ám életre szóló tapasztalatait a Magyar Automobil Rt.-nél szerezte. Egy ösztöndíj segítségével, 1903-ban Németországba került, ahol sorra látogatta az autógyártás akkor legkorszerűbb fellelvárait. Legjelentősebb állomása az Adler autógyár volt Majna-Frankfurtban. Amerikába, pontosabban Saint Louisba csupán egy autó-világkiállítás kedvéért utazik. Ott azonban pénztelensége miatt kénytelen állást vállalni. Így kerül a clevelandi Stearn’s Automobile Companyhoz, majdpedig a Niles-i Harris Művekhez, ahol már saját tervei alapján dolgozhat. Így elkészíti első gépkocsiját, amelynek jellemzője a kis üzemanyag fogyasztás.

1905-ben hozza össze a szerencséje Henry Forddal, pontosabban Henry Ford szerencséjére találkozunk. Ford speciális, gyorsjáratú gépkocsik gyártásába kezd. Azonban Galamb tanácsát megfogadva, kiskocsik gyártására vált át. Galamb József tehát Ford munkatársaként tervezte meg a T-modellt, amely csakhamar világhírnevet szerzett magának s egyben gyártójának egyszerű és ötletes műszaki megoldásai folytán. A rendkívül üzembiztosnak bizonyult T-modell hamarosan igen népszerűvé vált. Már a kezdetekben évente közel tízezres példányszámban készült, ami az autógyártás eme kezdeti szakaszában hihetetlenül magas szám. A számok mögött azonban látnunk kell a kocsi konstruktőrének, Galamb Józsefnek a leleményesebbnél leleményesebb, zseniálisabbnál zseniálisabb műszaki és technikai megoldásait, amelyek nélkül hiába a kiskocsi, hiába a nagykocsi, hiszen a vevők milliói // nem Galamb József kedvéért

vásárolták a T-modellt, hanem azért, mert az volt az adott kor autógyártásának csúcsterméke!

Az egyre nagyobb kereslet következményeként új gyártási módszer vált szükségessé. És itt megint Galamb József ötletessége, clórelátása és szervezőképessége segített: az ő elgondolása alapján, 1911-ben beindult az új elvek alapján történt termelés, amelynek lényege a szalagrendszer. Hiába minden ellenézés a szalagmunkával szemben, a precíz, szervezett, áttekinthető és termelékeny munkára ma sincs egyéb lehetőség, mert még a robotgépek alkalmazásának is ez az alapja. Ezt követően a gyártás elérte az évi százezer darabot, ám a T-modell fejlesztése és tökéletesítése nem szünetelt. Galamb József szakadatlanul dolgozott. Ennek köszönhetően 1917-ben az eladott gépkocsik száma elérte a bűvös határt, az egymilliót. az 1920-as években pedig már évi kétmillió gépkocsi került le a Ford gyár szalagjairól! Érdemes megemlíteni, hogy ennél nagyobb kapacitással ma is csupán egy-két autógyár dolgozik. Ebben a káprázatos sikersorozatban természetesen Galamb József is osztozott. Köztudomású, hogy Ford sohasem döntött Galamb megkérdése, nélkül. A technikatörténet úgy jegyzi, hogy adott problémák esetén Henry Ford ismétlődő megjegyzése volt: "Ezt meg kell beszélnem Joe-val."

Galamb József munkássága korántsem merült ki a T-modell sikerében ahogy azt sokan hiszik. 1918-ban elkészíti a Fordson-traktor terveit, amivel az első igazi "néptraktor" szerette volna megalkotni, tegyük hozzá, teljes sikerrel. Mégsem pihent a babérjain, hanem a teherautógyártás felé fordult. Ezenközben volt szerencséje forradalmasítani a nehézmotorok gyártását. Ezek esetében ugyanis a sebességváltás rendkívüli feladatokat támaszt, mivel a kisebb motorok esetében alkalmazott egyszerű megoldás itt nem alkalmazható. Ezt a problémát Galamb egy ugyancsak páratlan zsenialitású ötlettel iktatta ki, mégpedig a bolygókerék alkalmazásával. A bolygókerékek nélkül - akárcsak porlasztó nélkül - nem lehetne korszerű autógyártás! Ezzel kapcsolatban előszeretettel idézzük Henry Fordnak egy további megjegyzését:

"Galambnak könnyű dolga volt, miután ezt a berendezést ő már korábban feltalálta és megszerkesztette." - És ez így igaz. A T-modellnél alkalmazta először, mivel a kerekeknek kanyarodás közben egyenlőtlen a fordulatszámuk, s az ebből adódó durva mechanikai hatásokat küszöbölte ki általa. Galamb ennek s más, elképesztően leleményes berende-

zéseknek a feltalálásával és alkalmazásával érte el, hogy a híres-nevezetes T-modellből közel 18 millió darabot értékesítettek! Állítólag ezt a rekordot csupán a "bogárként" emlegetett kis Volkswagen szárnyalta túl, a maga 21 milliós példányával.

Galamb József azonban egyéb érényeit is megcsillogtatta, amikor ünnepelt konstruktörként, világhírű feltalálóként is számon tartotta, hogy honnan jött, s mivel tartozik hazájának, szűkebb környezetének: Szülővárosában, Makón, százezer koronás ösztöndíj-alapot hozott létre, a legtehetségesebb makói fiatalok tanulmányainak támogatására. Az ellenállhatatlan tehetségű feltaláló és gépjármű konstruktőr 1955-ben halt meg Detroitban. Jó lenne hinni, hogy ez a város /velünk együtt/ nem felejtí el hazánk nagy szülöttét, aki az autógyártás központjává emelte Detroitot.

Szinte elfeledett név: Berényi Béla. Szakmai körökben a motoripar szürke eminenciásaként emlegetik őt, holott helye lenne a rekordok könyvében, miután 2500 szabadalmat mondhat magáénak! Bécsben tanult, 1939-től 1974-ig dolgozott a Daimler-Benz-nél, mint a távlati fejlesztési részleg vezetője. Számtalan találmánya és elgondolása megelőzte korát. A Mercedes, valamint a cég további más termékei nagyban neki köszönhetik verhetetlen minőségüket és hírnevüket!

Akik hatalmukba kerítették a fényt

A Petzval név nyomán pillanatokon belül kiderül, hogy a korszerű fényképezés legalább annyira a magyar találmányok, a magyar szellem előterében látható, mint a televízió, az autó, a fűtőlős barack és a bőgatya. Az első kifejezetten a fényképezés céljára készített lencserendszer elkészítése Petzval József nevéhez fűződik.

Petzval 1806-ban született. Bölcsészdoktori diplomát szerzett s matematikát, valamint eröműtant tanított Pesten. 1837-től egy meghívásnak eleget téve, a bécsi egyetemre szerződött dolgozni. Időközben messzelátók és mikroszkópok fejlesztésével foglalkozott, de a hangrendszerek matematikai elméletéről tartott előadásai is nagy feltűnést keltettek kora tudományos köreiben. Hímevét mégis az optika területén kifejtett munkásságának köszönhetette. Megállapította, hogy a Daguerre által használt objektívek fényerejének növelése kétféleképpen lehetséges: a lencsenyílás nagyobbitásával, illetve a gyújtótávolság csökkentésével. Rájött, hogy ennek a követelménynek több lencse közbeiktatásával lehet eleget tenni. A képmezőhajlás okozta problémák megoldására számítások útján jött rá. Az így meghatározott "P" összeget a szakirodalom "Petzval összegnek" nevezi. 1840-ben szerkesztette meg a világon ez első fényerős objektívet, amely olyan tökéletesre sikerült, hogy hosszú ideig a legcsekélyebb javításra sem szorult. Tizenhatszorta /!/ nagyobb fényereje volt, mint az akkor használatos objektíveknek, s ezáltal a megvilágítási idő másodpercekre, sőt a másodperc töredékére zsugorodott. Petzval objektívjének korszerűsített változatait ma is használják a legmodernebb filmfelvevő-és vetítőgépekben!

Gothard Jenő csillagász /1857-1909/ az asztrofizika egyik úttörője, nemcsak a csillagászati fizika művelőjeként szerzett elismerést, hanem

mint műszerkészítő, s mint az égbolt fényképésze is. Magánobszervatóriumot rendezett be, s itt készítette a maga szerkesztette speciális gépével, korszakalkotó felvételeit. 1889-ben fél másodperces exponálási idővel lefényképezte a holdfogyatkozást, továbbá a Lant csillagkép bolygószerű ködét - mindkettőt elsőként a világon. Az elsők között ismerte fel, hogy az asztrofotográfiában a tükrös teleszkóp eredményesebben használható a lencses távcsöveknél. *Fotografikus módszerrel fedezte fel a Lira csillagkép gyűrű alakú ködének központi csillagát, s első ízben neki sikerült halvány üstökös fényképen megörökítenie /1886/, és ő készítette elsőként használható spektrumfelvételt üstökösökről.* Műhelyében számos fotográfiai és spektroszkópiai berendezést készített, külföldi obszervatóriumok számára. Az általa szerkesztett un. "fotópuska" a ma használatos kétaknás gépek előfutára volt.

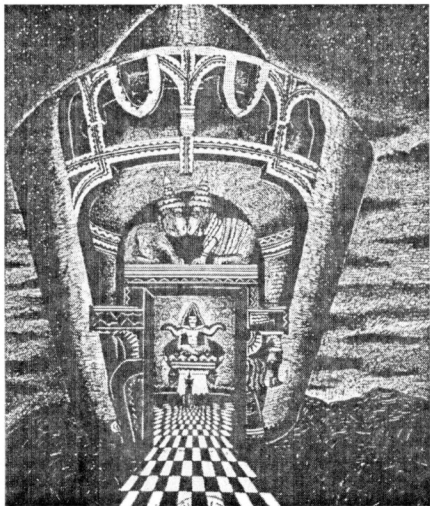
A mai automatikus megvilágítás-vezérlés *Riszdorfer Ödön /1839-1944/* találmányának eredménye. 1933-ban készítette el találmányának egy példányát, és ennek alapján 1934 július 30-án szerződést kötött a rochesteri Eastman Kodak céggel, félautomatikus fényképezőgépek kivitelezésére, illetve kereskedelmi forgalomba hozatalukra. Az 1939-ben forgalomba került "Super Kodak Six-20" fotoelektromos megvilágításmérővel vezérelt, összecukható, automatikus fényképezőgép már a Riszdorfer-szabadalmak alkalmazásával készült.

Dulovits Jenő /1903-1943/, 1943-ban szabadalmaztatta új rendszerű fényképezőgépét, amelyet a budapesti Gamma Optikai Művek 1947-ben Duflex néven hozott forgalomba. A Duflex gép, korát megelőző konstrukciós megoldásaival szinte berobbant a fotózás világába. Az egylencsés, szemmagasságból betekinthető, tükröreflexes fényképezőgép fő jellegzetessége a tükröprizma. Újdonság volt rajta továbbá az automatikusan beugró blende, az új rendszerű redőnyzár, de a gombnyomásra működő, nullára álló filmszámláló is. Ez a gép volt a mai, klasszikus fényképezőgép elődje. /Egyes példányai a gyűjtők felbecsülhetetlen értékű ereklyéi közé tartoznak. -Csaknem valamennyi fellelhető Duflex-példány japán kézben van. Nem véletlenül! /

A fekete-fehértől a színes technikáig

A fekete-fehér fényképezés hívei számának csökkenésével, fokozatosan emelkedett a színes fényképezés iránti érdeklődők száma. *Az új, színes eljárás*, amely mind a mai napig az egyetlen olyan módszer, amely - közvetlenül diáról - a diapozitív minőségével megegyező színes papírkép létrehozását tette lehetővé - már szinte röstellkedve írom le - szintén magyar találmány: 1964-ben a svájci Ciba Geigy cég, Cibachrome Print néven olyan másolóeljárást tett ismertté, amelynek működési elvét még a 20-as években *!! Gáspár Béla* dolgozta ki.

Gáspár gyógyszervegyészetet tanult, és 1930 táján Németországban próbálta kutatási eredményeit a gyakorlatba átültetni. Később Belgiumba, majd az Egyesült Államokba utazott és ott tevékenykedett, az akkor már "Gáspárcolor" néven ismert eljárás tökéletesítésén és annak elismertetésén. Elmés kutató, de csapnivaló üzletember volt, így élete végéig, jobbára csak tudományos körökben ismerték a nevét. A "Gáspárcolor" anyagokat eleinte színes mozifilm-másolatok készítésére alkalmazták, mígnem aztán jött az áttörés, igaz, a szabadalmaztatás után évtizedekkel, de ma már nincs olyan háztartás, ahol ne lenne fellelhető Gáspár Béla találmányának eredménye, egy-egy vagy sok-sok kedves emlékként örözött színes fotó.

AZ ÚJKOR IKAROSZAI

A helikopter feltalálója

Ha Pungor Ernő játékos New York-i látomása adja a vezérfonalat, akkor elérkeztünk a repüléshez: *Asbóth Oszkár*al kezdjük, aki a *helikopter első valóban repülésre alkalmas és manőverezésre képes példányát tervezte*. Asbóth Oszkár az Arad megyei Pankotán született 1891. március 31-én. Középiskoláit Aradon végezte, s több más fiatalhoz hasonlóan, a Wright fivérek és Bleriot teljesítményei fellelkesítették őt. Asbóthot azonban nem csupán újságkivágások szintjén kötötte le a repülés, fiatal kora ellenére, hanem gyakorlati módon. Első kísérletei közé tartozott a motorkerékpárral vontatott, motor nélküli repülőmodellekkel való próbálkozás. 1909 és 1913 között először Aradon, majd Szabadkán és Wiener Neustadtban foglalkozott repülőgép tervezéssel és építéssel. Amint Kármán Tóddal kapcsolatban majd látni fogjuk, a háború kitörésekor a fischamendi repülőgépgyárba került szolgálatba, ahol megbízást kapott a Légcsavarkísérleti Intézet megszervezésére és vezetésére. Munkáját siker koronázta, s megalkotta az ún. Asbóth légcsavart.

Asbóth a háború után új lendülettel folytatta kísérleteit. 37 éves volt, amikor *repüléstörténeti tettet hajtott végre!:* 1928. szeptember 9-én, Kispest határában, a Cseri-telepen felszállt az Asbóth-féle emelőcsavaros helikopter, amely függőlegesen és vízszintesen egyaránt jól manőverezett! Asbóth családtagjain és munkatársain kívül / Seres István mérnök és Hosszú István szerelő/ alig volt szemtanúja a világraszóló eseménynek. Az "AH1" jelzésű gép pilótaülésében Vigh Mihály ült, s kormányozta a gépet. Asbóth hamarosan megépítette második, harmadik, sőt negyedik helikopterét is. Az egyre tökéletesebb gépek lényege az egymás alatt elhelyezkedő két repülőcsavar volt, amelyek egymással ellenkező irányban forogtak, hogy elkerüljék az addig megoldhatatlannak tűnő problémát, azt hogy a gép elforduljon s az emelőcsavar forgásával megegyező irányba pörögni kezdjen. Mivel hazájában nem mutattak érdeklődést korszakalkotó találmánya iránt, kénytelen

volt elfogadni egy londoni meghívást. Azonban itt sem termelt számára sok babér, mert a spanyol Cierva-gépek érdekeltjei minden alattomos eszközzel akadályozták munkáját. Következő állomáshelyein, a németországi Aachenban és Berlinben is hasonló akadályokba ütközött, ezért visszatért Londonba, ahol megalapította az "Asbóth Helicopters Ltd"-t. Mivel helikoptereinek gyártási jogát egy más cég, a Blackburn Aircraft kaparintotta meg, úgy határozott, hogy Franciaországba megy. Ott elkészített egy újabb helikoptert, az előzőek fejlesztett változatát, de nehézségeire ez sem hozott megoldást... További próbálkozásai során vetődött ismét Angliába, majd pedig Németországba. A második világháborút Németországban vészelte át.

A világegést követően hazatért és az Újításokat Kivitelező Vállalat munkatársaként dolgozott. Közben megépített egy légcsavaros hajót, amely nehéz próbaútja során: jelesre vizsgázott. Munkásságának lényegét "Az első helikopter" című művében összegezte, amely munkája 1956-ban jelent meg.

A repüléstechnika eme óriása, a zseniális magyar feltaláló többek között megkapta a Paul Tissandier-díjat, amellyel a technika legjelesebb képviselőit jutalmazták. Kitüntették továbbá a Magyar Repülő Szövetség díszoklevelével s több más díjjal is. Mindezt megkoronázta volna a neki ítelt Kossuth-díj, amelynek átvételét nem érthette meg. 1960. február 27-én elhunyt. A Kossuth-díj azonban rangjával és késői keltezésével is szemlélteti Asbóth Oszkár valódi nagyságát és feledtetni próbálja azt a méltatlanságot, amelyben osztályrésze volt.

Vigasztaló, hogy az egykori Éva utca, ahol a helikopter magyar feltalálója lakott, ma az Asbóth Oszkár nevet viseli. /Polgárdy Géza nyomán/

A szuperszonikus repülőgép konstruktőre

Talán sokakat meglep a megállapítás, de a modernkori repülőzés, a hangsebességet meghaladó szuperszonikus repülőgépek atyja, valamint az amerikai rakétatechnika kifejlesztője: Kármán Tódor. Ki is hitelesíthetné ezt a megállapítást leginkább, mint egykori munkatársa és barátja s a tudóstárs: Teller Ede: “Én még soha nem találkoztam olyan lángeszű feltalálóval, mint Kármán Tódor. Számára nem létezett műszaki probléma, amelyet meg ne tudott volna oldani. Kármán Tódor elévülhetetlen érdemeket szerzett a repülőgépgyártás, azon belül is a szuperszonikus gépek gyártása terén.”

Kossuth Lajos után Kármán Tódor volt a második magyar kiválóság, akinek az arcképe amerikai bélyegen jelent meg. A Kossuth-bélyeg négy és fél évtizeddel ezelőtt jelent meg a szabadsághősöknek szentelt sorozatban, legutóbb pedig “Theodore von Kármán” - így, magyar “á” betűkkel - arcképe került a 29 centes amerikai bélyegre, mellette egy űrhajó-rakéta látható, amelynek úttörőjeként ünnepelte őt az egész kontinens, születésének 100. évfordulóján. A bélyeg szelvényei röviden ismertetik Kármán Tódor kilétét és munkásságát, akit “architect of the space age” - “az űrkorszak építészeként” emlegetnek.

Az 1881. május 11-én Budapesten született Kármán Tódor rendkívüli, bár nem egydülálló jelenség a kor Magyarországon, hiszen a múlt század 70-es éveiben a magasan európai tudományos intézmények szinté ontják a “világhódító” útra induló mérnököket és tudósokat. Kármán az érettségi után a Műegyetem hallgatója lett. Az egyetem elvégzését követően *Bánki Donát*, az akkor már világhírű feltaláló és kutató tanársegédje lett. Így fonódtak egymásba a tudósok és tanítványok nevei: a budapesti Tudományegyetem Mérnökképző Intézetében nem kisebb egyéniség tanította a matematikát mint *Petzval Ottó*, illetve *Zipernovsky*

Károly, a transzformátor feltalálója, a fizikatanár pedig Tomcsányi Ádám volt, a későbbi dékán és rektor, **Jedlik Ányos, a dinamó feltalálója követett!**

Kármán Tódor tehát Bánki Donát oldalán folytatott kutatómunkát négy éven keresztül, amikor útra kelt, hogy a göttingai egyetemen folytassa tanulmányait. Már ottani, tanársegédi minősítésében tett felfedezései alapján, a Kármán-féle áramlatokként tartják számon a hajó mögött keletkező örvényeket, illetve azok törvényszerűségeit. Pedig ez még csak a kezdet volt: Az első világháború kitörésekor rendkívüli szerephez jut a repüléstechnika. Kármán Tódor - amint már írtuk - a Bécshez, azaz Pozsonyhoz közel eső fischamendi osztrák-magyar katonai léghajó-és repülőgyárban teljesít katonai szolgálatot. Ott ismerkedik meg Asbóth Oszkárral, egy közös feladat elvégzése kapcsán.

A háborút követően Kármán Németországban folytatta tevékenységét, egyben pedig kiadta az *Abhandlungen aus dem Aerodynamischen Institut an der Aachen* c. kiadványát. A repülési sebesség, valamint a repülési teljesítmény növekedése folytán újabb és újabb műszaki problémák merültek fel. Ezek kiküszöbölése alapos tudományos felkészültséget tett szükségessé. Ebből a megfontolásból kapott meghívást Kármán Tódor a kaliforniai műegyetemre, ahol a mechanika és aerodinamika tanári állását töltötte be. Itt ismerte fel, hogy az amerikai diákok matematikai tudása mennyivel hiányosabb mint a magyaroké! Ezt a hiányosságot úgy próbálta áthidalni, hogy rendkívüli tanfolyamokat tartott "Alkalmazott matematika" címmel. Az sem véletlen, hogy megbízást kapott a Guggenheim Aeronautical Laboratory megszervezésére, amely intézet rövid időn belül a világ leghaladóbb kutatólaboratóriumává vált. Ő maga pedig feltárt és meghatározott több olyan repüléssel kapcsolatos jelenséget, amelyek figyelmen kívül hagyása számtalan légi katasztrófát okozott. Ezeket a tényezőket az ő megállapításai és számításai alapján küszöbölték ki, részben megfelelő tervezési és szerkezeti megoldásokkal, részben pedig megfelelő repüléstechnika alkalmazásával. /Ki kellett küszöbölni többek között a légellenállás és a felhajtó erő nem kívánatos kölcsönhatásait miután ez a két erő egymással szemben hat, s eleget kellett tenni annak a rendkívüli követelménynek, amelyet az a jelenség támasztott, hogy a repülőgép kanyarodás közben oldalirányban is elfordul, vagyis megváltozik a vízszintes helyzete, aminek következtében a szárnyra, a farokfelületre és a fordulást szabályo-

zó csűrőlapokra rendkívül nagy, nehezen kiszámítható erők hatnak. - Ezen nehézségek leküzdése Kármán Tódor nevéhez fűződik. Mindezek ellenére a sebesség növekedésével további problémák merültek fel, amelyekre újabb és újabb balesetek figyelmeztettek. Az elméleti kérdések megválaszolása, s az azokat kizáró technikai megoldások egyaránt Kármán Tódor képességeit dicsérik.

Ő állapította meg elsőként, hogy milyen erőhatások lépnek fel a hangsebesség közelében, mi történik ezen határ átlépésekor, s hogy milyen követelményeket támaszt a géppel szemben a többszörös hangsebesség. Kutatásai és számításai nyomán ő maga tervezte meg a szuperszonikus gépek szárnyának méreteit. Már a háborús évek alatt behatóan foglalkozott a rakétatechnikával. Ennek során több rakétatípus tervezésében közreműködött. Kutatási eredményeiről cikkek és kötetek egész sorában beszámolt. Az már aztán nem is meglepő, hogy hamarosan a NATO keretébe tartozó "Légügyi Tudományok Kutató Testületének" tagjává nevezték őt ki, s hogy a "Légierők Tanácsadó Bizottságának" tagja lehessen, azt megelőzően háromcsillagos tábormoki rangra emelték, 1962-ben pedig a budapesti műegyetem avatta őt díszdoktorává.

Valamennyi legmagasabb amerikai kitüntetést megkapta az elnöki elismeréssel egyetemben. Birtokosa volt "Amerika Érdemrendjének" /1946/ a "Szabadság Érdemrendnek"; "A Tudomány Nemzeti Érdemrendjének" /1963-ban kapta Kennedy elnöktől/. Ezen kívül angol, francia, belga és más kitüntetések birtokosa volt. Tudományos iratai 4 kötetben jelentek meg 1956-ban. A hozzájuk tartozó pótkötet 1963-ban látott napvilágot azzal egyidőben, hogy Kennedytől átvehette a neki elsőként adományozott Nemzeti Érdemrendet.

A Műszaki Könyvkiadó által kiadott, a "Matematikai módszerek műszaki feladatok megoldására" című művének előszavában írja: "Rendkívül nagy öröm számomra, hogy alkalmam van anyanyelvemen előszót írni barátommal, M.A. Briot professzorral közösen, 1939-ben írt könyvem magyar kiadásához. Örömemet még fokozza, hogy e sorokat éppen abban a városban írhatom, ahonnan immár 60 éves múlttra visszatekintő pályámra elindultam." Művének magyar kiadását azonban nem élte meg. 1963. május 7-én elhunyt.

Bay Zoltán

A HOLD-RADAR MEGALKOTÓJA

Nehéz eldönteni, hogy mely szakterület mondhatja magáénak legteljesebb joggal Bay Zoltánt: a csillagászat, a hangtan, a fénytán vagy a kísérleti fizika?.. Döntsön a pártatlan olvasó:

Bay Zoltán 1900. július 24-én született Gyulavári községben. Édesapja református lelkész volt. Ezt a hagyományt élte tovább fiútestvére is, míg Zoltán a híres debreceni kollégium diákja lett, s az érettségit is ott tette le. Érdekes módon, osztálytársai közül később többen is koszorús költők lettek, úgymint Szabó Lőrinc, Gulyás Pál stb.

Szabó Lőrinc a Tücsökzene című gyűjteményének "Az első tízperc" c. versében így emlékezik:

"...Első tízpercben a
nagy udvaron, ahol a fiúkat
bámultam árván, vad játékkukat,
jött valaki, s halkán, objektíven
így szólt hozzám: "Ha nem játszol te sem,
ne nézzük együtt a többieket?"
Megörültem. Kezeltünk. "A neved?"
"Bay Zoltán." Szép arca, szeme volt.
Az első barát? Magányom osztolt."

Tanulmányait a budapesti tudományegyetem matematika-fizika szakán folytatta, ahol tanári diplomát szerzett. Ezt követően az elméleti fizika tanszéken lett tanársegéd. 1926-ban, miután kitüntetéssel doktorált, egy ösztöndíj segítségével Berlinbe utazhatott tanulmányútra.

Ott-tartózkodása idején a tudományos világ későbbi nagyágyúival közösen /Békésy György, Lánosz Kornél, Gábor Dénes, Szilárd Leo stb./ látogatta Laue professzor előadásait. Orvay Rudolfnak, a szegedi egyetem hírneves elméleti fizika tanárának a fővárosba történt áthelyezé-

se után Bay Zoltánt nevezték ki a helyébe. Innen került 1936-ban az Egyesült Izzó újpesti kutatólaboratóriumába, illetve hamarosan annak élére. Itt tehát az ország legjobban felszerelt laboratóriumában olyan fizikusok voltak a munkatársai mint *Bródy Imre, a kriptonégő feltalálója*. Ő maga is több találmányra nyújtott be szabadalmat, többek között olyan megoldásokra, amelyekkel tökéletesítette a gázkisülésen alapuló lámpákat, az elektronsöveket, továbbá pedig megoldotta a rádiók erősítését. Ezen az úton jutott el további találmányáig, a fotonok és elektronok érzékelésére alkalmas, igen nagy érzékenyséű elektronsokszorozóig, amit kollégájával, *Dalossal* közösen fejlesztett ki. /A washingtoni Smithsonian Természettudományi Múzeumban is őriznek két példányt a Bay-Dallosféle elektronsokszorozóból/.

Magyarország légvédelmének hatékonyabbá tétele érdekében, Bay Zoltán még a második világháború alatt, teljesen függetlenül az ezirányú német és angol kutatásoktól, kifejlesztette a radart. *1946. februárjában került sor korszakalkotó kísérletére, amikor is radarjeleket bocsátott a Holdra s azok visszaverődését műszereivel érzékeltte.* /Tudományos körökben Bay Zoltán kísérletét és de Witt amerikai fizikus hasonló próbálkozását a gyakorlati űrhajózás első lépéseként tartják számon./

Bay Zoltánt 1946-ban a Magyar Tudományos Akadémia Matematikai és Természettudományi Osztályának elnökévé nevezték ki. A kommunista hatalom szünni nem akaró zaklatásai elől végül is kénytelen volt az Egyesült Államokba emigrálni, ahol hamarosan a George Washington Egyetem tanára lett. Tanszékét a későbbiekben "magyar tanszékként" emlegették, mivel előszeretettel gyűjtötte maga köré a legtehetségesebb magyar tudósokat és munkatársakat. Ilyenformán a technikailag és szellemileg is a világ egyik legmagasabb szintet képviselő kutatóintézetében folytathatta munkáját. Ennek köszönhetően 1955-ben egy nagy fontosságú megállapítást tett a röntgensugarak szóródására vonatkozóan. Talán éppen ebből kifolyólag, kinevezték őt az USA Nemzeti Szabványügyi Hivatalának osztályvezetőjévé. Funkciójából adódóan 1965-ben egy olyan javaslatot nyújtott be, hogy a méter definíciójaként a fény vákuumban mért terjedési sebességének részegysége szolgáljon. Ehhez azonban a fény sebességének igen pontos meghatározására volt szükség. Nem is várt a véletlenre, hanem munkatársával, J.A. White-tal közösen végzett mérések alapján *igazolta, hogy*

a fény terjedési sebessége vakuumban, gyakorlatilag független annak frekvenciájától. Ezért a mérési eredményért a Franklin Intézet 1980-ban Boyden-díjjal jutalmazta a két fizikust.

A Magyar Tudományos Akadémia 1981-ben tiszteletbeli tagjává választotta Bay Zoltánt, 1990-ben pedig megkapta a Rubinokkal Ékesített Zászlórendet. Gyakran látogatott haza Magyarországra, különösen a 70-es évektől, s mindig magyarnak vallotta magát. 1992. október 4-én hunyt el Washingtonban. Kívánságának megfelelően szülőföldjén, a gyulavári református temetőben helyezték végső nyugalomra.

A televízió mint találmány, magyar monopólium

“Ahol egy magyar van, ott több is akad, s ahol többen vannak, ott feltaláló és művész is találatik.” - Így a mondás, s mielőtt rátérnék a Goldmark-életmű ecsetelésére, kezemet a szívemre téve mondom, **hogy ha televízió, akkor Mihály Dénes.** Mert hiába a külföld mégoly hangos ágálása, hiába az aspiránsok egész sora, a televízió valóban egyértelműsíthető feltalálója, ird és mondd: Mihály Dénes! Egy időben ugyan együttműködött E.H. Traub német fizikussal, de a dicsőségben vele sem osztozik fele-fele arányban. Épp elég szegény, hogy az egyértelműen magyar érdemeket hagyjuk elvitatni az olyan egyedülálló tudósoktól mint Katona Mihály, Jedlik Ányos, Bolyai János stb.

A gödöllői /1894/ születésű Mihály Dénes fizikus zseni volt. Már gyermekkorában könyvet írt a motorokról és a gépjárművek mechanikus megoldásairól, és a budapesti Műszaki Egyetemen folytatott tanulmányai idején már javában foglalkoztatták őt a képátvitel lehetőségei. ***Mintegy mellékesen, megoldotta a hang fényelektromos úton történő rögzítését, s 1917-ben bemutatta zenét közvetítő filmszalagjait!*** Visszatérve eredeti témájához, a “távolbalátás” fél világot lázban tartó problémájához, több rendszert is kidolgozott a képátvitelre. Legeredetibb találmánya a “Telehornak” nevezett készüléke volt, amelynek segítségével 1919-ben // állóképet továbbított több kilométer távolságba. Erre a találmányra megszerezte több ország /Anglia, Franciaország, Ausztria és Olaszország/ szabadalmát is. Ezek költségeit azonban nem tudta fizetni. Pénzzavarba került, így a budapesti Telefongyár felbontotta a vele kötött szerződést. Lehetetlenné váltak számára a további kísérletek. Hiába adta közre következő munkáját, “Az elektro-

mos távolbalátás és a Telehor” címmel, kísérleteinek sikerében kevesen bíztak, így kénytelen volt elfogadni a német AEG /Allgemeine Elektrizitäts Gesellschaft/ cég ajánlatát, hogy azt követően rendezetebb körülmények között végezhesse kísérleteit.

A televízió megkonstruálásáig természetesen hosszú út vezetett, amely úton számtalan tudós, leleményes elme találmányával és megoldásával találkozhatunk. Ide tartozik Karl Ferdinand Braun találmánya, a katódsugárcső, ami a képernyő őskének tekinthető. John Ambrose Fleming találmánya sem elhanyagolható, aki az elektromos jelek erősítésére szolgáló triódát alkotta meg. Mindezek ellenére a húszas években a kutatómémőkök mindössze az elektromechanikus elveken alapuló televízió létrehozására törekedtek. Ezenközben két skót mémők J.F. Jenkins és J.L. Baird tökéletesíti az ún. Nipkow-tárcsát, amely berendezés a kép sorokra bontását tette lehetővé. Néhány országban intézményszerűen kezdenek foglalkozni a televíziózás bevezetésével. Anglia mellett, meglepő, ám érthető módon, ott szerepel Magyarország is!, méghozzá hazai alkotó gárdával! Ennek egyik tagja - a televíziózás további úttörője - **Okolicsányi Ferenc**, aki az ún. tükörcoszorút saját szerkesztésű "tükörcsavarral" helyettesítette. Ezen berendezés ugyancsak a kép sorokra bontását tette lehetővé, méghozzá kiküszöbölve a Nipkow-tárcsa hátrányát, a kis fényerőt.

Megoldása döntő lépés volt a korszerű televízió megalkotása felé! Okolicsányi 1926-ban Mihály Dénes vállalatánál, a Telehomál helyezkedett el, ahol tovább fejlesztette találmányát. De ne higgyük, hogy ezzel teljes a televízió megalkotóinak magyar gárdája. Sőt, a modern, teljes egészében elektronikus megoldásra épülő televízió éllovasa "*a magyar elektronika ifjú üstököse, Babits Viktor gépészmérnök*" volt.

Babits Viktor 1900-ban született Budapesten. Zsenialitása már ifjú korában kitűnt. Már középiskolás korában eljegyezte magát az elektrotechnikával. Diplomáját a Műegyetemen szerezte meg, majd tanulmányútra indult Franciaországba, Németországba és az Egyesült Államokba. Hazatérése után a Műegyetemen kapott tanársegédi állást, nem sokkal később pedig már a rádiótechnika előadója. Alig töltötte be 26. életévét, amikor szabadalmaztatta saját szerkesztésű televíziós készülékét. Ő volt az, aki elsőként felismerte, hogy az elektromechanikus televízióknak nincs jövője, mert továbbfejlesztése csak bizonyos határig lehetséges. Ennek megfelelően kifejlesztette a mechanikus mozgórészek nélküli, teljes egészében elekt-

ronikus televíziós készülékét, vagyis a modern televíziós készülék elődjét! Elképzelései és megoldásai helyesek voltak, készüléke megbízhatóan működött és remek képet nyújtott, aminek alapján ki mondható: ha valaki őt jelöli meg a televízió feltalálójaként, aligha téved sokat! Készülékének egyetlen hátránya volt csupán, az aránylag kis képernyő. Ez azonban semmit sem von le találmányának világraszóló jelentőségéről!

Közben világszerte felgyorsultak a televíziózás bevezetésére irányuló kísérletek. Az 1928-az berlini rádiókiállítás sztárja Mihály Dénes televíziója volt, amelynek egyik zseniális műszaki megoldásaként fényreléként ködlámpát alkalmazott.

Nem véletlen, hogy a kiállítást követően meghívást kapott Magyarországra, ahol a Gellért szállóban illetve a telefongyárban mutatta be készülékét. Sikere teljes volt, hiszen a televíziózás hazai szakemberei lépést tartottak vele! Az sem véletlen viszont, hogy Mihály Dénes volt az egyike azoknak, akiket megbíztak a televíziózás németországi bevezetésével. Magyarországon eközben megalakult a Magyar Televízió Rt., azzal a céllal, hogy a harmincas évek elején beindítsák a televíziós műsorközvetítést! Ezeket a terveket azonban keresztülhúzta a gazdasági válság, s a háborút megelőző egyre nyomasztóbb gazdasági légkör. Így hiúsult meg az a teljesen reális terv, hogy Magyarországon a világ egy-két más országával párhuzamosan, az elsők között bevezessék a televíziózást.!

Mihály Dénes azonban mindettől függetlenül szinte akadály nélkül produkálta az újabbnál újabb ötletes, mondhatni zseniális megoldásokat, amelyek ismertetésére e helyen nem lenne célszerű részletesebben kitérni. Elegendő megjegyezni, hogy egy "phonokerék" segítségével már akkor megoldotta a kép és a hang szinkronját! További kísérletezések és elgondolások alapján, 1933-ban az előzőnél már egy korszerűbb készüléket mutathatott be, E.H. Traub fizikussal együttműködve. Ezt a készüléket ő még tovább tökéletesítette, amely nem volt más, mint a képet 240 sorra /!/ felbontó televíziós vevőkészülék! Az általa nyert képet akár 2,5x3 méteres nagyságban is ki lehetett vetíteni.

Mihály Dénes, korszakalkotó találmányai ellenére sem tudta végérvényesen rendezni anyagi gondjait. Ezt súlyosbította az a körülmény, hogy a hitleri uralom idején, üldözöttek rejtegetése miatt internálták. Bár Berlinben nősült meg, a felesége is magyar volt. Gyermeük nem született, amit csapásként élt meg a feltaláló.

Élete utolsó éveiben betegen és megrokkanva, de dolgozott: egy süketnémáknak szánt ábécé kidolgozásán fáradozott.

Tihanyi Kálmán, volt az, aki az 1920-as évek végén más feltalálókkal egyidőben, de tőlük függetlenül megalkotta és szabadalmaztatta az elektronikus képfelvő készülékét, az ikonoszkópot. Az viszont már kizárólagos érdeme, hogy egy német, majd egy angol szabadalmában, az ikonoszkópnál az ún. toldalékcövet alkalmazta, ami lehetővé tette a képoldalon való letapogatást. Ez a megoldás a korszerű ikonoszkóp, vagyis a televíziós felvő kamera lényege.

A Goldmark-album

Goldmark József feltaláló érdemeiről már szoltunk az Amerikában jeleskedő magyarok kapcsán. A család másik tagja: *Goldmark Károly*, keszthelyi születésű, világhírű zeneszerző, többek között a Sába királynője című opera szerzője. De kinck ne jutna eszébe nevérol a Sakuntala nyitány, a mester első világhírű műve, amelyet 19 nap alatt komponált. Egyik legnagyobb alkotása az öt tételes Falusi lakodalom, az a "programszimfónia" amelyet J. Brahms Goldmark legkitünőbb szimfonikus alkotásának tartott. De jelentős még a Zrínyi c. szimfonikus költeménye, az 1907-ből való Téli rege opera, vagy az 1914 telén komponált híres, Desz-dúr zongoraötöse, amely a 84 éves mester hatyúdala volt. Ötvenyolc év alatt csaknem 150 művet komponált, köztük 6 operát 13 zenekari darabot, 14 kamarazenci szerzeményt, továbbá kórusdalokat, zongoradarabokat.

Az önmagát szavakban és tettekben is magyarnak valló Goldmark Károlyt a XIX. századvégi Magyarország második leghíresebb zeneszerzőjeként ünnepelte, "Minthogy vezetni nem tudtam, másokkal menni nem akartam, így hát egyedül haladtam..." - ez a goldmarki gondolat akár ars poetica is lehet a művésznek, akinek Keszthelyen mellszobra áll a kastélyhoz tartozó parkban, s a városközpontban álló, egykori Petöfi házon emléktábla jelzi születési helyét és idejét. Az ausztriai Sporon, azaz Németkeresztúr főutcáján is emléktábla jelzi azt a házat, ahol 10 évet töltött gyermekkorából. Ez a ház 1980-tól Goldmark -emlékmúzeum.

Goldmark Sándornak volt egy lapkiadója Budapesten továbbá, három fia:

Goldmark Ferenc - közgazdász. Karrierje elején Venezuelában dolgozott, majd az ENSZ közgazdász szakértője lett. Később a Westinghaus alkalmazottjaként tevékenykedett, majdpedig a New York-i National Foreign Trade Council elnevezésű - hatszáz nagyvállalatot tömörítő - kereskedelmi egyesülés európai képviselője lett.

Goldmark János - jelenleg a New York-i Mannes College of Music elnöke. Kitűnő zenész és zeneesztéta.

Goldmark C. Péter - mérnök. Miután szülei Budapestről Bécsbe költöztek, ő már ott teszi le az érettségét. Egyetemi tanulmányait Berlinben folytatja, s a híres berlini "tudósiskola" több végzős növendékével együtt, ő is az Egyesült Államokban próbál szerencsét.

Szinte azonnal megkapja a Columbia Broadcasting System kutatómérnöki státuszát, rövid három év leforgásával pedig már a kísérleti laboratórium vezetője. A neve körül keringő legendák egyike, miszerint az Elfújta a szél című film színes változata volt rá akkora hatással, hogy még aznap éjjel hozzáfogott a színes tévérendszer kifejlesztéséhez. Hogy ez mennyiben fedti a valóságot azt nem tudhatni, viszont tény, hogy elhivatottként kezdett foglalkozni a színes tévétechnika kifejlesztésével. Előtte már többen is szembeneztek a nagy kihívással, de eredménytelenül. Goldmark C. Péter segítségére volt, hogy azokban az években kezdték megérteni az emberi szem működését. Meglepve vették tudomásul a biológusok és fiziológusok, hogy a színes látás nem is olyan ördögöscsn bonyolult valami, mint ahogy azt elsöre elképzeljük. Az emberi szemben található pálcikák és csapok funkciója vezetett a kérdés, azaz a technikai probléma leegyszerűsítésére, márminthogy a három alapszínből az összes létező szín és színárnyalat kikeverhető. Ez a felismerés vezette Goldmark C. Pétert arra, hogy három "elektronágyúval" tulajdonképpen megoldható a színes képátvitel. Persze a siker további feltétele volt, létrehozni egy olyan képernyőt, amelynek színérzékeny rétege szabályos elrendezésben tartalmazza a három alapszín. Mindez rendben lett volna, elvben tehát megoldódott a színes televízió problémája. Csakhogy amilyen egyszerű volt az ötlet, olyan óriási nehézség rejtett benne: az egy-egy alapszín hordozó fénysugár ugyanis csak a neki színben megfelelő foltocskára csapódhatott be, máskülönben a kép elmosódott, megsemmisült. Goldmark ezt a technikai feladatot is bravúrosan oldotta meg egy ún. árnyékoló maszk segítségével, ami a képernyő és a fénysugarak közé lett iktatva. A maszk egy-egy furata szolgált arra, hogy a kék, piros és zöld színeket hordozó sugarakat éppen a neki megfelelő mezőkre irányítsa a képernyőn. Egy ilyen "maszk" közel félmillió furatot tartalmazott, amelyek elhelyezése mikronnyi pontosságot igényelt. Ezzel azonban parádésan megoldódott a színes tévé technikai kivitelezhetősége. Az viszont már egy sajátos amerikai követelmény volt, hogy az akkoriban forgalomban

lévő milliányi fekete fehér készülékeken is venni lehessen a színes adásokat, nyilván fekete-fehérben. A feladat, Goldmark zsenialitása nélkül hihetetlenül túlbonyolította volna a kidolgozott rendszert. Olvasóimat kímélendő, nem bocsátkozom a végső megoldás elemzésébe. Elegendő ha rögzítjük, hogy Goldmark a végsőkig kihasználva a színkeverés nyújtotta lehetőségeket, gyakorlatilag szerkezeti túlbonyolítás /újabb felvevőcső beiktatása/ nélkül valósította meg a színes, illetve a fekete-fehér televíziós készülékek kompatibilitását.

A későbbiek során több rendszert is kidolgoztak Amerikában, viszont a Goldmark-féle rendszer bizonyult a legtökéletesebbnek, így az általa létrehozott NTSC /National Television System Committee/ rendszert fogadták el, s szabványosították Amerikában).

A rendszer tökéletességét igazolja az a tény is, hogy a további színes televíziós rendszerek, úgymint a Henry de France nevéhez fűződő SECAM /Sequentille á Memoire/, illetve a Walter Bruch általi változat, a PAL /Phase Alternation Line/ alapjául is Goldmark C. Péter rendszere szolgált!

A világot gyökeresen átformáló /felforgató?/ magyar találmányt tehát 1940 augusztusában mutatták be a nagyközönség előtt virágok és tengeri jelenetek színes mozgóképeinek átvitelével. Goldmark mégsem pihent meg a babérjain. Csupán Edisonéhoz fogható az a találmánysorozat, amit neki köszönhet a világ: megalkotja a mikrobarázdás sztereolemezt, amivel forradalmasította a hangtechnikát. A továbbiak során létrehoz egy miniatűr orvosi televíziót, a belső szervek vizsgálatára, majd pedig az egyre terjedő kábeltévé rendszereknek a telekommunikációs műholdakkal való csatlakoztatását oldja meg. Életének utolsó nagy találmánya az elektronikus videó felvevőkészülék volt. Látnivaló, hogy az emberi civilizáció fejlődését meghatározó, csupa nagyhorderejű találmánnyal ajándékozta meg a világot. Tudományos sikereit erkölcsi és társadalmi megbecsülés is követi. 1954-től 1972-ig a telekommunikációs mammutkonzern, a CBS igazgatója, az Amerikai Tudományos Akadémia tagja volt. Halála előtt két héttel vette át Carter elnöktől a National Medal of Science-t, a legmagasabb amerikai, tudományos munkásságért adományozható kitüntetést. 1987-ben halt meg, autóbaleset következtében.

A Goldmark-család valamennyi tagja, még Amerikában is előszeretettel és büszkén hivatkozik magyar voltára. Így van ez az Amerikában élő Goldmarkok harmadik generációjával is!

Amennyiben ők büszkék magyarságukra, legalább annyiban a magyarság is legyen büszke rájuk!

Nobel-díjasaink, s mi több...

Nem véletlenül - miért is titkolnám - hanem a kellő hatás fokozása miatt keríték sort csupán most a tudós világ jegyzékének élvonalára, azaz a magyar tudósok elősorolására, akik kiérdemelték a díjak díját, a tudományos és művészeti teljesítményekért járó abszolút fokozatot, a Nobel-díjat, amely karátmérője az illető művészek és tudósok munkásságának, ahogy az általuk képviselt nemzet szellemi kapacitásának és kvalitásának is.

Hogy a pusztá felsorolásnak mérhető realitásértéke és összehasonlítható rendje legyen, szükségesnek tartom, hogy előzőleg néhány példával szolgáljak:

I. A 110 milliós japán nemzet, amely rendkívüli fegyelméről, szorgalmáról s szinte a fanatizmus határát súroló kitartásáról, kivételesen fejlett iparáról és a kutatás céljait szolgáló kapacitásairól híres, mindössze "fél" Nobel díjat produkált kémiában. 1981-ben Kenichi Fukui osztotta meg a díjat az amerikai Ronald Hoffmannel.

II. A több mint 300 milliós mai és egykori orosz birodalom /a Szovjetunió volt tagállamait is beleértve/ szintén csak "fél" kémiai Nobel-díjat mondhat magáénak, amelyen 1956-ban Nyikolaj Szemjonov osztozott az angol Cyril N. Hinshelwooddal.

III. Olaszország, melynek lakossága ugyancsak sokszorosán meghaladja Magyarországét, szintén mindössze "fél" Nobel-díjjal rendelkezik kémiában, mégpedig 1963-ból, amikor is Giulio Natta osztozott az elismerésben a német Karl Zieglerrel.

Miután nincs szükség a tények felnagyítására, ne is kisebbsítük azokat, s mondjuk ki kellő büszkeséggel, hogy Magyarország, a magyar nemzet 12 Nobel-díjast mondhat magáénak.

1. **Bárány Róbert** - mint fül-szakorvos; a belső fül idegéletteni kutatásaiért, valamint egy speciális operációs eljárás kidolgozásáért kapott **orvosi** Nobel-díjat 1914-ben.

2. **Békésy György** - akusztikai és hallásproblémákkal foglalkozó kutatásaiért kapott *orvosi Nobel*-díjat 1961-ben.

3. **Dénes Gábor** - a lézertechnika továbbfejlesztéséért, valamint a holográfia felfedezéséért részesült *fizikai Nobel*-díjban 1971-ben.

4. **Harsányi János** - a játékelmélet területén kidolgozott módszerei segítségével bonyolult gazdasági folyamatokat és jelenségeket tárt fel. Munkásságáért 1994-ben jutalmazták öt *közgazdasági Nobel*-díjjal.

5. **Doráti Antal** - odaadó harcosa volt az amerikai békemozgalomnak. Bár mint világhírű magyar karmester, oszlopos tagja volt a Physicians for Social Responsibility elnevezésű szervezetnek, amely szervezet 1985-ben elnyerte a *béke-Nobel* díjat.

6. **Hevesy György** - ő volt az, aki első ízben alkalmazott kutatásainál radioaktív izotópokat, s felfedezte 72-es rendszámú hafniumot. 1943-ban jutalmazták öt *kémiai Nobel*-díjjal.

7. **Lénárd Fülöp** - a katódsugaras vizsgálatokra alapozott atommodelljéért részesült *fizikai Nobel*-díjban 1905-ben.

8. **Oláh György** - a szénhidrogének, az ásványi olajok, valamint a természetes gázok alapelemcinek kémiai hatásait és reakcióképességeit vizsgálva olyan forradalmi eredmények birtokába jutott, amelyek eredményesen felhasználhatók az üzemanyag-gyógyszer-és műanyaggyártás területén. Az eddig kiosztott nyolcvanhat *kémiai Nobel*-díjon eleddig 123 tudós osztozott. Ő az első, aki azt egyedül kapta, 1994 decemberében, egy nappal Harsányi János után.

9. **Polányi János** - szerves kémiai kutatásaiért 1986-ban vehette át a *kémiai Nobel*-díjat.

10. **Szent-Györgyi Albert** - a biológiai égési folyamatok terén végzett kutatásaiért, a C-vitamin felfedezéséért, továbbá a C-vitamin és a furmánsav katalizálásáért vehette át az *orvosi Nobel*-díjat 1937-ben.

11. **Wiegner Jenő** - a magfizika és kvantummechanika terén végzett kutatásaiért érdemelte ki a *fizikai Nobel*-díjat 1963-ban. /Részt vett a világ első atomreaktorának megépítésében./

12. **Zsigmondy Richárd** - akinek kolloidkémiai kutatásaiért és az ultramikroszkóp ezzel kapcsolatos továbbfejlesztéséért ítélték oda a *kémiai Nobel*-díjat 1925-ben.

Önmagáért beszélő lajstrom ez, amely számarányát tekintve, messze meghaladja más nemzetek hasonlóképpen dokumentálható /vagy éppen séggel nem dokumentálható/ tudományos sikereit. Tehát jogos a büszke-

ség. És mégis. Aligha kell hangsúlyozni, hogy a díjak odaítélését illetően nem voltunk kivételezett helyzetben. Ellenkezőleg...

Fájdalmas, hogy irodalmi nagyhatalom vagyunk, ez a tény mégsem fejeződik ki Nobel-díjban. Igaz annak idején díj-közelbe került Herczeg Ferenc, csakúgy mint később Weöres Sándor, Illyés Gyula és mások. . . A hiányok és lehetőségek latolgatása ezen a szinten persze korántsem panasz. Hogy is lehetne az, amikor éppen arról van szó, hogy a magyar nemzet évről-évre folyamatosan produkálja azokat a művészeket és tudósokat, akik "ott dörömbölnek a Nobel-díj Bizottság kapuján." Még mielőtt azonban abba a hibába esnénk, hogy túlzott jelentőséget tanúsítunk a Nobel-díjnak, azt az észrevételt sem hallgathatjuk el, hogy ha a jövőben is olyan tendenciózusan díjaz majd a Nobel-díj Bizottság, ahogy azt eddig tapasztaljuk, akkor előfordulhat, hogy a díj eszmei értéke megkérdőjeleződik, sőt, ellenkező előjelet kap. Mindazonáltal egy potenciális Nobel-díjasról feltétlenül meg kell emlékeznünk ezen a helyen.

A számítógép atyja

Neumann Jánost bemutatni szinte lehetetlen. Több akadémia tagja volt és felülmúlhatatlan alkotások fűződnek nevéhez a matematikában, a kémiában, a fizikában, a számítástechnikában, de a közgazdaságtanban is. Neumann János 1903-ban született Budapesten. Környezetét egyszerűen lenyűgözte tehetségével. Ebből következett, hogy a neves matematikus, Fekete Mihály lett a házitanítója. 1913-ban iratkozott be a budapesti fasoni evangélikus gimnáziumba. Érettségi után a budapesti egyetemen, majd Berlinben és Zürichben tanul tovább. Berlinben már magántanár volt, akinek széles körben ismerték matematikával és kvantummechanikával foglalkozó munkáit.

Az európai matematika központja ekkor Göttinga volt, ahol a huszas években David Hilbert körül csoportosultak a legkiválóbb matematikusok. Az egyik ottani híresség, Nordheim akkoriban kijelentette: *"Hilbert nehezen értette meg a problémákat, viszont Neumann a leggyorsabb elme volt, akivel valaha is találkoztam!"* A későbbiekben, egészen haláláig, sőt napjainkig ilyen és ehhez hasonló szuperlatívuszokban méltatták és méltatják Neumann Jánost. Legendák keringenek arról, milyen gyorsan és könnyen oldotta meg fejben a legelképesztőbb feladatokat is.

Neumannt 1943-ban hívták meg Los Alamosba, ahol a legnagyobb titokban dolgoztak az atombomba kifejlesztésén. A számítógép kifejlesztésének kérdésével egy utazása során került kapcsolatba a program vezetője, H.H. Goldstine révén. Neumann hamarosan már egy újabb gépen, az Electronic Discrete Variable Computer tervezésén és kivitelezésén dolgozik. Erről szóló dolgozatában, az EDVAC, s egyben a mai modern számítógépek meghatározását nyújtja, s mindezt 1945 június 30-án! Ez volt tehát az első legfontosabb dokumentum, amit a gépi számításokról és számítógépekről valaha is irtak. Neumann ebben utasításkódokat javasol, leírja a számítógép egyes részeinek funkcióit, kapcsolatait és kölcsönhatá-

sait, egyszóval a számítógép teljes logikai működését! Azon túl, hogy a komplex módon értelmezett számítógépet Neumann Jánosnak köszönheti a világ, az adattárolás ötlete és továbbfejlesztése is az ő nevéhez fűződik! Egy korabeli matematikus erről így vallott: “Ha Neumann nem fordít annyi időt és fáradságot a számítógépre, szinte elképzelhetetlen, mi mindent alkothatt volna a tiszta matematikában?...” Igen a tiszta matematika elvesztette Neumannt, de megnyerte őt a számítástechnika. Ki tudja, nem pozitív-e a mérleg? Egyszerre több tudományban nem dolgozhatott még Neumann János sem. Ahol jelen volt, ott korszakalkotó munkát végzett és ahol nem lehetett jelen, onnan hiányzott... A háború után kifejlesztett újabb számítógépének tárolója egy katódsugárcső lett. Ezt a berendezést azóta is Neumann-gépként emlegetik. Hogy egy korát megelőző ötletet is milyen zseniálisan és villámgyorsan tudott továbbfejleszteni, arra példa, hogy gépében már alkalmazta a “programmódosítás programmal” elvét! Mai nyelven szólva, nem csupán hardver, hanem szoftver eljárásokat is kidolgozott. Mindezt 1946-ban!

Neumann János jelentős munkát végzett az automaták elmélete terén, pontosabban az ún. megbízhatatlan elemekből felépülő automaták és az önmagukat reprodukáló automaták kutatásában is. Korai halála egy páratlan zseni életét, egy példa nélkül álló tudományos sikersorozatot tört ketté. Legjelesebb tudóstársai és a hozzá közel álló szakemberek egyértelműen állítják, hogy ha nem végzett volna vele a rák olyan fiatalon /1957-ben, 54 éves korában halt meg/, akkor hamarosan két Nobel-díjat is átvehetett volna!

A Nobel-díj centrikus megközelítést figyelmen kívül hagyva is kijelenthető, hogy:

Neumann János minden idők egyik legnagyobb tudósa volt!

Örömünkre szolgál, hogy az 1968-ban létrejött magyarországi Számítógép-tudományi Társaság Neumann János nevét viseli.

Úristen, még egy magyar - azaz kettő

Lánczos Kornél 1893. február 2-án született Székesfehérváron. Szülővárosában, a Ciszterciák Gimnáziumában érettségizett, ahonnan a budapesti tudományegyetemre vezetett az útja. Az egyetem elvégzését követő első állomása a Műegyetem Kísérleti Fizikai Tanszéke volt, ahol tanársegédi állást kapott. Akkor még csak a legszűkebb szakmai körökben volt tudott, hogy Lánczos a kvantummechanika és a relativitáselmélet egyik legnagyobb szaktekintélye. Disszertációja tárgyát is e témakörből merítette: "A maxwelli éter-elmélet függvénytani vonatkozásai" címmel. Ekkor az a különleges helyzet állt elő, hogy mivel környezetének tudományos köreiből alig akadt olyan tudós, aki fölül tudta volna bírálni munkáját, ezért azt többek között Einsteinnek és Max Plancknak küldte el elbírálás végett. Einstein a következő sorokkal méltatta Lánczos teljesítményét: "...eredeti elméleti munka, amelynek alapján Önt megilleti a doktorátus." Ezzel egy életre megpecsételődött a barátságuk.

Miután 1921-ben Németországba került, egy ideig a freiburgi egyetemen, majdpedig a frankfurti Kísérleti Fizikai Intézetben dolgozott. Akkoriban váltak ismeretessé az atomok legfontosabb tulajdonságai, Heisenberg szinképelemzése nyomán. Ez az út vezetett az atomi részecskék elhelyezkedésének még pontosabb meghatározásához, mégpedig a hullámrezgések törvényszerűségei alapján. /Véges térbeli hullám csak meghatározott frekvenciákon végezhet rezgést, amiként azt a különböző méretű sípok esetében tapasztalhatjuk./

Lánczos egy merőben eredeti matematikai megközelítés útján igazolta a hullámrezgések eme törvényszerűségét. Az addigi megoldásokkal ellentétben azonban nem differenciál - hanem integrálegyenleteket alkalmazott. Eredményeit a Zeitschrift für Physik c. szaklapban ismertette, megelőzve a kor legjelentősebb tudósait, akik ugyancsak ezen a területen dolgoztak. Ekkor történt az a tudománytörténeti jelentőségű tévedés,

miszerint Pauli, a híres atomfizikus "hibát fedezett fel" Lánczos megoldásában, s így bizony lekezelőleg írt róla. Ennek következtében a fizika berkeiben egy bizonyos Schrödinger eredményeit fogadták el, /később azért kapott Nobel-díjat/, holott azokat megelőzték Lánczos megoldásai. Ezen a tényen az sem változtat, hogy később kiderült: Pauli tévedett. Lánczos számításai helyesek voltak, amit maga Schrödinger is elismert, és elismerésének tudóshoz méltó őszinteséggel adott hangot egy tudományos értekezéslet alkalmával.

Lánczos Kornél 1929-ben került Einstein mellé tanársegédnek. A mérsékelt matematikai képességekkel rendelkező Einstein szavakban megfogalmazott problémáit a briliáns magyar matematikus sorozatban oldotta meg elegáns és zseniális leleményességgel, valamint felkészültséggel. Annak igazolását illetően is övé a világelsőség, hogy a newtoni axiómák nem alaptörvények, hanem a gravitációs tér sajátos tünetei. Lánczos 1931-ben került Amerikába, nevezetesen Lafayette-be, ahol a kvantummechanika előadójaként tevékenykedett, később pedig Pardue egyetemén adott elő relativitás-elméletet.

Utolsó előtti állomása Dublin volt, ahol az ottani leghaladóbb tudományos intézmény /Institute for Advanced Studies/ vezető munkatársa lett. Szíve azonban mind gyakrabban szólította őt haza, Magyarországra. Az utolsó harsonszó is ott hangzott el számára 1974-ben. A Farkasréti temetőben lelt örök nyugalomát.

Vándor ha arra jársz, állj meg a sírjánál, áldozz emlékének egy néma percet, mert az irigy és ellenséges világ azt nem teszi meg helyetted ...

Kemény János György

Alig néhány esztendeje hunyt el New Hampshire-ban Kemény János György, aki a Los Alamos-i magyar tudósgárda: Teller Ede, Szilárd Leó, Neumann János stb. géniuszaihoz fogható tudósegyéniség volt, mégis, talán róla tudunk legkevesebbet.

1938-ban, Kemény János György édesapja mint külkereskedő, az Egyesült Államokban tartózkodott és ott is maradt azzal a céllal, hogy megalapozza a család majdani amerikai megélhetését. Úgy is történt, és 1940 januárjában magával vitte a család többi tagját is. Az ifjú 14 éves pesti fiú úgy szállt partra Amerikában, hogy egyetlen szót sem beszélt angolul. New York-i gimnáziumára mégis úgy emlékezett vissza, hogy "a pesti Berzsenyi Gimnáziumban tanultak után New Yorkban négy év alatt sem tanultam semmi újat matematikából." Ez csak akkor változott meg, amikor beiratkozott a Princeton-i egyetemre. Itt történt meg vele, hogy egy elragadóan jól sikerült vizsga után, furcsa kiejtésére utalva megkérdezte tőle a matematika professzora, hogy honnan származik. Amikor Kemény megmondta hogy Magyarországról, a professzor ének emelte a karjait: "Úristen, még egy magyar!" - kiáltással. A matematika professzor nyilván tájékozott volt a kor Amerikájának hasonlíthatatlan zsenialitású matematikusairól és azok származásáról.

Kemény János György három év alatt végezte el az egyetemet(!). Ezalatt már javában folyt a második világháború. A 19 éves fiatalembert behívták katonának. Katonai szolgálatát Los Alamosban töltötte, ahol a később Nobel-díjjal jutalmazott Richard Feynmann volt a főnöke. Feladata az volt, hogy elektromos kalkulátorokkal végezzen bonyolult számításokat. Innen származtatható rendkívüli érzékenysége és érdeklődése a számítógépek lehetőségei iránt.

A Kemény János Györgyöt méltató cikkében a "Yankee" folyóirat 1980 márciusi száma a következőket írta: Kemény János György Los

Alamosban találkozott Szilárd Leóval, Wigner Jenővel, Neumann Jánossal és Teller Edével. Most képzelje el az olvasó, hogy ők valamennyien Budapest ugyanazon kerületéből jöttek. Ezek után nem csoda, hogy a Los Alamosban dolgozó tudósok elfogadták azt az elméletet, hogy sok esztendővel ezelőtt egy Marsról érkezett űrhajó landolt Közép Európában. A magyarok marsbeli eredetének három minden kétséget kizáró bizonyítékát idézték: *a magyarok nyughatatlan természetűek, s ma is sokat változtatják helyüket: egy rendkívül gazdag, kifejező és logikus nyelvet beszélnek, amelynek semmi kapcsolata nincs szomszédaik nyelvével: sokkal okosabbak a földlakóknál.* Azt viszont már Kemény J. György mondta egy alkalommal, hogy *"a magyart mint egy logikus és természetes kifejező erővel bíró nyelvet annyival könnyebben tanulják meg a magyar gyerekek, mint például az angolt, hogy sokkal több idejük marad a matematikára."* Nem kell külön hangsúlyozni hogy ezek a állítások mindössze játékos szellemességek, de az is bizonyos, hogy nem véletlen agyszülemények. Az viszont már történelmi esemény, ami Los Alamosban történt, egy rendkívül problematikus tudományos kérdés megvitatása alkalmával: Tanácskozásra ült össze az akkori tudományos világ elitje: Teller Ede, Wigner Jenő, Szilárd Leó, Neumann János és Kemény János György. Valamennyien törve beszéltek az angolt, míg nem az egyikük megszólalt: "De uraim (gyerekek) nincs itt senki, aki miatt törmünk kéne az angol nyelvet. Beszéljünk magyarul. Mondani sem kell, hogy azután gördülékeny magyarsággal folyt a tanácskozás, s ugyanilyen gördülékenyen meg is oldódott a probléma.

Kemény János György 1947-ben szerelt le. Ekkor visszatért a Princetoni Egyetemre, ahol évfolyamelsőként végzett, 1949-ben pedig logikából szerzett doktori diplomát. De még ezt megelőzően 1948-ban, az Institute for Advanced Studies igazgatója, Robert Oppenheimer, felfigyelvén a rendkívül tehetséges Keményre, kinevezte őt tanársegéddé Albert Einstein mellé! Kemény János tehát egykori egyetemén, Princeton-ban dolgozott 1953-ig. Az univerzalitás vonzotta őt, éppen ezért élete végéig Einsteint és Neumannt tekintette példaképének, szemben több matematika professzorral, akik mindössze egy egészen szűk területen tudtak mozogni s azon kívül semmi egyébről nem is lehetett velük beszélgetni. Szenvedélyesen érdekelte őt a matematika társadalmi szerepe és tanítása. Egyik ezzel kapcsolatos kifakadását a Guardian idézte: *"A matematika az a*

tantárgy, amelyet 14 éven át tanulhatsz anélkül, hogy egyetlen 1800 után megalkotott témával találkoznál”!

1953-ban, Einstein ajánlatára hívta meg a Dartmouth Kollégium az akkor még mindössze 27-éves Kemény János Györgyöt a kollégium matematika tanszék vezetőjévé! 1970-ben pedig a kollégium rektorává választották.

Bevett szokása volt, hogy beszédeihez és előadásaihoz jegyzeteket készített. Sajátos módon azonban mindig csak a befejező mondatokat rögzítette kellő gondossággal. Emlékezetes és azóta is előszeretettel idézett beszédet mondott 1981-ben, amikor leköszönt rektori tisztéről.

Lágy hangon, magyaros akcentussal szólt hallgatóihoz:

“...Az előttetek álló években sokféle hang szól majd hozzátok - hangok, amelyek mondják, hogy mit tegyetek életek során. E hangok közt lesz majd egy, amit sokféle mezben hangoztattak már a történelem során. Ez a legveszedelmesebb hang amit hallani fogtok. A mindnyájunkban meglévő ősi ösztönre alapoz: az emberi előítéletre. Megpróbál megosztani bennünket: fehérket a feketék ellen, keresztényeket a zsidók ellen, férfiakat a nők ellen. És ha sikerül neki, hogy elválasszon embertársainktól, a széttöredezt társadalomra rákényszerítheti gonosz hatalmát. Ne hallgassatok erre a hangra! Inkább arra a belső hangra figyeljétek, amely azt mondja, hogy az emberiség békében élhet, az emberiség harmóniában élhet, hogy az emberiség tisztelheti minden egyes ember jogát és méltóságát. Használjátok tehetségeteket - ezt a bennetek meglévő nagy értéket - egy jobb világ megalkotására, egy elviselhetőbb világ megalkotására, amelyben mindnyájunknak hely jut. Egyetemünk fiai és leányai: az egész emberiség a testvéreitek, és ti testvéreitek őrzői vagytok!”

**A TEHETSÉG GÉNFORRÁSA TOVÁBB
BUZOG**

Az égbolt mérnöke

Immár évtizedek óta foglalkoztatja a tudósok, mindenekelőtt a csillagászok, de a tudományos-fantasztikus regényírók, s az érdeklődők fantáziáját is a fekete lyukak kérdése. A tudomány jelenlegi ismeretei szerint létezhet a világegyetemben olyan rendkívüli sűrűségű anyaghalmaz, amely minden képzeletet felülmúló tömörségével, ennél fogva hihetetlenül nagy vonzási erejével magához ragad mindent: gázokat, csillagokat. Ilyen feltételezett sűrűség mellett a földünk mindössze egy teniszlabda nagyságú anyaghalmazt képezne. A feltételezett lyukak azonban nem láthatóak, mivel vonzási energiájuknál fogva nem csupán a bolygókat, üstökösöket, egész csillagokat / a mi Napunknál sokszor milliószor nagyobb égitesteket/ szippantanak magukba, hanem a fényt is! Érthető tehát, hogy a fekete lyukak létezését mindeddig senkinek sem sikerült bizonyítani azon kívül, hogy színképlelemzéssel és egyéb mérésekkel meglehetősen egybecsengő feltételezésekhez jutottak a csillagászok a fekete lyukak létezését illetően.

A század egyik legizgalmasabb csillagászati kérdésére a jelek szerint egy Amerikában élő tudósnak sikerült megadnia a választ. Ő az, aki elsőként közvetett bizonyítással igazolja, miszerint igenis, a fekete lyukak léteznek!

Az amerikai /kanadai/ tudóst *Körmendy Jánosnak* hívják. A tudós családja a Pest megyei Vál községből vándorolt ki Kanadába. Körmendy professzor ma 50 éves. A Niagara vízesés közvetlen közelében nőtt fel. Tanulmányait Torontóban, majd a kaliforniai műegyetemen folytatta. Im-már évek óta Hawaii-n dolgozik, pontosabban a Manna Kea hegyen működő csillagvizsgálóban, amely - Körmendy megállapítása szerint - az éghajlati és légköri viszonyok miatt a legjobb a világon.

Körmendy professzor csöndes, kiegyensúlyozott, megfontolt ember. Igazi tudóshoz méltó higgadt és szabatos válaszokkal reagál minden kérdésre. Számtalanszor elmondta és leírta, miként méri színképlelemzéssel

a galaxisok sebességét. Több éves kutatómunkája nyomán végül is kitért, hogy az NCG 3115 katalógusszámú csillagrendszer magva rendkívül nagy sebességgel forog. Az ilyen sebesség következtében normális körülmények között szét kellene repülnie a magnak. Ám hogy ez nem következik be, annak az a magyarázata, hogy a csillagrendszer középontja - valószínűleg - nagy energiájú, rendkívüli sűrűségű anyagot: fekete lyukat rejt magában.

Korábban az Androméda és az M 32-es jelzésű galaxisban végeztek hasonló méréseket. Ezek során megállapították, hogy a csillaghalmozat mélyén mintegy tízmillió nap anyagát tömörítő fekete lyuk rejlik. Az NCG 3115-ben viszont egymilliárd nap tömege sűrűsödhetett össze! Ez a csillagrendszer egyébként 30 millió fényévre van a Földtől. Összehasonlításképpen, kiterjedése többszöröse a Tejúténak, így amatőr csillagászati távcsővel is észlelhető.

Körmendy János a Douglas Richstone professzorral közösen végzett kutatási eredményeiről néhány év óta folyamatosan tájékoztatja a tudományos világot. A szélesebb nyilvánosság elé azonban csak a közelmúltban tárták ezeket az eredményeket, miután szakmai berkekben igen kedvező visszhangra találtak a közlemények. Körmendy professzor véleménye szerint, ezek a legújabb megállapítások választ adhatnak a csillagászat további izgalmas kérdéseire, úgymint a kvazárok, a világminőségben észlelt, rendkívüli fényességű objektumok mibenlétére. A kvazárok, Naprendszerünkől több milliárdnyi fényév távolságban, egyre távolodnak tőlünk, feltételezések szerint a fekete lyukaknak engedve... Ismert csillagászati tény, hogy a Naprendszerünk kialakulásának első szakaszában sokkal több volt annak környezetében a kvazár. Ezek azonban az évmilliárdok során eltűntek. Ennek a jelenségnek a magyarázata a fekete lyukak tevékenysége.

Körmendy János több alkalommal is megismételte, hogy *"ideje lesz felújítania kapcsolatát Magyarországgal."*

Nem ütköznek benne az éltudós és hazafi

Az igyekvő tudálékosság kedvéért se hagyjuk magunkat félrevezetni a tankönyvek és "tudományos" ismeretterjesztő kiadványok által, amelyek a legjobb esetben is azt sugallják, mintha a világrépre bélyeget nyomó magyar tudósok és zseniális magyar elmék csak a múltban tevékenykedtek volna. Ez természetesen nem így van. Mindössze arról van szó, hogy a korábbi évtizedek élenjáró tudósainak munkássága az idők folyamán jobban bekerült a köztudatba és az alkotásaikat ismertető irodalom is számosabb, terjedelmesebb.

Illik azonban példát szolgáltatnunk a napjainkban is világszerte sikerrel tevékenykedő magyar tudósok egyikéről: legyen az egy bocsánatos esetlegesség alapján - mondjuk **Noel Péter**, a Magyar Mérnökök és Építészek Világszövetségének 1982-83-évi elnöke, már csak azért is, mert a Kanadában /Albertában/ dolgozó magyar tudós a korábban általa képviselt társulás, az MMÉV meghívására, nem is olyan régen, Magyarországon járt. Ennek során nem csupán kutatási eredményeivel, de erkölcsi és hazafias magatartásával is felkeltette érdeklődésemet.

Noel Péter a világ eleddig első és egyetlen kvantummérnöke, magyarországi látogatása alkalmával, a nagy érdeklődésre való tekintettel az eredetileg tervezett egy előadás helyett 16 előadásból álló sorozatot tartott a budapesti Műszaki Egyetemen, valamint különböző magyar tudományos és energetikai társaságoknál, "A modern kvantummérnök-tudomány" címmel. Ebből az alkalomból kerített sort arra is, hogy 27 dolgozatot tartalmazó munkáját az Országos Széchényi Könyvtárban helyezze el, mintegy biztosítva - saját megfogalmazásában - a magyar gondolat elsőségét". Tevékenységének elismeréséül a Magyar Mérnöktudományi Akadémia tagjá-

vá jelölték. Kutatásainak eredményeit felajánlotta minden olyan magyar vállalatnak, amely nem áll külföldi ellenőrzés alatt!

Magyarországi utazásának előzménye az volt, hogy az albertai kormány gazdaságfejlesztési és kereskedelmi minisztere közölte Noel Péterrel, hogy Alberta fontosnak tartja és támogatja a Magyarországgal való tudományos, gazdasági és kulturális együttműködést. Az utazást több albertai szakemberrel folytatott tárgyalás előzte meg, lévén, hogy Magyarország és Alberta bizonyos tekintetben azonos helyzetben van: mindkettőnek fejlődnie kell, így az összefogás magától értetődő: egyenlő partnerként, közös vállalatok kialakításával tudnák fellendíteni gazdasági életüket.

Maga Noel Péter mondja: Sikerült legalábbis gondolkodásra készítenem a hallgatóságomat. Mindjárt az elején kijelentettem: hallgassanak meg, aztán ha nem értenek velem egyet, mondhatják, hogy rossz amit mondok, de azt bizonyítsák is be! Ha pedig nem tudják bebizonyítani, hogy az rossz, akkor fogadják el. **Mert én bebizonyítottam, hogy a jelenlegi - hő útján előállított - energia-termelés elavult, mert a kvantumfizikai alapon álló energiafejlesztéssel hőveszteség nélkül határtalan mennyiségű energia áll rendelkezésünkre, s így nincs szükségünk atomenergiára! Az új módszer veszélytelenebb, olcsóbb és természetvédelmi szempontból is előnyösebb!**

Volt aki vitába szállt velem, köztük Teller Ede is. Végül azonban a híres atomtudós azt mondta: "Ez egy teljesen új elmélet, érdemes elgondolkodni rajta." Egyébként egy protongyorsító tervét is elkészítettem egy magyar csoporttal együttműködve, amely ellentétben a nagy földterületeket igénylő jelenlegiekkel szemben egy szobában is elfér, s nem mágnes, hanem kondenzátor-kapacitás útján működik bizonyítva, hogy nincs szükség óriási méretű protongyorsítókra! Logikailag, matematikailag mindez megvalósítható, s ezt több neves professzor ellenőrzése is alátámasztja.

Többek között egy modellen bemutattam a foton és elektron kölcsönhatását az anyagban: két fluoreszkáló, hálózatról táplált műanyag félvezető lapot közelítettem, illetve távolítottam egymástól, miközben a hálózati áramfelvétel ennek megfelelően csökkent vagy nőtt. Ez a kísérlet azt bizonyította, hogy lehetőség van az atomsugárzás megállítására; ily módon megszüntethető a nem kívánatos sugárzó anyagok élő sejtekre gyakorolt káros hatása!

Jelenleg egy kvantum-hidrodinamikai generátoron dolgozom, ami kukoricacsutkából előállított grafitot és műanyagot használ fel, fémkive-

zetők minimális mennyiségben történő alkalmazása mellett. A berendezés jellegzetessége, hogy nincs forgó része: a folyóból műanyag csőven áramló víz atomjait elektromos úton töltjük fel, s ezek a töltött részecskék fejlesztik az áramot. Egy kis kapacitású modellem már üzemel.

A magyar részről megnyilvánuló érdeklődésre jellemző, hogy a magyarországi körutamat követő három hónap múltán Kanadába utazott dr. Pungor Ernő, az akkori tudományos és technológiai fejlesztésügyi miniszter, felkereste az albertai tudományos kutatóintézetet és érdeklődött elképzeléseink iránt. Tavaly, az észak-dunántúli áramszolgáltatási Rt. szakemberei - az albertai energiaszolgáltató vállalatok vendégeiként - látogattak Edmontonba. Eszmeeserjűnk kapcsán hozzá kell fűznöm, hogy az együttműködéshez nagyon fontos egy olyan rendszer bevezetése, amelyben nem a beruházó dirigál, hiszen a pénz csupán eszköz, nem pedig a cél kell legyen...

“Mérnökök egy csoportjával megalakítottuk azt az “agytrösztöt”, amelynek célja minden magyar gondolatot - tulajdonjogukat biztosítva - össze kell gyűjteni! Ezt Albertában is szeretném megszervezni mivel úgy érzem, hogy a magyarországi fejlődést segítenünk kell ötletekkel, találmányokkal, gazdasági kapcsolatokkal, szakértői munkával, s ebben minden élő magyar - nemcsak mérnök, hanem egyszerű munkás, háziasszony, s aki e sorokat olvassa - segíthet!” - foglalta össze mondandóját Noel Péter.

IRODALOM

A gondolkodás évszázadai, Budapest, 1968.

Andai Pál: A technika fejlődése az ókortól az atomkor küszöbéig, Budapest, 1965.

A tudás világa, I. évf. 1. sz. In: Dr. Lovász Károly - Tamás György. A gépkocsi története.

Az őshazától Árpád honalapításáig. Kaposvár, 1996.

Badiny Jós Ferenc: Az Ister-Gam-i oroszlánok titka, Buenos Aires, 1979.

Badiny Jós Ferenc: Káldeától Ister-Gamig, Buenos Aires, 1971.

Bakay Kornél: A magyar államalapítás, Budapest, 1981.

Bakay Kornél: Kik vagyunk? Honnan jöttünk?, Szombathely, 1994.

Dr. Bakay Kornél: Hogyan lettünk finnugorok?, Budapest, 1994.

Baráth Tibor: A magyar népek őstörténete, Montreal, 1973.

Baráth Tibor: Tájékoztató az újabb magyar őstörténeti kutatásokról, Montreal, 1973.

Bárdy László: Ősünk nyomában a Távol-Keleten, Pécs, 1993.

Benedek István: A tudás útja, Budapest, 1974.

Bernal J. D.: Tudomány és történelem, Budapest, 1963.

Prof. Dr. Blaskovics József: A magyarok története - Tarih-i ~Üngürüşz. Cleveland, 1998.

Biró József: A szabirok őstörténete, Orange, California, 1986.

Dr. Bobula Ida: A sumir-magyar rokonság, Buenos Aires, 1982.

Childe G. The Danube In Prehistory, Oxford, 1929.

Collinder Björn: Fenno-Ugric vocabulary: An etymological dictionary of the Uralic languages, Hamburg, 1977.

Csicsáky Jenő "Mu" az emberiség szülőföldje, Budapest, 1938.

Csöke Sándor: Egyiptomi igazságok - A Nap Fiai, nov. - dec., 1970., Los Cocos.

Csöke Sándor: A sumér ősnyelvtől a magyar nyelvig, New York, 1969.

Deér József: A honfoglaló magyarság, In: Ligeti L. szerk: A magyarság őstörténete, 1943.

Dolgopolszkij A.: Boreisch-Ursprache Eurasiens, Berlin, 1973.

Endrey Antal: A magyarság eredete, Melbourne, 1982.

Erdélyi Gyula: Az őshazától való elindulástól az utolsó Árpád-házi királyig, In: A magyar huszár, szerk.: Ajtay Endre, Budapest, 1936.

Fehér Márta: A tudományfejlődés kérdőjelei, Budapest, 1965.

Fehérné, Walter Anna: A sumér ékirástól a magyar rovásírásig I-II, Buenos Aires, 1975

- Fejér Albert: Arvisurák, King City. 1980.
- Foyta István: Honnan származunk; Mit adtunk a világnak; Kik a rokonaink, Buenos Aires, 1961.
- Fóti Mihály: Az orvostudomány és élettan Nobel-díjasai. Budapest, 1975.
- Für Lajos: Világjáró magyarok, Budapest, 1989.
- Freud Robert: Nagy pillanatok a matematika történetében, Budapest, 1981.
- Gina Fasoli: Le incursioni degli ungari nell'Italia Settentrionale, Firenze, 1945, In: Kapu, szerk.: Nagy Kálmán hadtörténész, Budapest, 1993.
- Götz László: Keleten kél a nap I-IV, Budapest, 1994.
- Johannes von Gumpach: Babyloner und Assyrer, Heidelberg, 1952.
- Gyárfás István: A jász-kunok története, Szolnok, 1883, III. köt.
- Györfly György: István király és műve, Budapest, 1977.
- Haraszthy Ágoston: Utazás Észak-Amerikában, Pest, 1844.
- Harsányi Fedor: Elődeink, Buenos Aires, 1975.
- Hegedüs Géza: Korona és kard, Budapest 1975,.
- Hermann D.B.: Az égbolt felfedezői; Budapest, 1981.
- Irodalmi Újság Sorozat, 9. sz. In: Vitányi Béla: Az elfelejtett kisebbségi szerződés
- Johnson A.: America Explored, New Virginia, 1971.
- Kanadai Magyarság. 1992, május 30, jún. 6, 13, 20. In: Fáy István: Magyar apológia
- Kapu, 1993. augusztus - szeptember.
- Katona Sándor: Őstelepes népünk; Kettős népvünk - a magyar s a hungar, Nokomis, Florida, 1993.
- Kemény Ferenc: Das Sprechlernen der Völker, W. Braumüller. Wien.
- Kemény Ferenc: Magyar nyelvünk tökélyéről
- Dr. Kiss László - Ozogány Ernő - Lacza Tihamér: A magyar tudomány évszázadai. Pozsony, 1994.
- Kosztolányi Dezső: Nyelv és lélek, Budapest. 1971.
- Laing Samuel: "Snorro Sturluson: Heimskringla - 1215", London, 1844.
- László Gyula: A kettős honfoglalás, Budapest, 1980.
- László Gyula: Hunor és Magor nyomában. Budapest, 1967.
- László Gyula: Őstörténetünk, Budapest. 1981.
- Magyar Adorján: A magyar nyelv
- Magyar Adorján: Ósmagyar rovásírás. Warren. 1970.
- Magyar népem nevében!, Dr, Dr, Kulin Bán szerk., Ungvár, 1995.
- Magyar Hírek: 1986. április 10, június 5, 19.
- Magyarok, 1989.
- Magyar Történelmi Szemle, Buenos Aires, 1976.

- Marjalaki Kiss Lajos: Anonymus és a magyarság eredete. Miskolc. 1939
- Markó Árpád: Magyar hadtörténelem, Budapest, 1943.
- Műszaki nagyjaink I-V. Budapest, 1985.
- Nagy Gyula: Az ellopott magyar őstörténet, Budapest-Zürich, 1994.
- Norsk Riksmalsordbók, Oslo, 1957.
- Nyirő József: Mi az igazság Erdély esetében, Cleveland
- Padányi Viktor: Vérbulcsu, Ausztrália, 1955.
- Polgárdy Géza: Tündöklő szellemek, Budapest. 1993.
- Radics Géza: A magyar nyelvről, Oak Forest, 1986.
- Radics Géza: Eredetünk és őshazánk, Oak Forest, 1988.
- Rádics Károly: A múlt évgyűrűi, Budapest, 1993.
- Samuel Noah Kramer: Mythologies of the Ancient World, Garden City, New York, 1961.
- Sebestyén Gyula: Rovás és rovásírás, New York, 1969.
- Simon Endre: Művelődéstörténeti írások, Montreal. 1993.
- Sisa István: Nemzet határok nélkül, Cleveland, 1993.
- Szabadvary Ferenc - Pető Gábor Pál: A kémia nagy pillanatai, Budapest, 1980.
- Szabó László: Magyar múlt Dél-Amerikában, Budapest, 1982.
- Szentiványi Rezső: Bábeltől Pannóniáig, Baltimore, 1962.
- Táncsics Mihály: Legrégibb nyelv a magyar, Budapest. 1875.
- Tardy Lajos: Régi hírünk a világban, Budapest. 1979.
- Tolsztov Sz.P.: Az ősi Chorezm, Budapest, 1950.
- Tormay Zsuzsa: Őstudatunk élő emlékei. North St. Silver Lake, 1997.
- Tormont - Webster: Illustrated Encyclopedic Dictionary
- Vajai Szabolcs: Európa kalandja a "kalandozó" magyarokkal
- Dr. Vámos-Tóth Bátor: Elsőrendű Tamana nevek, Honolulu - Montreal, 1998.
- Vekerdi László: Kalandozások a tudomány történetében, Budapest. 1969.
- Weber T.: A vikingektől az űrhajósokig, Budapest, 1984.
- Dr. Zakar András: Elhallgatott fejezetek a magyar történelemből. Svájc, 1976.

Tartalomjegyzék

Előszó.....	5
-------------	---

ÉVEZREDEK VALLANAK MAGYARUL

<i>A szálak Hawaii-ra vezetnek</i>	8
<i>Volt egyszer egy világnyelv</i>	13
<i>Nyelvőrségen</i>	19
<i>Miénk az Ige</i>	22

HÓDÍTÁSAINK BEJEGYEZTETTEK

<i>Haraszthy Ágoston "Szőlőskertek királya"</i>	28
<i>Amerika felszabadítására, huszárok, előre!</i>	33
<i>Kossuth segédtsíjtje, Lincoln altábornagya, Asbóth Sándor</i>	38

DÉL-AMERIKA TÖRTÉNELMÉNEK MAGYAR FEJEZETEI

<i>A civilizáció magyar nagykövetei</i>	42
<i>Debály Ferenc József</i>	
<i>Az uruguay és paraguay himnusz szerzője</i>	50

ALÁBB ELHALVÁNYUL MINDEN REGÉNYHŐS

<i>A klasszikus elme, példakép-tárunk büszkesége</i>	56
<i>Magyar Odüsszeusz</i>	60
<i>Széchenyi előfutára</i>	64
<i>Alább elhalványul minden regényhős</i>	68
<i>Kolumbuszt megelőzően 500 évvel</i>	
<i>Amerika 1000 év előtti felfedezése magyar iett volt...</i>	72

HATÁRTALANSÁGOK

<i>Nagy tragédiánk nemes hőse</i>	78
<i>Gróf Apponyi Albert 1920. január 16-án, a párizsi</i>	
<i>"békekonferencián" elmondott beszéde</i>	83
<i>Perben a hazugságok irodalmával</i>	98

TÖRTÉNELMI LECKE KEZDŐKNEK ÉS NEMZETGYŰLŐLŐKNEK

<i>"A magyarok nyilaitól ments meg Uram, minket!"</i>	104
<i>Történelmi lecke kezdőknek és nemzetgyűlölőknek</i>	110
<i>A magyar nyelvről</i>	113
<i>A vért is lehet fegyver, amiként a tárgyismeret is vért</i>	119

ISMERTETŐJELŰK A ZSENIALITÁS

<i>Eötvös Loránd, a koronázatlan tudósfejedelem</i>	128
<i>Puskás Tivadar, a távközlés forradalmasítója</i>	136
<i>A tűz csihológjától a rakétakonstruktőrig</i>	141
<i>Akik hatalmukba kerítették a fényt</i>	147
<i>A fekete-fehértől a színes technikáig</i>	149

AZ ÚJKOR IKAROSZAI

<i>A helikopter feltalálója</i>	152
<i>A szuperszonikus repülőgép konstruktőre</i>	154
<i>Bay Zoltán, a hold-radar megalkotója</i>	157
<i>A televízió mint találmány, magyar monopólium</i>	160
<i>A Goldmark-album</i>	164
<i>Nobel-díjasaink, s mi több</i>	167
<i>A számítógép atyja</i>	170
<i>Úristen, még egy magyar - azaz kettő</i>	172
<i>Kemény János György</i>	174

A TEHETSÉG GÉNFORRÁSA TOVÁBB BUZOG

<i>Az égbolt mérnöke</i>	178
<i>Nem ütközik benne az éltudós és hazafi</i>	180
<i>IRODALOM</i>	183